

Lapsiköyhyys lastensuojelutarpeen arvioinnissa –

Työntekijöiden näkemyksiä

Linda Raitisto
Tampereen yliopisto
Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Sosiaalityön pro gradu- tutkielma
Kevät 2018

TAMPEREEN YLIOPISTO
Yhteiskuntatieteiden tiedekunta

RAITISTO, LINDA: Lapsiköyhyys lastensuojelutarpeen arvioinnissa –
Työntekijöiden näkemyksiä
Pro gradu tutkielma, 70s
Sosiaalityö
Ohjaajat: Johanna Korpinen ja Kirsi Juhila
Toukokuu 2018

Köyhyyden tiedetään vaikuttavan haitallisesti yksilön terveyteen ja hyvinvointiin sekä sosiaaliseen toimintakykyyn. Lapsuudessa koettu köyhyys vaikuttaa lapsen sosiaalisten suhteiden syntyyn ja pysyvyyteen, osallisuuteen, kulutusmahdollisuuksiin sekä identiteettiin. Köyhyydessä elävillä lapsilla on riski joutua kiusatuiksi, syrjityiksi ja ulkopuolisiksi omassa sosiaalisessa elinpiirissään. Tutkimusten mukaan köyhyydellä ja lastensuojelun asiakkuudella on olemassa selkeä yhteys, ja suuri osa lastensuojelussa olevista lapsista asuvat köyhissä perheissä. Lastensuojelutarpeen arvioinnin työssä tavoitteena on selvittää lapsen tasapainoisen kasvuun ja kehitykseen liittyviä riskitekijöitä sekä arvioida vanhempien tai muiden huoltajien kykyä vastata kasvatustehtäväänsä. Arvioinnin tavoitteena on myös tukea lapsen ja koko perheen hyvinvointia ja ennaltaehkäistä mahdollisia tulevia hyvinvoinnin riskitekijöitä. Koska tiedossa on, että lapsuudessa koettu köyhyys vaikuttaa sekä lapsuuteen että aikuisuuteen hyvin monitahoisasti, tärkeää olisi, että lastensuojelussa kyettäisiin tunnistamaan köyhiä lapsiperheitä ja vaikuttamaan perheiden tilanteeseen mahdollisimman nopeasti.

Tämän pro gradu- tutkielman tavoitteena on selvittää lastensuojelun työntekijöiltä, minkälaisena lapsiköyhyys näyttäytyy lastensuojelutarpeen arviossa ja miten työntekijät kuvaavat havaintojaan lapsiköyhyyteen liittyen. Tutkielman tarkoituksena on lisätä tietoa siitä, mitä lapset ja vanhemmat kertovat työntekijöille suhteessa köyhyyteen, sekä minkälaisiin asioihin köyhyydessä elävät lapset toivovat apua ja muutosta. Tämän lisäksi tavoitteena on selvittää miten lastensuojelutarpeen arvioinnin työntekijät kokevat voivansa auttaa köyhiä lapsiperheitä ja minkälaisia asioita työntekijät tarvitsisivat voidakseen vaikuttaa köyhien lapsiperheiden tilanteeseen entistä kattavammin. Tutkielmani on kvalitatiivinen ja aineiston analyysimenetelmänä on käytetty sisällönanalyysiä.

Tutkimustulosten perusteella selviää, että lastensuojelutarpeen arvioinnin työntekijät havaitsevat lapsiköyhyyden vaikuttavan erityisesti lapsen henkisen hyvinvoinnin laskuun, kulutusmahdollisuuksien vähyteen sekä osattomuuden kokemuksiin. Tutkimuksessa käy ilmi, että lapset ja nuoret murehtivat paljon perheen taloudellista tilannetta ja pohtivat perheen pärjäämiseen liittyviä asioita. Vastausten mukaan erityisesti köyhyydessä elävät nuoret toivovat tukea ja apua vanhemmilleen ja lapset haluaisivat nähdä vanhempansa huolettomina. Lastensuojelutyöntekijät kokevat köyhien lapsiperheiden auttamisen ja tukemisen tärkeänä, mutta vaikutusmahdollisuudet siihen nähdään vähäisinä. Aineiston perusteella eniten köyhien lapsiperheiden tilanteeseen voidaan vaikuttaa arvioinnin aikana selvityksessä tehtävän intervention ja palveluohjauksen avulla. Vaikutusmahdollisuuksien lisäämiseksi vastauksissa nähtiin tärkeänä työn oikeanlainen resursointi sekä rakenteellisen sosiaalityön keinot.

Asiasanat: Sosiaalityö, köyhyys, lapsiköyhyys, lapset, lastensuojelu, lastensuojelutarpeen arviointi, lapsiperheet, sisällönanalyysi

UNIVERSITY OF TAMPERE
Faculty of Social Sciences

RAITISTO, LINDA: Child poverty in evaluation of child welfare services-
Personnel point of views.
Master`s Thesis, 70p
Social work
Supervisor: Johanna Korpinen and Kirsi Juhila
May 2018

Poverty is known to have a negative effect on one's health, wellbeing and social performance. Poverty experienced during childhood has an effect on development and stability of social relationships, participation, consumption and identity. Children living in poverty are at an increased risk of being bullied, discriminated against and left out of their own social circle. Studies has clearly linked together poverty and child welfare services, and most children in the care of child welfare services live in poverty. The goal of the evaluation of child welfare service is to find and observe the risk factors in child`s development and balanced growth and assess parents or guardians ability to respond to a task of parenting. The working goal of the evaluation is to support the wellbeing of a child and the whole family and preempt possible risk factors. Since it is known that a poverty experienced in childhood has an effect on both childhood and adulthood on multiple levels, it would be important for child welfare services to identify these poor families as soon as possible.

The objective of this study is to research the child welfare service personnel on how childhood poverty appears on the evaluation of the need for child welfare services and how the staff describes their findings concerning the childhood poverty. The purpose of the study is to gain knowledge of what children and parents tell the personnel about their experiences about poverty, and what kind of issues children living in poverty wish for help and change. In addition, the goal is to find out how the evaluating personnel of child welfare services feel about how they can help the poor families with children and what the staff needs for more comprehensive impact on poor families with children. This research is qualitative and the content analysis has been used as an analysis method of the material.

On the grounds of this research, the personnel of the child welfare services can identify a childhood poverty to appear as a decrease on mental wellbeing, scarcity of consumption opportunities and as an experience of being dispossessed. Based on the research, children and adolescents worry a lot about the financial situation of their family and how they will manage. According to the response, especially the adolescents living in poverty hope for support and help for their parents and children would like to see their parents care free. Child welfare service personnel see helping and supporting poor families with children important but the possibilities to influence scarce. During the evaluation of the poor families with children, intervention and service guidance has the best effect. To enhance the possibility to influence, the right kind of resources of the work and means of structural social work were seen important on the given answers.

Keywords: Social work, poverty, child poverty, children, child welfare service, evaluation in child welfare service, families, content analysis

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
2 KÖYHYYS	4
2.1 Köyhyys käsitteenä	4
2.2 Lasten hyvinvointi	6
2.2 Lapsiköyhyys Suomessa	8
3 LAPSIKÖYHYIDEN TAUSTAT JA VAIKUTUKSET	10
3.1 Lapsiköyhyyden syyt	10
3.2 Lapsiköyhyyden vaikutukset	12
3.3 Köyhyys lapsen kokemana	14
4. LASTENSUOJELUN TEHTÄVÄT JA KÖYHYYS	18
4.1 Köyhät lapsiperheet lastensuojelussa	18
4.2 Lastensuojelun sosiaalityön tehtävät	20
4.3 Lastensuojelu- ja palvelutarpeen arviointi	21
4.4 Lapsen osallisuus lastensuojelussa	23
4.5 Rakenteellinen sosiaalityö	25
5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	28
5.1 Tutkielman tavoite ja tutkimustehtävät	28
5.2 Aineistonkeruumenetelmä ja tutkimusasetelma	29
5.3 Aineiston analysointi ja sisällönanalyysin menetelmä	31
5.4 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys	35
6 TUTKIMUSTULOKSET	37
6.1 Aineiston esittely ja taustatiedot	37
6.2 Vanhempien rahat eivät riitä ja hyvinvointi laskee	39
6.3 Lapsi murehtii perheen köyhyyttä ja kokee eriarvoisuutta	42
6.4 Lasten toiveena on oma harrastus ja vanhemmalle huolettomuutta	46
6.5 Köyhyyteen vaikuttaminen koetaan tärkeänä, mutta keinot niukkoina	47
6.6 Vaikutusmahdollisuuksia tulisi lisätä rakenteellisen sosiaalityön avulla	50
7 JOHTOPÄÄTÖKSET	54
LIITTEET	69
Liite 1: Kyselylomake	69

1 JOHDANTO

Suomessa tuloerot ja eriarvoisuus on lisääntynyt ja suuri osa lapsista asuu pienituloisissa kotitalouksissa (Salmi, Sauli & Lammi-Taskula 2009, 78). Köyhyys on saatu laskemaan hieman 2010-luvulla, mutta on näyttöä siitä, että köyhyys on kääntymässä jälleen nousuun. Asiaan vaikuttavat muun muassa verotus- ja etuuslainsäädännön muutokset. Vaikka eriarvoisuuden teemat ovat olleet paljon esillä hyvinvointipoliittisissa keskusteluissa, on teot eriarvoisuuden ja köyhyyden vähentämiseksi olleet vähäisiä. (EAPN-Fin 2017, 3.) Köyhyys määritellään usein tilanteeksi, jossa on kyse taloudellisten resurssien niukkuudesta, mutta erityisesti lasten köyhyyttä tarkasteltaessa on huomioitava moniulotteisempi huono-osaisuus, johon liittyy taloudellisten, sosiaalisten ja psyykkisten hyvinvoinnin edellytysten puutteet (Wiman, Mikkola, Moisio, Koivusalo & Mannila & Sinkkonen 2012, 5). Lapsiköyhyydellä tarkoitetaan alle 18-vuotiaiden lasten osuutta köyhissä kotitalouksissa, joten luonnollisesti lapsiköyhyys tarkoittaa koko lapsiperheen köyhyyttä. Lapsiköyhyyden tarkastelussa huomioidaan kuitenkin se, että lapsen asema yhteiskunnassa määrittyy aikuisten ja koko perheen kautta. (Raunio 2010, 111.) Suomessa lapsiperheiden köyhyys kolminkertaistui vuodesta 1990 vuoteen 2007 mennessä (Salmi ym. 2009, 78). Vuonna 2015 lapsiköyhyysaste Suomessa on ollut 9,4 %, eli lapsista köyhiä on ollut noin 101 000 (EAPN-Fin 2017, 6).

Lapsiköyhyyden lisääntyessä aihe on noussut vahvemmin mukaan hyvinvointipoliittisiin keskusteluihin ja myös lasten kokemuksia köyhyydestä on tutkittu (Hakovirta & Rantalaiho 2012, 10–15). Samalla myös ymmärrys köyhyyden vaikutuksista on muuttunut moniulotteisemmaksi ja köyhyyden tutkimuksessa on vahvistunut monitieteellinen ote. Kehityksen tuloksena on vakiintunut käsitys köyhyyden monitahoisista vaikutuksista, joiden mukaan juuri lapsuudessa koettu köyhyys on näyttäytynyt erittäin haitallisena ja läpitukevana. Tutkimusten mukaan kotitalouden tuloilla ja lapsen subjektiivisella hyvinvoinnilla on havaittu olevan yhteys, tämän lisäksi perheen tulot vaikuttavat lapsen materiaaliin puutteisiin, lasten kokemaan kiusaamiseen, sosiaaliseen eristäytymiseen, osattomuuteen ja syrjäytymiseen. Lasten köyhyyttä tarkasteltaessa korostuu ymmärrys siitä, että perheen tulotaso vaikuttaa lapsen elämään monesta eri näkökulmasta. (Karvonen, Mäntylä & Salmi 2016, 7.) Lapsiperheköyhyyden ollessa ilmiönä moniulotteinen, nähdään köyhyydellä olevan myös

monia taustatekijöitä (Lammi-Taskula & Salmi 2009, 84). Vanhempien hyvinvointi ja olosuhteet vaikuttavat olennaisesti lasten kasvuolosuhteisiin, joten myös vanhempien taloudellinen ahdinko nähdään vaikuttavan lasten hyvinvointiin (Saarikallio-Torp, Heino, Hiilamo, Hytti & Rajavaara 2010, 238). Toimeentulo-ongelmat kuormittavat perheiden arkea, lisäävät vanhempien ahdistusta ja masennusta sekä lisäävät vanhempien keskinäisen suhteen ongelmia. Samalla vanhemmuus voi muuttua enemmän rankaisevaksi ja vähemmän ohjaavaksi, jolloin taas lasten mielenterveys- ja hyvinvointi heikkenee. (Salmi, Närvi & Lammi-Taskula 2016, 37.) Tuloköyhyys vaikuttaa myös siihen, että lapset kantavat huolta perheen taloudellisesta pärjäämisestä ja perheenjäsenten hyvinvoinnista, joka taas lisää jännitteitä perheen sisäisiin suhteisiin ja lapsille kasautuu enemmän vastuuta (Karvonen ym. 2016, 10).

Lastensuojelun asiakkuuden ja köyhyyden välillä on havaittu olevan selvä yhteys. Vaikka perheen taloudellisesta tilanteesta ei kerätä selkeää tietoa rekisteriin, useat lastensuojeluun tulleista perheistä ovat tai ovat olleet toimeentulotuen asiakkaita. Tutkimusten mukaan toimeentulotukea saavat kotitaloudet ovat selkeästi muita kotitalouksia köyhempiä, myös tuen saamisen jälkeen. (Mm. Heino 2007, 37–38; Saarikallio-Torp 2010, 240–244; Martin 1985, 53.) Lapsiperheisiin kohdistuvaa köyhyyttä tulisi tarkastella erityisesti ennaltaehkäisevästä ja lasta suojelevasta näkökulmasta. Lapsiköyhyys onkin eettisen näkökulmansa vuoksi erityisasemassa, sillä lapsi on aina pienituloisen ilman omaa syytä. Lapsi on köyhä, koska hänen vanhempansa ovat pienituloisia. (Jäntti 2010, 62.)

Lastensuojelun arvioinnin sosiaalityössä tavoitteena on selvittää, kuinka lapsen kokonaisvaltainen hyvinvointi tulee huomioiduksi perheessä, ja miten lapsen turvallinen kasvu ja kehitys toteutuvat. Lastensuojelutarpeen arvioissa keskeistä on arvioida lapsen tasapainoisen ja turvallisen kasvun riskitekijöitä, kuten vanhempien mielenterveys tai päihdeongelmia – jotka osaltaan alentavat vanhempien toimintakykyä. Arvioissa selvitetään myös lasta suojaavia tekijöitä, kuten läheisverkostot ja sosiaalisen tuen saatavuus. (Aaltio 2015, 9.) Lastensuojelun tarpeen arvioinnin yhteydessä köyhyyden vaikutusten huomioiminen olisi ensisijaisen tärkeää, oikeanlaisen avun ja tuen löytämiseksi. Nykyisen sosiaalihuoltolain uudistuksen vuoksi lastensuojelutarpeen arvio toimii myös palvelutarpeen arviona (sosiaalihuoltolaki 1301/2014, 36 §). Lastensuojelun sosiaalityöntekijät näkevät työssään siis paljon köyhyyttä, erityisesti lapsiin liitettävää huono-osaisuutta sekä eriarvoisuutta. Kiinnostuin itse lapsiköyhyyden ilmiöstä työskennellessäni lastensuojelutarpeen arvioinnin sosiaalityössä ja tavatessani perheitä ja lapsia hyvin erilaisista lähtökohdista. Kandidaatin tutkielmassani keskityin tarkastelemaan

lasten omia kokemuksia ja käsityksiä köyhyydestä kirjallisuuskatsauksen avulla. Vaikka tiedossa onkin, että lastensuojelun asiakkaat asuvat usein köyhissä perheissä, on lapsiköyhyyttä lastensuojelun kontekstissa tutkittu vain vähän. Pro gradu- tutkielmassani päätin lähestyä lapsiköyhyyttä tutkimalla lastensuojelutarpeen arvioinnin työntekijöiden näkemyksiä ilmiöstä.

Tämän tutkielman tavoitteena on selvittää, minkälaisena lapsiköyhyys näyttäytyy lastensuojelutarpeen arvioinnin työntekijöille ja minkälaisia vaikutuksia työntekijät havaitsevat köyhyydellä olevan lapsiin. Tämän lisäksi tarkoituksena on lisätä tietoa siitä, minkälaisia asioita lapset ja vanhemmat tuovat esiin suhteessa köyhyyteen ja mitä asioita köyhyydessä elävät lapset toivovat työntekijöiltä. Tutkielman tavoitteena on myös selvittää miten lastensuojelutarpeen arvioinnin työntekijät kokevat voivansa auttaa ja tukea köyhiä lapsiperhettä ja minkälaisia keinoja työntekijät tarvitsisivat voidakseen vaikuttaa köyhien lapsiperheiden tilanteeseen enemmän.

Tutkielma on toteutettu kvalitatiivisen tutkimusmenetelmin ja analyysimenetelmänä käytetään sisällönanalyysia. Aineisto työhön on kerätty kyselylomakkeen avulla kahdesta eri lastensuojelutarpeen arvioinnin toimipisteestä ja aineisto koostuu kymmenestä kyselyn vastauksesta. Tässä tutkielmassa käytän lastensuojelu- ja palvelutarpeen arvioista nimitystä lastensuojelutarpeen arvio ja työntekijöitä nimitän tekstissä lyhyemmin lastensuojelutyöntekijöiksi. Tutkielman teoria osuus on jaettu kolmeen lukuun. Ensimmäisessä luvussa lähestytään köyhyyttä käsitteenä, lasten hyvinvointia sekä lapsiköyhyyttä Suomessa. Toisessa luvussa lapsiköyhyyttä syvennetään keskittymällä lapsiköyhyyden syihin ja vaikutuksiin, jonka jälkeen keskitytään kokoamaan yhteen eri tutkimusten avulla lasten omia kokemuksia köyhyydestä. Kolmannessa luvussa avataan lastensuojelussa olevien lapsiperheiden tilannetta, lastensuojelutyötä ja sen tavoitteita, sekä lastensuojelutarpeen arvioinnin työtä. Tämän jälkeen keskitytään lasten osallisuuteen sekä rakenteelliseen sosiaalityöhön. Menetelmäluvussa kuvataan kvalitatiivisin menetelmin tehtyä tutkimusta, tutkimuksen toteutusta, sisällönanalyysin menetelmää sekä tutkimuksen luotettavuuteen ja eettisyyteen liittyviä seikkoja. Kuudennessa luvussa käsitellään tutkimuksen tulokset, jonka jälkeen tulee tutkielman johtopäätökset, yhteenvetoa tutkimustehtävistä ja tuloksista sekä aineistoon liittyvää pohdintaa.

2 KÖYHYYS

2.1 Köyhyys käsitteenä

Suomessa köyhyys on usein suhteellista köyhyyttä, eli huono-osaisuutta verrattuna muun väestön elintason. Suhteellisesta köyhyydestä puhutaan myös käsitteellä köyhyysriski. Köyhyys- ja syrjäytymisriskiä tarkastellaan usein aineellisen puutteen, pienituloisuuden ja kotitalouden vajaatyöllisyyden näkökulmista. Vuonna 2015 köyhyysriski on koskettanut Suomessa noin 16,6 % ihmisistä. (EAPS-Fin, 2017, 3.) Tulojen vertailua käytetään usein köyhyyden mittaamiseen, sillä tulojen tarkastelu on suhteellisen yksinkertaista ja sen avulla vertailu esimerkiksi eri maiden välillä on myös mahdollista. Tuloja tarkastelemalla köyhyyden monet tärkeät osatekijät jäävät kuitenkin huomioimatta. (Karvojen, Mäntylä & Salmi 2016, 7.) Monessa köyhyyden määrittelytavassa tullaan tulokseen, että vaikka köyhyyttä on vaikeaa tai mahdotonta määrittellä yksiselitteisesti, sen koetaan yleisesti silti olevan kielteinen ja ei-toivottu tila (Lindqvist 2003, 9). Köyhyys nähdään kurjuutena ja puutteena ja siihen liitetään yhteiskuntapoliittinen velvoite, jonka mukana köyhyys on saatava häviämään (Kangas & Ritakallio 2008, 3). Vaikka arkiajattelussa köyhyys nähdään usein rahan puutteena, liittyy taloudellisten resurssien puutteeseen myös sosiaalinen toimintakyvyn rajoittuneisuus, jolla taas viitataan yksilön kykyyn elää ja toteuttaa sosiaalista elämää yhteiskunnassa vallitsevalla tavalla. Yksilöllä tuleekin fyysisen toimintakyvyn lisäksi olla mahdollisuus elää ja osallistua yhteiskunnassa sekä ylläpitää sosiaalista toimintakykyä. Köyhyyttä pidetään siis toimintakyvyn rajoittumisena ja taloudellisten resurssien puutteena yhtäaikaaisesti. Riittävän toimeentulon takaamisen velvoite kaikille löytyy myös perustuslaista. (Kangas ym. 2008, 3.) Köyhyystutkija Peter Townsend määrittelee köyhyyden tarkoittavan juuri sellaisten voimavarjojen puuttumista, jotka mahdollistaisivat yhteiskunnassa toimimisen hyväksytyllä ja tavanomaisella tavalla. Köyhyys siis rajoittaa yksilön ja perheiden toimintaa ja heikentää elinoloja. (Townsend 1979; ref. Karvonen ym. 2016, 7.)

Köyhyystutkimus voidaan karkeasti jakaa kahteen näkökulmaan: köyhyyden tarkasteluun määrällisenä tai laadullisena kysymyksenä. Erottelussa oleellista on kysymys siitä, onko köyhyys ensisijaisesti aineellista puutetta vai kielteisiä kokemuksia, jotka liittyvät tavallista

huonompaan elämänlaatuun. (Karvonen ym. 2016, 7.) Köyhyys onkin moniselitteinen ilmiö, eikä sen mittaamiseen ole yhtä, yleisesti hyväksyttyä tai kiistatonta mittaria (EAPN-Fin 2014, 3). Köyhyyden muutokset ovat jatkuvasti mielenkiinnon kohteena ja köyhyyttä määritellään monin eri tavoin (Saari 2017, 51). Vakavalla eli absoluuttisella köyhyydellä tarkoitetaan elämistä alle sellaisen minimitason, että se vaarantaa yksilön ihmisoikeuden ja terveyden (Wiman ym. 2012, 34). Absoluuttinen köyhyys on siis aliravitsemusta, nälkää ja puutetta perustarpeiden tyydyttämisestä (Moisio 2006, 639). Maailmanpankki määrittelee absoluuttisen köyhyyden tarkoittavan elämistä alle 1,25 dollarilla päivässä. Absoluuttinen köyhyys on yleisintä kehitysmaissa, mutta myös Euroopassa absoluuttista köyhyyttä esiintyy mm. sosiaaliturvan ulkopuolella olevien paperittomien, kodittomien ja työttömien keskuudessa. Suhteellisella köyhyydellä tarkoitetaan taas yksilön tai ryhmän selkää huono-osaisuutta suhteessa muun väestön elinoloihin. (EAPN-Fin 2014, 3.) Suomessa vakavasta materiaalisesta köyhyydestä kärsi 2 % ihmisistä vuonna 2015 (Saari 2017, 51).

Suomessakin usein käytössä oleva tapa on lähestyä köyhyyttä, on tarkastella moniulotteista suhteellista köyhyyttä. Suhteellinen köyhyys ymmärretään vaikeudeksi saavuttaa yhteiskunnassa yleisesti odotettua, minimiä elintaso. Yhteiskunnassa vallitsevalle elintasolle ei ole olemassa yksiselitteistä määritettä, ja peruselintaso vaihtelee eri aikoina, minimiksi katsottu elintaso seuraa yleensä yhteiskunnan keskimääräistä elintaso. Yleisesti käytetty mittari köyhyydestä on taloudellisten resurssien riittämättömyys. (Moisio 2006, 639.) Euroopassa tarkastellaankin köyhyyttä usein köyhyysrajan avulla. Köyhyysraja määritellään siten, että yksilön tai kotitalouden tuloja tarkastellaan suhteessa koko väestön keskituloihin. Köyhyysrajaksi on määritetty puolet (50%) keski- tai mediaanituloista tai joskus 40 tai 60 prosenttia. (EAPN-fin 2014, 4; Lindqvist 2003, 10.) Suhteellisesta köyhyydestä suomessa kärsi vuonna 2015 17 % koko väestöstä (Saari 2017, 51). Tuloköyhyyden tarkastelua on kritisoitu siitä, että siinä jää tarkastelematta huono-osaisuuden moniulotteinen ja muuttuva olemus sekä sen kasautuminen. Köyhyysraja antaa siis yleisen kuvan köyhyydestä, mutta ei tarkastele köyhyyden kestoa ja sen syvyyttä. Köyhyyden syvyyttä kuvataankin köyhyyskuilun avulla, jolla tarkastellaan sitä, kuinka kaukana köyhien keskitulot ovat köyhyysrajasta. Tuloihin perustuvaan köyhyyteen liitetyn kritiikin myötä subjektiivinen, kokemuksia tarkasteleva, köyhyysnäkökulma ja -tutkimus on vahvistunut. (EAPN-Fin 2014, 4; Karvonen ym. 2016, 10.)

On täysin eri asia määritellä absoluuttisen köyhyysrajan alapuolella jäävät ihmiset köyhiksi, kuin pitää köyhyyttä suhteellisena, subjektiivisena kokemuksena (Saari 2017, 51).

Subjekttiivisen lähestymistavan ajatuksena on, että ihmiset tuntevat itse parhaiten omat välttämättömät perustarpeensa ja ihmisiä kuulemalla voidaan määritellä subjektiivinen köyhyysraja. Yleensä kansalaisten itse määrittelemällä subjektiivisella köyhyysmittarilla tulorajat ovat korkeampia, kun suhteellisen köyhyysmittarin tuloraja. (Lindqvist 2003, 10.) Subjekttiivisella kokemuksella ei voida arvioida sosiaalisten oikeuksien todellista toteutumista, vaan kokemuksen kautta arvioidaan yksilöiden omia käsityksiä yhteiskunnan tilasta (Saari 2017, 52). Yksilöiden kokemuksia tarkastelemalla köyhyydestä saadaankin moniulotteisempi kuva. Osa pienituloisesti saattaa arvioida tulevansa hyvin toimeen tietyllä rahamäärällä, kun taas toiselle samalla rahamäärällä selviytyminen on jokapäiväistä taistelua. (Salmi ym. 2009, 87.) Hyvinvointia on yhteiskuntatieteellisessä keskustelussa selitetty juuri toimintakyvyn käsitteellä. On olemassa ajatus, jonka mukaan toimintakyky on taitoa hyödyntää olemassa olevia resursseja. Tämän vuoksi sama rahamäärä ei toimi hyvinvoinnin takeena kaikille samalla tavalla, jos toimintakyky on alhainen. (Aaltio 2015, 6.)

2.2 Lasten hyvinvointi

Lasten hyvinvoinnin määrittelemisen on koettu vaikeana, sillä hyvinvointitutkimuksen piirissä ei ole ollut helppoa määritellä aikuistenkaan hyvinvointia (Forssén 2011, 122). Lasten hyvinvoinnista ei myöskään löydy tarpeeksi teoreettista pohjaa, jotta erilaisten lasten hyvinvointiin liittyvien tutkimusten vertaileminen olisi mahdollista (Statham & Chase 2010, 3). Lasten hyvinvoinnin tarkastelu on kuitenkin herättänyt viimeisen kahden vuosikymmenen aikana kansainvälistä kiinnostusta ja samalla se on noussut yhdeksi tärkeäksi tutkimuksen teemaksi. Lasten hyvinvointia on tutkittu selvittämällä erilaisia lasten hyvinvoinnista kertovia indikaattoreita, kuten lapsiköyhyyttä. Tämän lisäksi kiinnostusta on herättänyt lasten oma kokemus hyvinvoinnista ja aiheetta on lähestytty sekä subjektiivisen että psyykkisen hyvinvoinnin näkökulmasta. (Rees, Bradshaw, Goswami & Keung 2010, 11.) Rees (2011) onkin havainnut tutkimuksessaan lasten subjektiivisen hyvinvoinnin liittyvän lapsen kotitalouden tuloihin (Karvonen ym. 2016, 10). Hyvinvointiin vaikuttavat hyvin monitasoiset tekijät, osa tekijöistä liittyy perheen ulkoisiin ja sisäisiin resursseihin, jonka lisäksi hyvinvointiin liittyvät myös yhteiskunnalliset rakenteelliset tekijät, tulonsiirtojärjestelmä ja sosiaalipalvelut (Forssén 2011, 122).

Lasten hyvinvointia määritellään usein lasten oikeuksien sopimuksen kautta, jolloin hyvinvointi nähdään lapsen oikeuksien toteutumisena sekä lapsen mahdollisuutena toteuttaa itseään ja olla oma itsensä (Hoelscher, Richardson & Bradshaw 2012, 181). YK:n lasten oikeuksien sopimukseen on tiivistetty lapsen tasapainoisen ja vakaan kasvun sekä hyvän elämän kannalta tärkeät tekijät. Sopimuksessa on eriteltynä lasten selviytyminen, johon sisältyy muun muassa lapsen ravitsemus ja terveys sekä lapsen kehitys, johon luetaan muun muassa lapsen koulutus ja psyykkinen kehitys. Näiden lisäksi sopimukseen on kirjattu lastensuojelu, jonka tarkoituksena on suojella lasta muun muassa väkivallalta ja laiminlyönneiltä sekä lapsen osallisuus, joka sisältää lapsen osallistumisen omaa elämäänsä koskevaan päätöksentekoon. (Jones & Sumner 2011, 9.)

Bradshawn (2013, 4–5) mukaan hyvinvointiin liittyvissä tutkimuksissa keskeisiksi tekijöiksi on nostettu asuminen, terveys, subjektiivinen kokemus, talous, koulutus, ihmissuhteet, yhteiskuntaan osallistuminen ja turvallisuus myös lasten kohdalla. Englannissa vuonna 2013 tehdyssä tutkimuksessa selvitettiin lasten ja nuorten hyvinvointiin vaikuttavia tekijöitä heidän omasta näkökulmastaan. Lapset ja nuoret nostivat hyvinvoinnin kannalta tärkeiksi tekijöiksi itselleen perheen, ystävät, kodin, koulun, ajan- ja rahankäytön, ulkonäön, terveyden, valinnanvapauden sekä tulevaisuuden. (Rees ym. 2013, 19–29.) Perherakenteen kannalta lapsen hyvinvointiin on havaittu vaikuttavan muun muassa vanhempien ikä, vanhempien koulutus, vanhempien lukumäärä sekä perheessä olevien lasten lukumäärä (Chen & Corak 2008, 541). Vanhempien hyvinvointi ja olosuhteet vaikuttavat olennaisesti lasten kasvuolosuhteisiin. Vanhempien taloudellisen ahdingon, työttömyyden, kuten myös työn kuormittavuuden nähdään vaikuttavan lasten hyvinvointiin. Myönteiset muutokset vanhempien elämässä saattavat taas luoda taas lapsissa toivoa ja uskoa omiin voimavaroihin. (Saarikallio-Torp, Heino, Hiilamo, Hytti & Rajavaara 2010, 238.)

Lasten hyvinvoinnin mittaamiseksi on kehitetty erilaisia indikaattoreita, joiden tavoitteena on tukea lasten hyvinvoinnin ja YK:n lapsenoikeuksien sopimuksen seurantaan sekä tuottaa tieteeseen perustuvia lapsipoliittisia päätöksiä (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2011, 7). Lasten hyvinvointia mittaaviksi indikaattoreiksi käytettävät hyvinvoinnin ulottuvuudet ovat yhdessä eri ammattilaisten kanssa säädettyjä ja niitä käytetään sekä lapsitutkimuksessa että YK:n lapsen oikeuksien sopimuksessa. Indikaattoreita ovat materiaallinen hyvinvointi, käyttäytyminen ja riskitekijät, terveys ja turvallisuus, perhe- ja ystävyysuhteet, koulutus ja subjektiivinen hyvinvointi. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2011, 32.) Unicefin teettämässä raportissa (2007)

on kuvattu 21 varakkaan maan lasten hyvinvointia yhteensä 40 eri indikaattorilla. Raportin mukaan suomalaislasten materiaallinen hyvinvointi, terveys ja turvallisuus, koulutuksellinen hyvinvointi sekä käyttäytyminen ja riskitekijät olivat tutkittujen maiden parhaita. Subjektiiivisesti koettu hyvinvointi suomalaislapsilla oli keskitasoa ja sitä laski erityisesti lasten kokemus kouluviihtyvyydestä, joka oli selkeästi alhaisempi kuin missään muualla. Yleinen elämään tyytyväisyys oli hyvää kansainvälistä tasoa, ja vain pieni osa koki itsensä yksinäiseksi tai ulkopuoliseksi. (Unicef 2007, 2.) Forssénin (2011, 123) mukaan Suomi sijoittuu kansainvälisissä vertailuissa edelleen johtaviin hyvinvointivaltioihin myös perhepoliittisin indikaattorein mitattuna.

2.2 Lapsiköyhyys Suomessa

Suomessa tuloerot ovat kasvaneet ja viimeisen kahden vuosikymmenen aikana myös lapsiperheiden taloudellinen asema on heikentynyt. Lapsiköyhyyden lisääntyessä aihe on noussut vahvemmin mukaan hyvinvointipoliittisiin keskusteluihin. (Hakovirta ym. 2012, 10–15.) Lapsiperheiden tulotason kehitystä tarkasteltaessa huomataan, että lapsiköyhyys Suomessa laski vuodesta 1970 tasaisesti vuoteen 1994, jolloin lapsiköyhyys on ollut ainoastaan neljä prosenttia. Vuodesta 1995 vuoteen 2007 lapsiköyhyys alkoi kuitenkin kasvaa jyrkästi ja kolminkertaistuikin 13,7 prosenttiin (mm. EAPS-Fin 2014, 18; Salmi ym. 2014, 83). Suomessa lapsiperheiden köyhyys on seurannut 1990 luvun alulta lähtien tulojaon epätasaisuuden kasvua (Wiman ym. 2012, 9). Vuonna 2015 lapsiköyhyysaste Suomessa on ollut 9,4 %, eli lapsista on ollut köyhiä noin 101 000 (EAPN-Fin 2017, 6). Länsimaissa yleisesti köyhyys on ollut lasten parissa yleisempää kuin koko väestöstä mitattuna (Moisio 2005, 72).

Kuten köyhyyttä yleisesti, myös lapsiköyhyyttä kuvataan suhteellisen ja aineellisen köyhyyden näkökulmista. Suhteellinen köyhyys vaikuttaa lapsen mahdollisuuksiin ja kykyihin osallistua ja toimia yhteiskunnassa täysivaltaisena jäsenenä. Perheen tulojen mittaaminen suhteessa lapsiköyhyyteen on haastavaa, sillä lasten hyväksi käytettävissä olevat varat näkyvät vasta asumiskustannusten, velkojen ja muiden menojen jälkeen, jotka eivät näy tulomittauksissa. Näin ollen suhteellisella köyhyyden mittaustavalla ei saada välttämättä todellista kuvaa lapsen materiaalisesta hyvinvoinnista. Aineellisen puutteen indikaattoreita on myös kerätty mittaamaan

lasten aineellista köyhyyttä. Indikaattoreissa tarkastellaan lasten saatavilla olevia hyödykkeitä, kuten vaatehankintoja tai mahdollisuuksia tehdä matkoja tai retkiä. Samanlaisia asioita selvitetään erilaisissa koululaiskyselyissä. Köyhyys nähdään siis aineellisena puutteena, mutta myös lapsilla siinä on olemassa psykososiaalinen ulottuvuus. (Karvonen ym. 2016, 7–8.) Lapsiperheköyhyys on ilmiönä moniulotteinen ja köyhyydessä on monia taustatekijöitä (Lammitaskula ym. 2009, 84). Lasten köyhyyttä tarkasteltaessa korostuu ajatus siitä, että perheen tulotaso vaikuttaa monella eri tavalla lasten elämään (Karvonen ym. 2016, 7).

Suomessa koko väestön, kuten lastenkin, köyhyysaste on EU-maiden keskiarvoa matalampi. EU:n keskiarvo lasten köyhyysasteesta on 19 prosenttia ja koko väestön köyhyysasteesta noin 16 prosenttia. (Jäntti 2010, 67.) Unicefin (2013) tutkimuksessa tarkastellaan lapsiköyhyyden tilastoja yhteensä 36 varakkaassa maassa ja tilastoinnin mukaan Suomen lapsiköyhyys prosentti on kaikista maista alhaisin. Unicefin tutkimuksessa köyhiksi on määritetty perheet, joiden tulot jäävät 50% mediaanituloista. (Unicef 2013, 7.) EU:ssa sovitussa indikaattoreissa tarkastellaan myös köyhyyden pysyvyyttä. Vuonna 2006 Suomessa olleista köyhistä lapsista oli 64 prosenttia ollut köyhiä myös kahtena edellisenä vuonna. (Jäntti 2010, 68.) Kansainvälisessä vertailun mukaan lasten pitkittynyt köyhyys Suomessa on EU-maiden keskitasoa (Lammi-Taskula & Salmi 2010, 210).

3 LAPSIKÖYHYHDEN TAUSTAT JA VAIKUTUKSET

3.1 Lapsiköyhyyden syyt

Tutkimuksissa on huomattu, että köyhyysriski vaihtelee paljon eri väestöryhmissä ja eri perhevaiheissa. Kotitalouden elinvaiheen perusteella tarkasteltuna suurimmassa köyhyysriskissä ovat erityisesti nuoret, yksinhuoltajat ja suuret lapsiperheet. (Moisio 2006, 641–643.) Tutkimusten mukaan köyhyyttä ilmeneekin eniten perheissä, joissa on yksinhuoltajavanhempi ja joissa on yli neljä lasta (Magadi 2010, 310). Yksinhuoltajavanhemman perheissä köyhyys on lisääntynyt jyrkästi ja se onkin kolminkertaistunut vuosina 1995-2007 (Salmi ym. 2009, 85). Köyhyysriskiä lisää myös erityisesti se, jos perheessä on yli kolme lasta (Bradshaw 2001, 5). Myös perheissä, joissa on alle kolme vuotiaita lapsia, köyhyysriski on ollut koko 2000-luvun selkeästi suurempi, kuin lapsiperheissä keskimäärin. Alle kouluikäisten lasten pienituloisuus on vähentynyt vuodesta 2008 vuoteen 2013, mutta alle kaksi vuotiaiden lasten pienituloisuus on korkea (Tilastokeskus 2013). Tämän selittää pienten lasten äitien perhevapaat ja väliaikainen poissaolo työstä (Salmi ym. 2014, 86).

Vaikka suurin köyhyysriski on alle kolmevuotiaiden lasten perheessä, niin pitkittyvästä köyhyydestä kärsivät eniten perheet, jossa on kouluikäisiä ja leikki-ikäisiä lapsia (Salmi ym. 2014, 102). Teini-ikäisten köyhyysriski on noussut korkeammalle 1990-luvun jälkeen, joka liittyy siihen, että 14-vuotias nähdään kulutukseltaan vastaavan aikuista ja näin ollen perheen tulot pienenevät (Tilastokeskus 2013). Pienten lasten perheet ja yksinhuoltajaperheet muodostavat suuren osan köyhistä lapsiperheistä (Moisio 2005, 72). Lasten köyhyysriski on yksinhuoltajan kanssa asuvilla lapsilla yli kaksinkertainen (19,8%), jos verrataan kahden vanhemman kanssa asuviin lapsiin (7,7%) (EAPN-Fin 2014, 12).

Köyhyys lapsiperheissä on ilmiönä erilainen, kuin sen miten köyhyys yleensä mielletään (Salmi ym. 2014, 83). Keskeinen lapsiperheköyhyyden selittävä tekijä on yleisesti ollut työttömyyden ja erityisesti pitkäaikaistyöttömyyden yleisyys, sekä epävarma asema työmarkkinoilla (Raunio 2010, 115). Suurin köyhyysriski lapselle syntyy silloin, jos yksikään talouteen kuuluva aikuinen

ei ole töissä (Salmi ym. 2009, 84). Kuitenkin lähes puolissa köyhistä lapsiperheistä huoltaja on työssäkäyvä. Tätä ilmiötä kuvataan nimellä: työtä tekevä köyhä. Köyhyys työssäkäynnistä huolimatta onkin erityisesti lapsiperheitä kuvaava ilmiö. (Shipler 2004, ref. Salmi ym. 2009, 84; Salmi ym. 2014, 83.) Lasten köyhyys ja huono-osaisuus liittyvät olennaisesti tulojaon eriarvoisuuteen (Wiman ym. 2012, 9). Vuoden 2013 tilastoissa yhtenä suurena lapsiköyhyyttä selittävänä tekijänä onkin ollut työssäkäyvien vanhempien pienituloisuus. Vuonna 2013 pienituloisista lapsista 64 prosenttia kuului talouteen, jossa yksi tai kaksi vanhempaa kävi työssä ja taas 17 prosenttia pienituloisista lapsista kuului talouteen, jossa vanhempi tai vanhemmat olivat työttömiä. Aikaisimpiin vuosiin verrattuna niiden pienituloisten lasten osuus kasvoi, jotka asuvat työssä käyvän vanhemman kanssa ja taas niiden pienituloisten lasten osuus väheni, jotka asuvat työttömän vanhemman kanssa. (Tilastokeskus 2013.)

Lapsiperheköyhyyttä selittää siis matala koulutustaso, työttömyys ja pienipalkkaiset työt, sekä sellaisten työpaikkojen vähyys, joihin matalan koulutustausta riittää (Salmi ym. 2016, 41). Matalapalkkaisuuden lisäksi pätkätyöt ja osa-aikaisuus ovat myös toimeentulon riittämättömyyden syynä. Nämä taas osittain liittyvät vanhempien alhaisempaan koulutustasoon köyhissä perheissä. (Raunio 2010, 115.) Tulonsiirroista riippuvaiset lapsiperheet ovatkin enenevässä määrin köyhyysriskissä. Tulonsiirtojen, kuten lapsilisien tai muiden etuuksien, osuus köyhissä lapsiperheissä käytössä olevista tuloista on noin kolminkertainen verrattuna muihin lapsiperheisiin. Tästä syystä köyhiin lapsiperheisiin on erityisesti vaikuttanut se, että lapsilisän, kotihoidon tuen ja vanhempainpäivärahan arvo on alentunut. (Salmi ym. 2014, 89.) Köyhyysriskiä matalan koulutuksen ja työhön liittyvien tekijöiden lisäksi lisää yksinhuoltajuus, työkyvyttömyys, sairaudet sekä mielenterveys- ja päihdeongelmat ja suuret perhekoot (EAPN-Fin 2014, 12). Näiden asioiden lisäksi köyhyyden taustalla on nähty lapsen tai vanhemman sairaudet tai mahdollinen vammaisuus, sekä vanhempien kuuluminen etniseen vähemmistöön (Bradshaw 2001, 5; Magadi 2010, 310). Yhtenä köyhyyden riskitekijänä on todettu olevan myös huono-osaisuuden tai köyhyyden taipumus periytyä seuraaville sukupolville. Tutkimusten mukaan vanhempien taloudellisilla ongelmilla, toimeentulotukiriippuvuudella ja mielenterveys- päihdeongelmilla on yhteys siihen, miten ongelmat näkyvät seuraavalla sukupolvella. (EAPN-Fin 2014, 27.)

3.2 Lapsiköyhyyden vaikutukset

Lapsen näkökulmaa ja mielipidettä köyhyyden vaikutuksista alettiin tutkia lapsuudentutkimuksen vahvistuttua pari vuosikymmentä sitten. Viimeisen 10–15 vuoden aikana lapsiköyhyys on nostettu vahvasti hyvinvointipoliittisiin tarkasteluun ja lapsinäkökulma tutkimuskohteena on vakiintunut. (Hakovirta ym. 2012, 13–14.) Samalla lapsiköyhyystutkimuksessa on huomioitu kokonaisuudessaan lapsen vaikuttava sekä fyysinen että psykososiaalinen kasvuympäristö. Lapsen hyvän kasvun edellytyksenä korostuu perhe ja sen ulkopuolinen kasvuympäristö sekä kaikki suhteet niissä. Tämän kehityksen tuloksena on vakiintunut ymmärrys köyhyyden moninaisista seurauksista ja niiden haitallisuudesta juuri varhaislapsuuden kokemuksina. (Karvonen ym. 2016, 10.) Aikaisemmin tutkimustietoa on kerätty lähinnä lapsiköyhyyden vaikutuksista aikuisuuteen ja yhteyksiä on havaittu mm. sosioekonomiseen taustaan, tuloihin, koulutukseen, terveystottumuksiin tai lihavuuteen. Vähitellen on alettu myös keräämään tutkimustietoa köyhyyden yhteydestä syrjäytymisriskeihin ja niiden sosiaaliseen periytyvyyteen. Vuonna 1987 syntyneiden kohorttitutkimuksessa rekisteriaineistolla on seurattu lapsia 21-vuotiaiksi ja saatu selville, että jos vanhemmat ovat saaneet pitkään toimeentulotukea, lapsilla on ollut enemmän mielenterveysongelmia, huostaanottoja, pienimuotoista rikollisuutta ja alemmaa koulutustasoa. (Salmi, Lammi-Taskula & Sauli 2014, 91.) Lapsiköyhyyden yksi seuraus liittyy tulojen ja sosioekonomisen aseman ylisukupolvisuuteen. Kansainvälisen vertailun mukaan Suomessa pienituloisuuden periytyminen sukupolvelta toiselle on suhteellisen alhaista verrattuna esim. Yhdysvaltoihin, mutta voidaan kuitenkin sanoa, että lapsiköyhyyden yksi kielteinen seuraus on aikuisiän pienituloisuuden lisääntyminen. (Jäntti 2010, 73.)

Tutkimusten mukaan lapsuudessa koettu köyhyys vaikuttaa lapsen elämän kaikilla osa-alueilla. Köyhyys vaikuttaa lapseen sekä taloudellisesta että materialistisesta näkökulmasta, ja tämän lisäksi rajoittaa sosiaalista kanssakäymistä ja aiheuttaa näin osattomuutta. (Ridge 2009, 2.) YK:n lapsen oikeuksien komitean mukaan niin absoluuttinen kuin suhteellinenkin lapsiköyhyys heikentää lapsen hyvinvointia, vaikuttaa yhteiskuntaan kuulumiseen, itsetunnon laskuun sekä vähentää oppimisen ja yleisesti kehittymisen mahdollisuuksia. Absoluuttinen köyhyys uhkaa tämän lisäksi myös lasten henkiinjäämistä ja terveyttä ja heikentää elämänlaatua. (Wiman ym. 2012, 9.) Köyhyydessä elävien lasten hyvinvointi on riskissä yksipuolisen ravinnon, alhaisen hygieniatason, terveydenhoidon, koulutuksen, osallisuuden ja

suojelun suhteen. Alhainen terveydenhuolto tai yksipuolisen ruoan saanti ovat erityisen haitallisia lapsen kehitykselle ja kasvulle, eivätkä lapsen oikeudet hyvään ja tasapainoiseen elämiseen näin ollen toteudu. Lastenoikeusperustainen lähestyminen onkin tullut yleiseksi lapsiköyhyyttä tarkasteltaessa. (Jones ym. 2011, 8.)

Köyhyyden vaikutukset on jaettu psyykkisiin, fyysisiin ja käytännön tekijöihin. Psyykkisiä vaikutuksia yksilön elämässä ovat mm. itsetunnon lasku, masentuneisuus, ahdistuneisuus ja voimattomuus. Köyhyyden fyysiset vaikutukset voivat näkyä muun muassa yksilön terveydentilassa, kun taas käytännön vaikutukset näkyvät muun muassa yksilön päätöksenteossa sekä vanhemmuuden haasteissa. (Ridge 2009, 19.) Köyhyydellä on havaittu olevan yhteyksiä lasten kehitysviivästyksiin ja oppimishäiriöihin. Tämän lisäksi lapsiköyhyydellä on huomattu olevan negatiivinen vaikutus opiskeluiden kestoon sekä valmistumiseen. Kuitenkin opiskeluihin on todettu vaikuttavan yhtä paljon myös vanhempien oma koulutustausta, perheen rakenne ja asuinalue. Köyhyyden ja psyykkisen terveyden yhteyksistä on huomattu, että köyhien perheiden lapsilla on enemmän tunteiden säätelyyn liittyviä haasteita ja käyttäytymisongelmia. (Brooks-Gunn & Duncan 1997, 63–67.) Köyhyys vaikuttaa lapsen hyvinvointiin myös vanhempien hyvinvoinnin kautta. Perhesuhteet nähdäänkin yhtenä tärkeimpänä tekijänä lapsen hyvinvoinnin ja kehityksen kannalta. (Hoelscher ym. 2012, 188.) Köyhyys perheessä aiheuttaa perheenjäsenissä häpeää, surua, pelkoa ja stigmaa (Ridge 2009, 2).

Englannissa tehdyn tutkimuksen mukaan lapsiköyhyys vaikuttaa lapsen terveyden ja hyvinvoinnin sekä koulutuksen lisäksi myös vapaa-ajan tekemiseen ja kulttuurin ja taiteen kokemiseen, suojelun ja hoidon saamiseen, asuinympäristöön sekä mahdolliseen rikolliseen käyttäytymiseen (Hood 2005, 235). Taloudellinen eriarvoisuus ilmeneekin lasten arjessa varsinkin toimintamahdollisuuksien ja kuluttamisen eroina. Vähäiset toimintamahdollisuudet voivat johtaa lasten syrjimiseen ja ryhmästä poissulkemiseen. (Salmi ym. 2014, 91.) Taloudelliset ongelmat perheessä lisäävätkin tutkimusten mukaan selkeästi lasten ja nuorten syrjäytymisriskiä (Salmi ym. 2016, 41). Köyhyys ja taloudellisten resurssien puute voidaankin nähdä jossain määrin pysyvänä tilana, joka pitkään jatkuessa voi johtaa syrjäytymiseen yhteiskunnan ulkopuolelle (Lindqvist 2001, 9). Lapsen kokema köyhyys vaikuttaa siis lapsen perus- ja ihmisoikeuksien toteutumiseen ja voi vahingoittaa pysyvästi sekä lapsen psyykkistä, että fyysistä hyvinvointia (Gordon, Nandy, Pantazis, Pemberton & Townsend 2003, 1).

3.3 Köyhyys lapsen kokemana

Lasten kokemuksia köyhyydestä ja köyhyyden vaikutuksista on tässä yhteydessä selvitetty kymmenestä lapsiköyhyyttä tarkastelevasta tutkimuksesta. Tutkimuksista kolme on tehty Suomessa ja muut tutkimukset Euroopassa, muun muassa Ruotsissa, Saksassa, Englannissa ja Hollannissa.

Sosiaaliset suhteet ja osallistuminen

Tutkimusten mukaan perheen taloudellinen tilanne vaikuttaa paljon lapsen ja nuoren ystävyys- ja perhesuhteisiin (Daly & Leonard 2002 91; Harju 2008, 98; Mannerheimin lastensuojeluliitto (MLL) 2010, 3). Tutkimusten mukaan suurimmat vaikutukset köyhyydellä onkin juuri lasten sosiaalisiin suhteisiin, sillä taloudellisten vaikeuksien huomattiin rajoittavan huomattavasti lasten ystävyys- ja muita sosiaalisia suhteita (Harju 2008 99; Van Der Hoek 2005, 27). Haastatteluissa suurin osa lapsista kertoi suurimmaksi huolekseen paineen, joka muodostuu ikäryhmään ja kaveripiiriin sopimisesta. Tämän lisäksi ryhmästä ulkopuolelle jääminen ja yleisesti erilaisena näyttäytyminen aiheuttivat pelkoa. (Daly ym. 2002, 101; Hakovirta ym. 2012, 82.) Tutkimusten mukaan lasten ja nuorten taloudellinen tilanne vaikuttaakin erityisesti vertaisryhmän jäseneksi pääsemiseen sekä ystävyys-suhteiden syntyyn ja ylläpitoon. Lasten vastauksista voidaan päätellä, että tietty kulutuksen taso ja materiaallinen asema ovat edellytyksiä lapsen osallisuudelle vertaissuhteissa. (esim. Hakovirta ym. 2012, 84; Ridge 2002, 64.)

Sosiaalisiin suhteiden syntyyn ja ylläpitoon vaikuttavat myös lasten ja nuorten vähäisemmät mahdollisuudet osallistua aktiviteetteihin ja harrastuksiin (MLL 2010, 3; Ridge 2002, 87). Tutkimusten mukaan taloudellinen eriarvoisuus lisäsi riskiä tulla kiusatuksi. Lapset, joilla ei ole ollut mahdollisuutta normaaliin sosiaaliseen kanssakäymiseen kuuluvaan rahankäyttöön, olivat kokeneet aiheesta erityistä syrjintää. (Daly ym. 2002, 123; Ridge 2002, 63.) Haastatteluissa lapset toivat esille pelkäävänsä, että he leimaantuvat köyhiksi tai erilaisiksi ystäviensä edessä (Harju 2008, 98; Ridge 2002, 70).

Kuluttaminen ja taloudelliset mahdollisuudet

Tutkimusten mukaan vähävaraisten nuorten ja lasten vapaa-aika koostui suurimmaksi osaksi toiminnasta, johon ei liittynyt raha (Harju 2008, 25). Samasta syystä vapaa-ajan toiminta koettiin olevan rajoittunutta (Pelastakaa lapset 2015, 4). Vapaa-ajan tekemiseen kuului musiikin kuuntelu, television katseleminen, läksyjien tekeminen ja kavereiden kanssa oleminen (Daly ym. 2002, 97; Harju 2008, 25; Ridge 2002, 86). Vähävaraisten perheiden lasten harrastuksissa korostui erityisesti television katsominen ja tietokoneella oleminen, kun taas varakkaiden perheiden lapset olivat selkeästi aktiivisempia ja heidän harrastuksiin kuului tanssia, urheilua ja musiikintunteja. Lasten ja nuorten yleinen näkemys oli, että rahan puuttuessa lapsilla on vähemmän tekemistä ja mahdollisuuksia. (Social Reseach Institute ym. 2011, 35–68.).

Vähävaraiset lapset ja nuoret kertoivat erilaisista selviytymiskeinoista suhteessa kuluttamiseen ja siihen liittyviin tilanteisiin. Lapset kertoivat, etteivät tuhlaa rahaa ja ovat tottuneet odottamaan saadakseen jotain. Monet lapset kertoivat myös säästävänsä rahaa sekä tekevänsä töitä saadakseen itselleen toivomansa tuotteen tai hyödykkeen. Nuoret ja lapset kertoivat välttävänsä tilanteita, joissa ostaminen tulee kyseeseen. Lasten mukaan myös asenteella on paljon merkitystä, ja jotkut lapset kertoivatkin ajattelevansa, etteivät halua eivätkä tarvitse itselleen mitään. (Harju 2008, 82; Ridge 2002, 69.)

Koulu ja tulevaisuus

Koulunkäynnin on tutkimuksissa nähty olevan merkittävässä asemassa lisäämässä eriarvoisuutta rikkaiden ja köyhien lasten välillä (Crowley & Vulliamy 2007, 15–16). Lapset, joiden vanhemmat eivät pystyneet tarjoamaan lapsille tarvittavia rahoja koulutarvikkeisiin, koulukirjoihin tai koulun retkiin, kokivat vieraantumista ja syrjäytymistä koulusta (Crowley ym. 2007, 15). Lapset ja nuoret kertoivat myös jääneensä pois koulun järjestämisestä tapahtumista perheen taloudellisen tilanteen vuoksi (MLL 2010, 3). Koulussa oli koettu kiusaamista vähävaraisuuden vuoksi ja tunteet liitettiin negatiivisiksi tunteiksi koulua ja opiskelua kohtaan. Kiusaaminen oli vaikuttanut lasten itsetuntoon ja vaikeuttanut oppimista

koulussa, joka taas oli johtanut koulupoissaoloihin. Kiusaaminen oli vaikuttanut siihen, mitä lapset ajattelivat itsestään ja koulustaan. (Ridge 2002, 63.) Jotkut lapset kertoivat ratkaisseensa kiusaamisen ja syrjityksi tulemisen niin, etteivät menneet enää kouluun (Daly ym. 2002, 122). Vähänvaraisten perheiden lapset myös kokivat, ettei heillä opiskella kotona samalla tavalla kuin varakkaissa perheissä ja koulu sujuu siksi huonommin. Haastatteluissa tuli esiin myös, että lasten mukaan huono koulumenestys voi johtua opettajien ja vanhempien alhaisista odotuksista lasten koulumenestystä ja heidän tulevaisuuttaan kohtaan. Koulunkäynnin ongelmiin liitettiin myös se, ettei vanhemmilta saa tarpeeksi tukea koulunkäyntiin, minkä vuoksi mm. läksyjä jäävät tekemättä. (Crowley ym. 2007, 17; Hakovirta ym. 2012, 66.)

Useissa tutkimuksissa lapset ja nuoret toivat esille ymmärtävänsä hyvin koulutuksen arvon ja tärkeyden. Vastaajat näkivät yhteyden koulutuksen ja hyvän työpaikan välillä. Työpaikan nähtiin vaikuttavan merkittävästi tulevaan elintasoon ja köyhyyden ehkäisyyn, sekä yleisesti hyvään tulevaisuuteen. (Daly ym. 2002, 141; Sutton, Smith, Dearden & Middleton 2007, 34.) Kuitenkin lapset ja nuoret pohtivat omia mahdollisuuksiaan hyvään tulevaisuuteen kriittisesti. Vastausten mukaan lapset kokivat, että ilman rahaa voi olla vaikeaa saada hyvä työpaikka ja koulutus. Vastaajat pohtivat sitä, miten köyhyyden kokemukset ja kiusaaminen vaikeuttavat opiskelua, minkä vuoksi aikuisena saattaa päätyä huonoon työpaikkaan (Crowley ym. 2007, 26–28). Köyhyydessä elävät lapset kokivat tulevaisuuden rajallisempaan, eivätkä suhtautuneet tulevaan yhtä luottavaisesti ja avoimesti, kuin varakkaiden perheiden lapset (Sutton ym. 2007, 22).

Identiteetti

Tutkimuksissa lapset ja nuoret kertoivat huomaavansa perheen vähävaraisuuden erityisesti nuoren tai lapsen käyttäytymisen, luonteen ja vapaa-ajan vietto tavoista. Lapsia, jotka tulevat köyhistä perheistä, pidettiin alakuloisina ja huolestuneina, minkä lisäksi lapset kuvasivat heitä myös laiskoiksi, hiljaisiksi, aroiksi tai syrjäänvetäytyviksi. Ennakkokuulot näkyivät lasten haastatteluissa ja köyhiä lapsia kuvattiin paljon negatiivisimmilla termeillä, kuin varakkaiden perheiden lapsia. Varakkaiden perheiden lapsia kuvattiin lähinnä itsevarmoina, ulospäinsuuntautuneita, onnellisina ja mukavina, mutta myös joissain haastatteluissa mahdollisesti ylimielisinä. (Hakovirta ym. 2012, 61; MLL 2010, 5.)

Haastatteluissa lapset ja nuoret kertoivat, että köyhyys saa heidät tuntemaan itsensä surullisiksi ja onnettomiksi. Köyhyyden kuvattiin tuottavan myös vihaa ja kateellisuutta erityisesti silloin, kun kaverit tekevät jotain, joihin itsellä ei ole mahdollisuutta osallistua. Vastaajat kertoivat syrjityksi tulemisesta ja vertasivat itseään muihin ikäisiinsä lapsiin, heidän vaatteisiinsa ja tavaroihinsa. Myös tavaroiden puuttuminen on lasten mukaan aiheuttanut surua, häpeää ja kateutta. (Crowley ym. 2007, 12; Van Der Hoek 2005, 34.) Nuoret vastaajat kertoivat köyhyyden vaikuttavan itsetuntoon alentavasti ja lisäävän epäonnistumisen ja arvottomuuden tunnetta, joka osaltaan voi johtaa masentuneisuuteen ja jopa itsemurhiin. Nuoret kertoivat köyhyyden aiheuttavan myös alkoholin- ja huumeidenkäyttöä, joka taas lisää syrjäytymistä. (Crowley ym. 2007, 25.)

Erityisesti nuoret kertoivat olevansa tietoisia perheen taloudellisesta tilanteesta ja ongelmista. Nuoret kertoivat köyhyyden aiheuttavan vanhemmille suuria paineita, mikä näkyy stressinä kotona. Stressi kiristää vanhempien keskinäisiä välejä sekä vanhempien välejä lapsiin. Rahahuolet aiheuttivatkin kireän ilmapiirin lisäksi myös ristiriitoja kotona. Tutkimuksessa tulee esiin, että lapset ja nuoret olivat tietoisia vanhempien surusta ja syyllisyydestä, jota köyhyys aiheuttaa. (Crowley ym. 2007, 12; MLL 2010, 4). Tutkimuksen mukaan lähes puolet vastaajista oli ollut huolissaan perheen rahojen riittämisestä viimeisen vuoden aikana. Joidenkin vastausten mukaan nuoret ovat olleet jopa useammin huolissaan perheen taloudellisesta tilanteesta, kuin vanhemmat itse. Vastausten perusteella myös osa lapsista tiesi vanhempien olevan erityisen pahoillaan ja surullisia silloin, kun eivät ole voineet tarjota lapselleen jotain tämän tarvitsemaa tai haluamaa asiaa tai aktiviteettia (Crowley ym. 2007, 27).

Lapset ja nuoret, jotka elivät köyhyydessä, kokivat vaikuttamismahdollisuutensa heille tärkeisiin asioihin selkeästi pienempinä kuin hyvin toimeentulevien perheiden lapset. Tutkimuksessa 90 prosenttia köyhäksi itsensä määrittelevistä lapsista ja nuorista oli sitä mieltä, etteivät päätöksentekijät tai poliitikot kuuntele heitä eivätkä arvosta heidän mielipiteitään. Erityisesti vastaajat halusivat vaikuttaa kouluviihtyvyyteen, kiusaamisen ehkäisyyn, nuorten vapaa-ajan vietto- ja harrastus mahdollisuuksiin. (Pelastakaa lapset 2015, 4.)

4. LASTENSUOJELUN TEHTÄVÄT JA KÖYHYYS

4.1 Köyhät lapsiperheet lastensuojelussa

Lastensuojelun perheiden sosioekonomista taustaa tai taloudellista tilannetta ei ole mahdollista tilastoida, sillä valtakunnallisen lastensuojelunrekisterin tilastoihin ei kerätä tietoa lastensuojelussa olevien lasten vanhemmista (Saarikallio-Torp ym. 2010, 238). Lastensuojelun asiakasperheiden taloudellisesta tilanteesta ei siis kerätä suoranaista tietoa, ellei se ole juuri lastensuojeluntarvetta aiheuttava tekijä. Lastensuojelun ja toimeentulotuen asiakastietojärjestelmiä ei ole yhdistetty, joten lastensuojelun työntekijä ei suoraan tiedä onko lastensuojeluun tullut asiakasperhe toimeentulotuen saaja. Heinon tutkimuksessa (2007) lastensuojelutyöntekijät tarkastivat jokaisen asiakkaan kohdalta erikseen, onko perhe toimeentulotuen asiakkaana. Selvityksen mukaan noin joka toinen lastensuojeluun tullut perhe oli toimeentulotuen asiakkaana tuttu. Myös muiden tutkimusten mukaan lastensuojeluperheissä saadaan huomattavasti keskimääräistä useammin toimeentulotukea. Hiitola (2007) on havainnut, että lastensuojelun asiakkuuden alkuvaiheessa toimeentulovaikeudet koskevat erityisesti pienten lasten perheitä: alle kolmivuotiaiden lasten perheistä yli 70 % sai toimeentulotukea. Tutkimusten mukaan toimeentulotukea saavat kotitaloudet ovat selkeästi muita kotitalouksia köyhempiä, myös tuen saamisen jälkeen. Lastensuojelun asiakkuuden ja köyhyyden välillä onkin havaittu olevan selvä yhteys, ja selvitysten mukaan lastensuojelun asiakkaaksi tulevat lapset asuvat usein köyhissä perheissä. (Mm. Heino 2007, 37–38; Saarikallio-Torp 2010, 240–244; Martin 1985, 53.) Lastensuojelun asiakkuuksia tarkasteltaessa on myös huomattu, että enemmistö vanhemmista on käynyt peruskoulun, ammattikoulun tai ammattikursseja. Lastensuojelun asiakkaat asuvat myös muuta väestöä ahtaammin sekä useammin vuokra-asunnoissa, eikä heillä ole säästöjä. (mm. Magadi 2010, 310, Heino 2007, 65.)

Toimeentulo-ongelmat kuormittavat perheiden arkea, lisäävät vanhempien ahdistusta, masennusta ja stressiä sekä lisäävät vanhempien keskinäisen suhteen ongelmia. Rahattomuuden on nähty aiheuttavan myös väsymystä jatkuvasta 'arjen taistelusta'. Vanhemmuuden laatu on muuttunut vähemmän ohjaavaksi ja rankaisevammaksi, jolloin lasten mielenterveys ja

hyvinvointi heikkenevät. (Roivainen 2011, 25; Salmi ym. 2016, 37.) Sosiaaliturvan varassa eläminen määritellään jossain tapauksissa elämänhallinnan ongelmaksi. Elämänhallinnan ongelmat yhdistetään usein erilaisien riippuvuuksien yleistymiseen ja yleisesti resilienssin heikentymiseen. Yksilön kannalta tavanomaiset riippuvuudet liittyvät muun muassa päihteisiin, huumeisiin tai ruokaan. (Saari 2017, 82.) Köyhien lapsiperheiden enemmistöä lastensuojelussa on analysoitu psykologisesta, sosiologisesta sekä valtasuhteiden näkökulmasta. Psykologista näkökulmaa on pidetty yhtenä näkyvimmistä selityksistä köyhien perheiden ongelmille. Sen oletuksena on, että köyhillä on persoonaan tai luonteeseen liittyviä piirteitä, joiden vuoksi on haastavaa toimia yhteiskunnassa vallitsevalla tavalla. Sosiologisesta näkökulmasta katsottuna taloudellinen ja sosiaalinen stressi tekee ihmisistä haavoittuvaisia henkilökohtaisille, perheeseen liittyville ja sosiaalisille ongelmille. Kolmas analyysi keskittyy valtasuhteisiin, joiden näkökulmasta köyhä yksilö joutuu viranomaisverkostoissa huonoon asemaan. Kaikki kolme näkökulmaa nähdään olevan esillä lastensuojelutyössä. (Martin 1985, 53.)

Kyselyaineistoon perustuvan tutkimuksen mukaan toimeentulon ongelmat ovat selkeästi yhteydessä parisuhdeongelmiin sekä avoimeen keskustelun puuttumiseen puolisoiden välillä. Köyhyyden kanssa painivat vanhemmat ovat myös usein huolissaan omasta jaksamisestaan, voimavaroistaan, riittävydestään sekä omista vanhemmuuden taidoistaan. Myös vanhempien huoli lapsista on suurempi niissä perheissä, joissa on toimeentulo-ongelmia. Huoli lapsesta liittyy fyysiseen terveyteen, lapsen elämäntapoihin, tunne-elämään, sosiaalisiin suhteisiin ja käyttäytymiseen sekä lapsen oppimiseen. Perheissä, jossa toimeentulo on hankalaa, ollaan huolissaan myös lapsen päihteiden käytöstä huomattavasti enemmän, kuin perheissä jossa toimeentulo ongelmia ei ole. (Salmi ym. 2016, 38–41.) On vaikea selvittää, ovatko toimeentulon ongelmat olleet ennen esimerkiksi riippuvuutta tai jaksamiseen ja elämänhallintaan liittyviä haasteita, vai synnyttävätkö nämä ongelmat puolestaan toimeentulo-ongelmia. Olkoon kyse lieveilmiöistä tai tekijöistä – ovat juuri mielenterveysongelmien ja päihteidenkäytön kaltaiset haasteet tai vanhemman voimavarojen ja jaksamiseen liittyvät ongelmat sekä erilaiset huolet lapsesta, hyvin tuttuja lastensuojelutyön arjessa.

4.2 Lastensuojelun sosiaalityön tehtävät

Lastensuojelulain tarkoituksena on turvata lapsen kasvuympäristö, tasapainoinen ja monipuolinen kehitys ja erityinen suojele (Lastensuojelulaki 417/2007, 1§). Lasten oikeuksien sopimuksen pääteemoja ovat lapsen ihmisarvon vahvistaminen sekä suojelele varmistaminen sitä tarvitseville lapsille. Lasten oikeuksien sopimuksessa on määritelty alaikäisten kansalaisoikeudet, taloudelliset ja sivistykselliset sekä sosiaaliset oikeudet (Bardy 2013, 62). Lasten oikeuksien sopimus painottaa lapsen oikeutta erityiseen suojeleluun ja vaihtoehtoiseen hoitoon. Lasta on suojelelta kaikelta väkivallalta, välinpitämättömältä kohtelulta sekä hyväksikäytöltä. (Lasten oikeuksien sopimus 60/1991, 19-20 §.) Lastensuojelulakiin on kiteytetty lasten oikeuksien toteutuminen sopimuksen mukaisesti, ja lain voidaan ajatella olevan lapsen tasapainoisen ja turvallisen kasvun ja kehityksen turvaamista sekä kasvua vaarantavien tekijöiden ja riskitekijöiden poistaminen.

Perhe on ensisijainen lapsen kasvuympäristö ja vanhempien on vastattava lapsen kasvatuksesta ja kehityksestä lapsen edun mukaisesti. Perheen tulee saada apua ja tukea, jotta se voi hoitaa velvollisuutensa kasvattajana. (Bardy 2013, 62–64.) Lastensuojelulaissa onkin määritelty, että perheiden ja lasten kanssa toimivien viranomaisten on tuettava vanhempia lapsen kasvatukseen ja huolenpitoon liittyvissä asioissa, järjestämällä heille tarvittavia palveluita ja tukitoimia (Lastensuojelulaki 417/2007, 2§). Lastensuojelulain tehtävänä on huolehtia yhteiskunnan yleisistä oloista, ehkäistä yhteiskunnan ja yksilöiden ongelmia sekä korjata niitä auttamalla yksittäisiä perheitä ja yksilöitä. (Bardy 2013, 71). Lastensuojelun sosiaalityön tehtäviin kuuluu olennaisesti sekä kontrollointi että tukeminen. Lastensuojelussa toimitaankin perheen ja yhteiskunnan jännitteisillä rajapinnoilla, perheen yksityisyyttä ja vanhempien vastuuta kunnioitetaan, mutta lapsen kaltoinkohteluun on puututtava. Lastensuojelussa erityisestä onkin se, että lasta on suojelelta tarvittaessa silloinkin, kun huoltajat tai läheiset sitä vastustavat. (Bardy 2013, 71–74.) Lastensuojelussa on 2000-luvulla vahvistunut lapsilähtöinen työskentely. Lapsen kohtaamista, näkemystä ja osallisuutta lastensuojeluprosessin aikana on korostettu entisestään. (Heinonen & Sinko 2013, 123.)

Sosiaalityön tavoitteina on muutoksen tuottaminen eri tasoilla, ihmisoikeuksien puolustaminen, sosiaalisen oikeudenmukaisuuden lisääminen, osallisuuden korostaminen ja voimaantumisen tukeminen (Pohjola 2014, 26). Lastensuojelussa tehdään töitä ihmisten kanssa ja työ on kaikilta

osin ihmissuhdeperustaista. Työ perustuu inhimilliseen kohtaamiseen ja yhteyksien rakentamiseen. Työ paikantuu suhteisiin, joita ovat: lapsen suhde vanhempaan, ammattikasvattajan suhde lapseen ja vanhempaan sekä ammattilaisten väliset suhteet. (Heino 2013, 103.) Lastensuojelu on myös paljon käytännöllistä työtä, jossa tavoitteena on konkreettisen avun ja tuen tarjoaminen perheelle. Lastensuojelu on ihmissuhdetyötä, luottamuksen rakentamista sekä perheen läheisverkostossa työskentelyä. Tärkeä osa työtä on viranomaisverkostojen yhteen saattaminen ja moniammatillisen työn hyödyntäminen. (Bardy 2013, 74.)

4.3 Lastensuojelu- ja palvelutarpeen arviointi

Lastensuojelutarpeen arviossa on keskeistä selvittää, kuinka lapsen hyvinvointi ja turvallinen kasvu toteutuvat ja kuinka vanhemmat tai muut lapsen hoidosta vastaavat henkilöt kykenevät suorittamaan kasvatustehtävänsä (Aaltio 2015, 9). Lastensuojelutarpeen arvio aloitetaan lastensuojelulain mukaisesti lastensuojeluilmoituksessa mainitun huolen perusteella tai lastensuojelun työntekijän saadessa tietoon mahdollisesti lastensuojelun tarpeesta olevasta lapsesta. Asian vireille tulon jälkeen sosiaalityöntekijä arvioi välittömästi mahdollisen kiireellisen lastensuojelun tarpeen, ja jos kiireellisiin toimenpiteisiin ei ole tarvetta, palvelutarpeen arviointi aloitetaan seitsemän arkipäivän aikana asian vireille tulosta. Sosiaalihuoltolain mukainen palvelutarpeen arviointi pitää sisällään lastensuojelutarpeen arvion. (Lastensuojelulaki 417/2007, 26§.)

Lapsen hyvinvointia arvioidaan havainnoimalla lasta ja vanhempia sekä yhdessä että erikseen, sekä keskustelemalla perheenjäsenten kanssa. Lapsen haastattelua ja tapaamista korostetaan lastensuojelun tarvetta arvioitaessa. Arviossa havainnoidaan lapsen tasapainoisen ja turvallisen kasvun riskitekijöitä, kuten vanhempien mielenterveys- tai päihdeongelmia, jotka osaltaan alentavat vanhempien toimintakykyä. Arviossa selvitetään myös lasta suojaavia tekijöitä, kuten läheisverkostoja ja sosiaalisen tuen saamista perheessä. (Aaltio 2015, 6.) Helsingin lastensuojelutarpeen arvioinnissa on käytössä arviointikriteeristö, joka määrittelee tehtävää työtä. Kriteeristön mukaan lastensuojelutarpeen arvioinnin aikana perheen kanssa selvitetään arjen sujumista, ihmissuhteita, erilaisia vahvuuksia sekä huolia ja käytössä olevia voimavaroja. Selvityksessä tehtävä lastensuojelutarpeen arvio perustuu siis sekä lapsen ja vanhempien omiin

käsityksiin tilanteesta sekä sosiaalityöntekijän näkemykseen tilanteesta ja tuen tarpeesta. Arvioinnin tuloksena syntyy suunnitelma niistä tukipalveluista, jota lapsi ja perhe mahdollisesti tarvitsevat ja joista he hyötyvät. Kriteeristö määrittää perheen kanssa läpi käytäväksi muun muassa lapsen terveyteen, psyykkiseen ja sosiaaliseen hyvinvointiin, arkeen ja mahdolliseen päihteidenkäyttöön liittyvät asiat. Vanhempien kanssa selvitetään vanhemmuuden taitoja sekä psyykkisen ja sosiaalisen hyvinvoinnin tarjoamiseen liittyviä asioita. Tämän lisäksi vanhempien kanssa selvitetään vanhempien omaa elämätilannetta ja hyvinvointia sekä terveyttä ja päihteidenkäyttöä. (Tuen tarpeen malli 2018.) Tämän arvioinnin tekemiseksi sosiaalityöntekijällä on lupa olla tarvittaessa yhteydessä lapsen läheisverkostoon kuuluviin henkilöihin ja eri yhteistyötahoihin, kuten kouluun tai päiväkotiin sekä eri asiantuntijoihin (Lastensuojelulaki 417/2007, 26§).

Lastensuojelussa tarkastelussa on koko perheen toimintakyky, koska lapsen ja vanhemman hyvinvointi ovat kytkeytynyt toisiinsa. Voidaan ajatella, että lastensuojelutarvetta voi arvioida toimintakyvyn kautta. Jotta vanhemmat voivat huolehtia hyvin lapsistaan, on vanhempien itse voitava tarpeeksi hyvin. Yksilön voimavarojen puute heijastuu koko perheen hyvinvointiin ja puutteet toimintakyvyssä aiheuttavat palvelujen tarpeen. Palveluiden tavoitteena on toimintakyvyn lisääminen, jolloin palvelu on vaikuttavaa. Sosiaalityön tavoitteeksi määritelläänkin se, että jokaiselle ihmiselle tulisi mahdollistua itsensä toteuttamiseen sekä itsensä rikastuttaminen, eli toimintakyvyn lisääntyminen. (Aaltio 2015, 6–9.) Lastensuojelutarve voi olla seurausta monenlaisista tilanteista; Voimavarojen puutteesta tai voimavarojen hetkellistä ylikuormittumisesta (Aaltio 2015, 9). Lastensuojelun tarpeen taustalla voi olla siis tavallisia elämänkriisejä, poikkeuksellisia elämäntilanteita tai erityisen haastavia tilanteita. Joskus lastensuojelun palveluita tarjotaan perheelle tilapäisesti, kun taas toistuvasti kriisiytyvissä perhetilanteissa lastensuojelu voi olla mukana koko lapsuusajan aikuisuuteen saakka. Perheiden tilanteet ovat usein moninaisia ja lasten turvattomuus, laiminlyönti tai pahoinpitely voivat liittyä esimerkiksi vanhempien mielenterveys- ja päihdeongelmiin, rikoksiin tai parisuhdeväkivaltaan. (Bardy 2013, 71–74.)

Lastensuojelun tarpeen selvityksen perusteella perheelle voidaan tarjota erilaisia tukitoimia ja palveluita. Osa lastensuojeluun tulevien perheiden vanhemmista on väsyneitä, jolloin oikeanlainen apu voi olla konkreettista apua arkeen ja lastenhoitoon. Perhetyö taas on monialaistunut ja sitä on mahdollista saada lastensuojelun lisäksi myös neuvolasta tai erityisen tuen sosiaalityön palveluista. Lastensuojelun perhetyö on palveluna syventynyt, lisääntynyt ja

laajentunut. Lastensuojelun perhetyö on usein intensiivistä perhetyötä tai perhekuntoutusta. (Heino 2013, 101.) Lastensuojelussa oleville vanhemmille tarjolla on myös palveluita mielenterveys- ja päihdetyön puolelta. Myös lapsen sijoittaminen perheen ulkopuolelle perheeseen tai laitokseen, on tukitoimi esimerkiksi tilanteissa, joissa nuori vaarantaa oman tai muiden turvallisuuden omalla käyttäytymisellään. Lastensuojelun palveluiden tarve voi johtua siitä, että lapsen kasvuolosuhteet vaarantuvat, eivätkä turvaa lapsen kehitystä ja terveyttä. (Lastensuojelulaki 417/2007, 27§.) Lastensuojelutarpeen arvioinnissa perheelle etsitään palveluita, tukitoimia ja apua peruspalveluiden, erityisen tuen sosiaalityön ja lastensuojelun puolelta. Tämän lisäksi asiakkaita ohjataan myös kolmannen sektorin palveluiden pariin. Jos lastensuojelutarpeen arvion aikana lapsen kasvuolosuhteista ja vanhemmuudesta nousee huoli ja huomataan, että perheen tarvitsemat palvelut ja tukitoimet löytyvät lastensuojelun piiristä, lastensuojelun asiakkuus aloitetaan. Lastensuojelun sosiaalityössä sosiaalityöntekijä johtaa lastensuojelun prosessia ja on vastuussa prosessin etenemisestä, työn suunnittelusta ja tavoitteiden asettamisesta sekä vaikutusten arvioinnista. Sosiaalityöntekijän työnkuvaan kuuluu palveluiden aloittaminen ja kiireellisten toimenpiteiden valmistelu ja toteuttaminen. (Heinonen ym. 2013, 121.)

4.4 Lapsen osallisuus lastensuojelussa

Lastensuojeluprosessissa ensisijaista on lapsen huomioiminen ja lapsen osallisuuden korostaminen. Lastensuojelussa on sekä moraalinen että lakisääteinen velvollisuus toimia lapsen parhaan edun mukaisesti kaikissa lasta koskevissa asioissa. (Hotari, Oranen & Pösö 2009, 149–150.) Osallisuudessa on kyse oikeudesta olla mukana itseään koskevien asioiden käsittelyssä, tiedonsaannista sekä mahdollisuudesta vaikuttaa omiin asioihin (Lastensuojelu käsikirja 2018.) Suomen perustuslaissa todetaan, että lapsia tulee kohdella tasa-arvoisesti ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin, kehitystä vastaavalla tavalla (Perustuslaki 731/1999, 6§).

Lapsen osallisuutta ja asianosaisuutta korostetaan kaikissa lastensuojeluprosessin vaiheissa. Lastensuojelulain mukaan tulee varmistua siitä, että lapsi osallistuu omien asioidensa hoitoon. (Hotari ym 2009, 150.) Lastensuojelulaissa määritellään, että lastensuojelun tarvetta

arvioitaessa on erityisesti kiinnitettävä huomiota lapsen mielipiteeseen ja toivomuksiin (Lastensuojelulaki 417/2007, 5§). Lastensuojelulain neljännessä luvussa onkin keskitetty turvaamaan lapsen osallisuuden toteutus. Tärkeää on lapsen mielipiteen kuuleminen, kun lastensuojelua toteutetaan (Lastensuojelulaki 417/2007, 20§). Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän on yleisesti valvottava lapsen edun toteutumista ja autettava lasta käyttämään puhevaltaansa (Lastensuojelulaki 417/2007, 22§). Lastensuojelun erityispiirteiden vuoksi, lastensuojelun toimenpiteitä voidaan poikkeustilassa tehdä tai palveluita aloittaa ilman lapsen kuulemista. Kuitenkin kuulematta jättämisen tulee näkyä perusteluineen päätöksissä. (Lastensuojelulaki 417/2007, 20§). Lastensuojelulaissa on myös määritelty lapsen henkilökohtainen tapaaminen (417/2007, 29§), lapsen kanssa käytävät keskustelut (417/2007, 53§) sekä lastensuojelun suunnitelmien luominen lapsen kanssa yhteistyössä (417/2007, 30§). Tavoitteena työskentelyssä on, että lapsi ymmärtää, mitä muut aikuiset ja työntekijät tilanteesta ajattelevat, mitä vaihtoehtoja tilanteessa on tarjolla ja miten lapsi itse voi tilanteeseen vaikuttaa (Hotari ym. 2009, 150.)

Lastensuojelutyötä on kuitenkin kritisoitu siitä, että päätösvalta tuntuu olevan pääosin aikuisilla ja painopiste on ollut vanhempien kanssa tehtävässä työssä. Tutkimuksissa on näkynyt, että työkäytännöissä keskitytään aikuisen kanssa työskentelyyn ja lapsille on annettu vain vähän tilaa toimia ja tulla kuulluksi. Sosiaalityössä vahvasti läsnä ollut sosiaalipoliittinen suuntaus on osaltaan ollut vaikuttamassa työkäytänteisiin sekä lapsikäsitukseen. Tämä suuntaus ei ole tukenut lastensuojelussa tarvittavien työmenetelmiä osaamista. Lastensuojelun menetelmien tueksi on tarjottu uudenlaista lapsilähtöistä asiantuntijuutta, jossa tavoitteena on löytää yksilöön ja kuhunkin tilanteeseen sopivaa asiantuntijuutta, reflektiota ja lapsilähtöistä teoriaa. Tavoitteena on edistää lasten osallisuutta, toimijuutta ja mahdollisuutta tulla kuulluksi. Lapsen osallisuutta vahvistavassa näkökulmassa tärkeää on lapsen ja aikuisen vuorovaikutussuhde sekä siihen liittyvät elementit. Lapsi tulee nähdä yksilönä ja lastensuojelussa tilannetta tulee tarkastella lapsen omista lähtökohdista käsin. (Hotari ym 2009, 155–156.)

Osallisuutta on kuvattu porras- ja tikapuumalleilla. Malleissa ajatuksena on, että alimmalla portaalla yksilöllä on vain vähän vaikutusvaltaa omiin asioihinsa ja mitä ylemmäs portaissa päästään, sitä enemmän vaikutusvalta ja mahdollisuudet lisääntyvät. Oletuksena on, että osallisuus lisääntyy samassa suhteessa kuin vaikutusvalta. Mitä enemmän lapset voivat olla mukana vaikuttamassa toimintaan, sitä enemmän he ovat osallisia omassa elämässään. Jotta lasten osallisuus toteutuisi, on aikuisten rooli merkittävä. Tikapuumallissa aikuisten rooli on

nähty vain osallisuutta estävänä tai sitä tukevana. Harry Shierin (2001) mukaan porrasmallissa tulee olla tarkasteltavana myös aikuisten ja vanhempien valmiudet, mahdollisuudet ja velvoitteet suhteessa lasten osallisuuden toteutumiseen. Shierin porrasmallissa on viisi tasoa, joista ensimmäinen on lapsen kuuleminen, toinen on lapsen tukeminen mielipiteen ilmaisemisessa ja kolmas on lasten mielipiteiden huomioonotto. Shierin mukaan nämä kolme ensimmäistä tasoa tulisi toteutua, jotta lapsen oikeuksien minimiedellytykset saavutettaisiin. Neljäntenä ja viidentenä tasona Shierin näkemyksen mukaan osallisuuden portailla ovat lasten mukaan ottaminen päätöksen tekoon ja vallan ja vastuun jakaminen lasten kanssa. Nigel Thomas (2002) on puolestaan kritisoinut malleja, jotka pitävät osallisuutta yksilotteisena ominaisuutena. Thomasin mukaan osallisuus rakentuu siitä, miten lapsi saa valita osallisuuttaan ja myös osallistumatta jättäminen voidaan nähdä osallisuuden muotona. Osallisuuden muotoja ovat myös tiedon saaminen itseen liittyvistä prosesseista, omista oikeuksista ja kokonaistilanteesta sekä vaikutusmahdollisuudet päätöksentekoprosessiin. Thomas näkee osallisuuden ulottuvuutena myös mahdollisuuden ilmaista itseään sekä siihen tuen ja avun saamisen. Viimeisenä ulottuvuutena Thomas huomioi mahdollisuuden itsenäisiin päätöksiin. Lasten osallisuutta tulisi tarkastella osana lapsuutta koskevia käsityksiä. Osallisuus pitää sisällään ajatuksen, jonka mukaan lapsi on yksilö ja yhteiskunnan jäsen ja toimija. Osallisuus liittyy siihen, kuinka lapset nähdään ja kuinka lapsuus nähdään. Lapsuustutkimuksen mukaan lapset tulee mieltää täysivaltaisiksi ihmisiksi ja lasten osaamista ja vahvuuksia tulee korostaa. Tämän lisäksi tutkimuksessa nähdään, että lapsilla on tarve tulla huomatuiksi, kunnioitetuiksi ja osallisiksi, minkä lisäksi lapset haluavat vaikuttaa omaan elämäänsä liittyviin asioihin. (Nigel Thomas 2002; ref. Hotari ym. 2009, 152–162.)

4.5 Rakenteellinen sosiaalityö

Tyypillisesti sosiaalityö määritellään muutostyöksi, joka on sekä yksilöllisen, että sosiaalisen muutoksen edistämistä. Kyse on toimijuuden ja rakenteiden vuorovaikutuksesta, jonka taustalla on ajatus, että asiakasta autetaan parhaiten vaikuttamalla elinolosuhteisiin liittyviin tekijöihin. (Pohjola 2014, 18–19.) Rakenteellinen sosiaalityö ymmärretään siis vaikuttamistoiminnaksi, jolla tavoitteena on toimia laajempien yhteiskunnallisten rakenteiden, järjestelmien ja olosuhteiden muuttamiseksi ihmisten hyvinvointia tukeviksi (Pohjola 2014, 26). Sosiaalihuoltolaki uudistuksessa 2014 lakiin lisättiin pykälä rakenteellisen sosiaalityön

tavoitteista. Lain mukaan rakenteellisen sosiaalityön avulla tulee huolehtia sosiaalista hyvinvointia ja sosiaalisia ongelmia koskevan tiedon välittämisestä sekä sosiaalihuollon asiantuntijuuden hyödyntämisestä hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi. Sosiaalihuoltolakiin kuuluu asiakastyöstä nousevan tiedon yhdistäminen yhteiskunnan rakenteisiin liittyviin ilmiöihin, sekä ongelmien ehkäisemiseksi ja korjaamiseksi liittyvien toimenpide-ehdotusten tuottaminen. (Sosiaalihuoltolaki 1301/2014, 7§). Sosiaalityössä olennaista on asiakkaiden ja kuntalaisten osallisuus, kuuleminen ja kumppanuus sekä sosiaalisten oikeuksien edistäminen ja hyvinvointivastuun kantaminen palveluja uudistamalla (Pohjola 2014, 31).

Hyvinvointimallin muuttuessa hyvinvointi jakautuu yhä epätasaisemmin ja huono-osaisempien tilanne heikkenee yhteiskunnassa ja palvelujärjestelmässä. Eriarvoisuuden lisääntyessä sosiaalityössä tärkeää on oikeudenmukaisuuden puolustaminen, asiakkaan valtaistuminen ja asianajo. (Heinonen 2014, 52.) Rakenteellinen sosiaalityö liitetään teoreettisesti osaksi kriittistä ja progressiivista sosiaalityötä, jonka tavoitteena on huomioida epätasa-arvoa ylläpitävät suhteet sekä poliittiset että sosiaalis-taloudelliset ulottuvuudet yhteiskunnassa. Sosiaalityö pyrkii ihmisoikeuksien ja sosiaalisen oikeudenmukaisuuden toteutumiseen ja ihmisten osallisuuteen ja voimaantumiseen omassa toimintaympäristössään. (Pohjola 2014, 18–22.) Rakenteellisen sosiaalityön eetos liittyy vahvasti köyhyyskysymykseen. Tällä tarkoitetaan työttömyyden, pätkätöiden ja syrjäytymisen kasvua sekä pienituloisten määrän lisääntymistä viime vuosikymmeninä. Eräänä keskeisenä syynä ongelmiin on pidetty laman jälkeistä rakennemuutosta, jossa yhteiskunta muuttui kilpailupainotteiseksi. Yhteiskunnan tehtävänä on pitää huolta vaikeuksiin joutuneista pienituloista, mutta pelkästään rahan jakaminen ei ole ratkaisu. Muutoksella tarkoitetaan ainakin markkinatalouden ja kilpailuyhteiskunnan muuttamista, työelämän, perusturvan, ja koululaitoksen muuttamista sekä yhteiskunnan demokratisoimista. Näihin ongelmiin sosiaalityön tulisi kyetä vastaamaan rakenteellisen sosiaalityön avulla. (Heinonen 2014, 48–51.)

Monet rakenteellista työtä vaativat näkökulmat ovat nousseet esiin eri vähemmistöjen tai heikoimmassa asemassa olevien ryhmien kautta. Kansainvälisesti taustalla on sorron ja syrjinnän vastainen sosiaalityö, joka on jäänyt Suomessa selvästi sivuun käytännön sosiaalityöstä. Sosiaalityö onkin kohdannut paljon kritiikkiä sen painottumisesta vahvasti yksilökohtaiseen työhön. (Pohjola 2014, 18–20.) Yhdeksi sosiaalityön dilemmaksi on nostettu kysymys siitä, autetaanko yksilöitä vaikeissa elämäntilanteissaan vai keskitytäänkö

vaikuttamaan rakenteisiin, jotka niitä tuottavat (Monnickendam, Katz & M. Monnickendam 2009, 7). Tutkimukset osoittavat, että sosiaalityöntekijät suhtautuvat ristiriitaisesti köyhyyden syihin. Piersonin tutkimuksessa tuodaan esiin, että muun muassa sosiaalityön opiskelijoiden mukaan sosiaaliset ongelmat, kuten köyhyys, johtuvat yksilön omista teoista ja valinnoista. Tämä näkemys jättää ympäristön ja sosiaaliset vaikutukset huomiotta. Sosiaalityöntekijöiden sisäisten ristiriitaisten näkemysten vuoksi köyhyys saattaa jäädä näkemättä asiakkaan elämään vaikuttavana tekijänä. Köyhyyden kuormittavuus ihmisten elämässä jää huomiotta ja samaan aikaan se vahvistaa näkemystä, että köyhyyden syyt ovat yksilön vastuulla. Tällöin vahvistetaan sosiaalityön yksilökeskeistä työtä, jossa yhteiskunnallista ja rakenteellista aspektia ei tarvita. (Pierson 2016, 25.) Myös sosiaalityöntekijät ovat tuoneet esiin sosiaalityön haastetta, jonka mukaan ihmisiä autetaan selviämään köyhydessä, mutta ei pyritä nostamaan ihmisiä pois köyhyydestä. Ongelmien ratkaisussa tarvitaan asiakkaiden aktiivisuuden ja osallisuuden lisäksi tukitoimia sekä yhteiskuntarakenteiden muutosta. (Monnickendam ym. 2009, 8.) Lapsiköyhyys on ilmiö, jonka vaikutukset tulisi viedä tietoon päättäjille ja tulisi pohtia mahdollisia lapsi- ja perhepoliittisia ratkaisuja lapsen hyvinvoinnin tueksi. Lapsiperheisiin kohdistuvaa köyhyyttä tulisi tarkastella erityisesti ennaltaehkäisevästä ja lasta suojelevasta näkökulmasta (Jäntti 2010, 62).

Köyhyyden rakenteellisista taustatekijöistä keskeisimpiä on eriarvoisuus ja syrjintä. Tasa-arvoa edistävällä yhteiskuntapolitiikalla on saatu aikaan parannuksia erityisesti lasten elämässä. Siksi sosiaalipolitiiset keinot torjua lasten eriarvoisuutta ja huono-osaisuutta nähdään tärkeimpänä mahdollisuutena vaikuttaa myös lapsiköyhyyteen. Lasten hyvinvointiin merkittävästi välillisesti vaikuttava tekijä on naisten hyvinvoinnin kohoaminen ja tasa-arvon toteutuminen, näin ollen naisten aseman parantaminen vaikuttaa myös lasten asemaa. (Wiman ym. 2012, 5–10.) Köyhyyden ennaltaehkäisemisen ja vähentämisen näkökulmasta tulisi rakenteellista sosiaalityön avulla vaikuttaa nuorten kouluttautumismahdollisuuksien lisäämiseen sekä koulutuksen epätasa-arvoa ylläpitäviin rakenteisiin, huono-osaisuuden periytymiseen liittyvien tekijöiden ennaltaehkäisyyn, vuokra-asuntopolitiikkaan sekä pitkäaikaistyöttömyyden ehkäisyyn ja perusturvan saantiin. Köyhyyden ja eriarvoisuuden vähentäminen sosiaalityössä liittyy vahvasti rakenteellisen sosiaalityön vaikutusmahdollisuuksiin. (EAPN-Fin 2017, 7.) Sosiaalihuoltolain mukainen rakenteellinen sosiaalityö tulisi näkyä jokaisen sosiaalityöntekijän työtehtävissä, ja se tulisi juurruttaa käytännön sosiaalityöhön ja työkaluun, jotta muutos mahdollistuisi myös useamman kuin yksittäisen ihmisen elämässä.

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

5.1 Tutkielman tavoite ja tutkimustehtävät

Pro gradu- tutkielman tavoitteena on selvittää lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden ja sosiaaliohjaajien näkemyksiä lapsiköyhyydestä ja sen vaikutuksista lapsen elämään. Tarkoituksena on saada näkyvyyttä lasten kokemalla köyhyydelle ja sen näyttäytymiselle lastensuojelu- ja palvelutarpeen arvioinnin sosiaalityössä. Tavoitteena on selvittää, minkälaisena lapsiköyhyys näyttäytyy juuri alkuvaiheen kartoituksen aikana ja huomioidaanko lastensuojelutarpeen arvioinnin työssä köyhyyttä yhtenä lapsen hyvinvoinnin riskitekijänä. Tarkoituksena on lisätä tietoa siitä, miten vanhemmat ja lapset kuvaavat köyhyyttä ja köyhyyden vaikutuksia lastensuojelun työntekijöille. Tutkielman yhtenä tavoitteena on myös selvittää, kuinka työntekijät lastensuojelutarpeen arvioinnin työntekijät kokevat voivansa tukea köyhää perhettä sekä auttaa lapsen tilannetta, ja minkälaisia keinoja työntekijät työssään tarvitsisivat, jotta avun ja tuen antaminen tilanteessa mahdollistuisi paremmin.

Lastensuojelu- ja palvelutarpeen arvion aikana tavoitteena on arvioida perheen kokonaistilannetta sekä selvittää lapsen kasvuolosuhteita ja varmistaa lapsen turvallinen ja tasapainoinen kasvu ja kehitys. Lastensuojelutarpeen arviossa selvitetään perheen mahdollisesti tarvitsemat palvelut ja tukitoimet. Lapsiköyhyys vaikuttaa moninaisesti lapsen elämän eri osa-alueilla ja tällä tutkielmalla kerätään tietoa siitä, miten köyhyyttä huomioidaan niiden ammattilaisten toimesta, jotka arvioivat perheen palveluiden tarvetta.

Tutkielmassa haetaan vastauksia seuraaviin tutkimustehtäviin:

1. Minkälaisena lapsiköyhyys näyttäytyy lastensuojelutarpeen arvioinnin työntekijöille?
2. Minkälaisia asioita vanhemmat ja lapset ovat tuoneet esiin suhteessa köyhyyteen ja mitä asioita lapset ovat toivoneet työntekijöiltä?
3. Miten lastensuojelutarpeen arvioinnin työntekijät kokevat voivansa auttaa köyhää lapsiperhettä ja minkälaisia keinoja työntekijät tarvitsisivat, jotta köyhien lapsiperheiden tilanteeseen voitaisiin vaikuttaa enemmän?

5.2 Aineistonkeruumenetelmä ja tutkimusasetelma

Tutkimuksen kohderyhmänä on lastensuojelun- ja palvelutarpeen arvioinnin työntekijät. Koska kohderyhmä on rajattu koskemaan lastensuojelun alkuarvioinnin työntekijöitä, eikä koko lastensuojelua, tein päätöksen kerätä tutkimusaineiston sekä sosiaalityöntekijöiltä että sosiaaliohjaajilta. Lastensuojelutarpeen arvioinnin työssä sosiaaliohjaajat toimivat sosiaalityöntekijöiden työpareina arvioita tehtäessä, joten työtehtävät ovat vastuukysymyksiä ja päätöksiä lukuun ottamatta samankaltaiset. Halusin kohdistaa tutkimusaineiston koskemaan lastensuojelutarpeen arviointia, jotta saadaan kuvaa siitä, kuinka juuri alkuvaiheen kartoituksen työntekijät huomioivat köyhyyden vaikutuksia, ja kuinka he kokevat pystyvänsä vaikuttamaan perheen ja lapsen taloudelliseen tilanteeseen.

Tutkimusaineisto kerättiin suuren kunnan kahden eri lastensuojelutarpeen arvioinnin toimipisteestä. Tavoitteena laadullisessa tutkimuksessa kuvata erilaisia tapahtumia ja ilmiötä, selittää ja ymmärtää toimintaa sekä etsiä teoreettisia tulkintoja ilmiöille. Tästä syystä nähdään tärkeänä, että tutkittava ilmiö on mahdollisimman tuttu henkilöille, joilta aineistoa kerätään. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 87-88.) Tutkimusaineistoa kerätessä otin yhteyttä suoraan työntekijöihin, joiden tiesin työskentelevän lastensuojelutarpeen arvioinnin sosiaalityössä. Lähestyin 11 työntekijää, joille kerroin tutkielman aiheesta sekä vapaaehtoisesta mahdollisuudesta osallistua tutkielmaan vastaamalla siihen liittyvään kyselyyn. Näistä työntekijöistä kymmenen vastasi kyselyyn, joista tutkimusaineisto muodostui. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa puhutaan aineiston harkinnanvaraisesta poiminnasta tai näytteestä, eikä kvalitatiivisessa tutkimuksessa pyritä tilastollisiin yleistyksiin, vaan tavoitellaan ilmiön tai tapahtuman kuvausta (Eskola ym. 1998, 61). Tutkimusaineistossa ei kerätty suoranaista asiakasperheisiin liittyvää tietoa, vaan ammattilaisten näkemyksiä ilmiöstä ja huomioita ilmiön vaikutuksista. Aineiston saamiseksi ei myöskään lähestytty organisaatioita, ja työntekijät vastasivat kyselyyn omalla ajallaan. Näistä syistä tutkimuslupaa työhön ei tarvittu. Tutkielman aineisto kerättiin joulukuussa 2017 ja tammikuun alussa 2018. Joulupyhien vuoksi kyselylomakkeen lähettämiseen ja vastausten saamiseen tuli tauko.

Tutkielman aineisto kerättiin kyselylomakkeen avulla. Kyselylomaketutkimus on yksi hyvin perinteinen tapa kerätä tutkimusaineistoa. Kuitenkin kyselyn muotoon vaikuttaa sekä kyselyn tarkoitus, että kohderyhmä. (Valli 2010, 103.) Kyselylomakkeen tarkoituksena on kysyä

tutkimuksen ja tutkimusasetelman kannalta oleelliset ja tärkeimmät kysymykset, tärkeää on, että jokaiselle kysymykselle löytyy perustelu tutkimuksen viitekehystä (Tuomi & Sarajärvi 2009, 75). Tutkimuskyselyä työstin kauan ja tarkasti. Jaottelin kysymyslomakkeen neljään osioon, joista ensimmäisen liittyi vastaajan taustatietoihin, kuten työkokemukseen ja asiakasmäärien tarkasteluun (Ks. Taulukko 1). Toinen osio liittyi köyhyyden näyttäytymiseen perheen kanssa tehtävässä työssä ja kolmas osio taas köyhyyden näyttäytymiseen lapsen kanssa tehtävässä työssä. Näissä osioissa halusin selvittää vanhempien näkemystä köyhyydestä ja sen vaikutuksista koko perheen ja erityisesti lapsen, sekä lapsen kertomaa perheen köyhyydestä. Tärkeänä pidin myös selvittää sitä, minkälaisena perheen köyhyys näkyy työntekijälle ja mistä asioista työntekijät huomioivat perheen kokemaan köyhyyttä. Viimeinen osio liittyy työntekijän mahdollisuuksiin auttaa köyhää lapsiperhettä ja vaikuttaa köyhyyteen.

Taulukossa olen myös kuvannut sitä, millaisia kategorioita ja kysymyksiä kuhunkin osioon sisältyy.

Taustatiedot	Perheen kanssa tehtävä työ	Lapsen kanssa tehtävä työ	Vaikutusmahdollisuudet
-Ammattinimike	-Taloudellisen tilanteen selvittämiseen vaikuttavat tekijät	-Minkälaisia asioita lapsi kertoo köyhyyteen liittyen	-Mikä on lastensuojelutarpeen arvioinnin rooli köyhyyden poistamisessa tai taloudelliseen tilanteeseen vaikuttamisessa?
-Lastensuojelun työkokemus	-Minkälaisia köyhyyteen liittyviä seikkoja asiakkaat kertovat keskusteluissa	-Miten työntekijänä huomaat köyhyyttä lapsen elämässä	
-Asiakasperheiden määrä	-Miten vanhemmat kuvaavat köyhyyden vaikuttavan heihin itseensä, entä lapsiin?	-Minkälaisiin köyhyyteen liittyviin asioihin lapset toivovat apua tai muutosta	-Mitä toivoisit voivasi auttaa ja mitä keinoja siihen tarvitsisit?
-Asiakasperheiden määrä, joiden kanssa on selvitetty taloudellista tilannetta			

Taulukko 1: Kyselylomakkeen kuvaus

Kyselyn yhtenä riskinä voi olla vastausten vähäisyys tai vastausten niukkasanaisuus, jolloin aineisto jää pieneksi tai ei kerro tarpeeksi tutkittavasta ilmiöstä (Tuomi ym. 2009, 74). Pyrin kyselyssä avointen kysymysten avulla saamaan mahdollisimman monisanaisia vastauksia ja pohdintoja. Yhtenä vaihtoehtona oli kyselylomakkeen lisäksi tehdä esimerkiksi kaksi vastauksia syventävää haastattelua, jos se olisi tutunut aineistonkeruun jälkeen tarpeelliselta. Kuitenkin sosiaalityöntekijät sekä sosiaalihoajaat pohtivat vastauksissaan aihepiiriä tarkasti ja sain suhteellisen pitkiä, kerronnallisia vastauksia kysymyksiini. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa vastaajien tulisikin voida avoimesti tuoda esiin omat käsityksensä tutkittavasta asiasta ja ilmiöstä, eikä tarkoituksena ole vastata kysymyksiin vain tutkijan konstruoimilla käsitteillä (Eskola 2010, 182). Kyselylomakkeessa esitetyt kysymykset luovat perustan tutkimuksen onnistumiselle, ja siksi kysymyslomakkeen laatimisessa tulee olla huolellinen ja tarkka. Kysymysten muoto aiheuttaaakin eniten virheitä tutkimustuloksiin, ja siksi kysymysten tulee olla yksiselitteisiä olematta kuitenkaan johdattelevia. (Valli 2010, 104.) Ennen kyselylomakkeen lähettämistä ja käyttöönottoa, kyselylomake testattiin kahden lastensuojelutarpeen arvioinnin sosiaalityöntekijän toimesta, joiden kanssa palautteenannosta oli sovittu erikseen. Palautteiden perusteella muokkasinkin kyselylomaketta vielä sen lopulliseen muotoonsa.

5.3 Aineiston analysointi ja sisällönanalyysin menetelmä

Laadullisessa tutkimuksessa aineistoa tarkastellaan usein kokonaisuutena ja tutkimuksessa korostuu kentältä saatava aineisto ja sen merkitys teoreettisen tarkastelun jäsentäjänä. Laadullisessa tutkimuksessa voidaan ajatella tapahtuvan ilmiön käsitteellistäminen vähitellen, ei etukäteen tiedossa olevan teorian testausta. Kuitenkin tutkijan omat teoreettiset lähestymistavat ja näkökulmat, sekä vähitellen muodostuvat käsitteellistyvä näkemykset, ovat omalta osaltaan suuntaamassa tutkimusta. (Kiviniemi 2010, 74.) Tämä tutkielma on toteutettu laadullisena tutkimuksena, jossa aineiston analyysissä on käytetty sisällönanalyysin menetelmää. Sisällönanalyysi nähdään menettelytapana, jossa analysoidaan dokumentteja objektiivisesti, johdonmukaisesti ja systemaattisesti. Dokumentti voi olla monenlaista kirjalliseen muotoon saatettua tekstiä ja tässä tutkimuksessa kyselylomakkeet toimivat analyysin dokumentteina. Sisällönanalyysimuodolla tavoitteena on saada ilmiöstä kuvaus tiiviissä ja yleisessä muodossa. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 105.) Sisällönanalyysiä voidaan käyttää väljästi

teoreettisena viitekehyksenä, mutta sen lisäksi sitä voi myös hyödyntää tarkkana metodina. Sisällönanalyysiä voidaan hyödyntää kaikissa laadullisen tutkimuksen perinteissä sekä myös kvantitatiivisessa tutkimuksessa, jolloin sen avulla voidaan tehdä monenlaista tutkimusta. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 91.) Laadullisessa tutkimuksessa keskeistä on löytää yhtenäinen ja synteisiä luova kokonaisrakenne, joka kannattelee koko aineistoa. Myös raportoinnissa keskitytään teemojen kokonaisvaltaiseen käsittelyyn ja analyysin tavoitteena onkin löytää keskeisiä ydinkategorioita, joiden avulla voidaan kuvata tutkittavaa kohdetta ja rakentaa analyysiä ilmiöstä. (Kiviniemi 2010, 80.)

Eskolan mukaan sisällönanalyysi voi olla joko aineistolähtöistä, teoriasidonnaista tai teorialähtöistä. Aineistolähtöisessä analyysissä tavoitteena on konstruoida aineistosta kautta esiin nouseva teoria. (Eskola 2010, 182.) Tällöin teoreettiset käsitteet nostetaan esiin aineistosta, kun taas teoriaohjaavassa analyysissä ne ovat jo valmiina eli etukäteen tiedettyinä asioina kyseisestä ilmiöstä (Tuomi ym. 2002, 116). Aineistolähtöistä analyysia pidetään erittäin vaikeana toteuttaa, sillä yleisesti ajatellaan, että jo olemassa olevat käsitteet, näkökulmat, asetelmat ja menetelmät vaikuttavat aina tuloksiin (Tuomi ym. 2002, 98). Teorialähtöisessä sisällönanalyysissä aineistoa luokitellaan teorian tai viitekehyksen avulla, jolloin analyysia ohjaa tietty teoria ja käsitejärjestelmä (Tuomi ym. 2002, 116.) Teoriasidonnaisessa analyysissä taas ajatellaan, että analyysissä voi olla kytkentöjä teoriasta, mutta se ei pohjautu suoraan johonkin tiettyyn teoriasta (Eskola 2010, 182). Tässä pro gradu- tutkielmassa on käytetty teoriasidonnaista sisällönanalyysiä, koska tutkielman teoreettiset lähtökohdat ovat olleet olemassa jo ennen aineiston hankintaa ja kyselylomake aineiston saamista varten on muodostettu aikaisempien käsitysten pohjalta. Tavoitteena teoriasidonnaisessa analyysissä onkin tutustua ensin teoriaan, joka ohjaa aineistonhankinnassa. Aineistoon tutustuessa käytetään teoriaa hyväksi, mutta ei ylitulkita aineistoa teorian valossa. (Eskola 2010, 186.) Teoriasidonnaisessa analyysissä tiedostetaan aikaisemman teorian merkitys, mutta aikaisempi tieto ei ole teoriaa testaavaa, vaan uutta ajattelua mahdollistava (Tuomi ym. 2002, 98). Aineistojen kautta tutkijan onkin mahdollista löytää uusia näkökulmia eikä tarkoituksena ole vain varmistua ennestään tiedetystä. Aineistojen tarkoituksena on laajentaa ajattelua, ei rajoittaa sitä. (Eskola 2010, 181.)

Teoriasidonnainen aineistoanalyysi etenee aineiston ehdoilla, kuten aineistolähtöinen analyysikin. Sisällönanalyysin tavoitteena on yhdistellä käsitteitä ja pyrkiä löytämään vastauksia tutkimustehtäviin. Sisällönanalyysi perustuukin päättelyyn ja tulkintaan, jossa

empiirisestä aineistosta edetään käsitteellisempään näkemykseen ilmiöstä. (Tuomi ym. 2002, 115.) Sisällönanalyysin aineistolähtöisessä mallissa Laineen (2001) mukaan nostetaan tutkimuskysymysten näkökulmasta olennaisin esiin ja pyritään löytämään merkitysten muodostamia kokonaisuuksia (Tuomi ym. 2002, 103). Laadullisessa aineistoanalyysissä tavoitteena on, että tutkija löytää aineistostaan teemoja oman ymmärryksensä avulla. Analyysissä on kyse keksimisen logiikasta, eikä sen toteuttamiseen ole olemassa tieteellistä metodia. Fenomenologit korostavat juuri intuitiota tässä prosessin vaiheessa. Merkityskokonaisuudet löydetään sisäisen yhteenkuuluvuuden tai samanlaisuuden perusteella. Analyysissä tematisoidaan ja käsitteellistetään tai narratiivisesti yleistetään kuvaukset. (Tuomi ym. 2002, 102–103.) Sisällönanalyysissä teemoittelu ja tekstistä erilaisten sisäisten mallien löytäminen nousee esiin intuitiivisesti, mutta kuitenkin mallien löytäminen ei tapahdu itsestään, vaan tutkija konstruoi ne itse havainnoimalla kyseistä ilmiötä (Miles, Huberman & Saldana 1994, 277).

Aineiston käsittelyn aloitin tutustumalla aineistolomakkeisiin vastauskohtaisesti, yksi kysymys kerrallaan. Aineiston analyysin tässä vaiheessa keräsin yhteen jokaisen lomakkeen vastauksen per kysymys ja erottelin monisanaisista vastauksista yksittäisiä asioita. Yksittäisiä asioita ryhmittelemällä sain luokiteltua vastauksia omiksi kategorioiksi. Tämän jälkeen etsin käsitteitä vastaamaan luokan kategoriaa tai teemaa. Kävin aineistoa läpi tutkimustehtävien kannalta olennaiselta tuntuvassa järjestyksessä, en siis siinä järjestyksessä, jossa kysymykset oli vastaajilta kysytyt. Aineisto sisälsi paljon tuotettuja tekstiä ja aineiston pelkistäminen liittyi valintoihin, jotka aineiston läpikäymisessä tein. Pelkistämisen vaiheessa osa kysymyksistä jäi käsittelemättä ja nostin tutkimustehtävän kannalta tärkeimmät vastaukset käsittelyyn. Ensimmäisenä käsitteelin ja analysoinkin lastensuojeluntyöntekijöiden huomioita lapsiköyhyyden näyttäytymisestä, sekä lasten kertomia asioita ja lasten toiveita. Tämän jälkeen näin tärkeäksi nostaa esiin vastaajiin liittyvät taustatiedot, joiden yhteydessä tein myös asiakaskontakteihin liittyvistä vastauksista kvantitatiivista tilastointia. Kvantitatiivisessa analyysissä argumentoidaan lukujen ja niiden välisten tilastollisten yhteyksien välillä. Lähtökohtana on, että aineisto saatetaan taulukkomuotoon (Alasuutari 2011, 34). Vaikka tässä laadullisessa tutkimuksessa aineiston analyysimenetelmänä käytetään sisällönanalyysiä, hyödynsin taustatietojen tarkastelussa kvantitatiiviseen tutkimukseen usein liitettävää taulukointia ja keskiarvon laskentaa. Tähän tapaan päädyin, jotta saisin mahdollisimman paljon informaatiota esille taustatietoihin kerätystä aineistosta. Taustatiedoissa selvitettyjen asioiden jälkeen tuntui luonnolliselta analysoida syitä siihen, mitkä asiat vaikuttavat työntekijöiden

näkemyksen mukaan taloudellisen tilanteen selvittämiseen. Seuraavaksi nostin aineistosta vanhempien tuottamia asioita köyhyyden vaikutuksesta itseen, lapsiin ja perheeseen. Lopuksi keskityin vielä työntekijöiden kokemuksiin perheen auttamisesta, auttamiskeinoihin sekä rakenteellisen sosiaalityön näkökulmasta siihen, mitä resursseja työntekijät kokevat tarvitsevansa voivansa auttaa köyhiä lapsiperheitä lastensuojelutarpeen arvioinnissa.

Aineistoanalyysissä on väljästi hyödynnetty Miles ja Huberman ajatuksia laadullisen aineiston analyysin prosessista. He kuvaavat prosessia kolmivaiheiseksi, johon kuuluu aineiston pelkistäminen eli redusointi, aineiston ryhmitellä eli klusterointi ja aineisto abstrahointi eli teoreettisten käsitteiden luominen. Aineiston pelkistämisen vaiheessa tavoitteena on aluksi karsia aineistosta tutkimukselle epäolennainen pois, jonka jälkeen aineistoa voidaan tiivistää ja pilkkoa osiin. Pelkistämiseen vaikuttaa aina tutkimuskysymykset, joiden avulla aineistoa pelkistetään oikeaan suuntaan ja jäljelle jää tutkimustehtävän kannalta olennaiset asiat. (Tuomi ym. 2002, 113.) Omassa tutkimuksessani aineiston redusointiin kului paljon aikaa, sillä kyselylomake sisälsi kahdeksan avointa kysymystä ja vastauksissa oli tuotu paljon erilaisia asioita esille. Tehtävänä oli karsia tämän tutkimuksen kannalta epäolennainen pois ja keskittyä työstämään vastauksia, jotka tuottivat olennaisinta tietoa juuri tämän tutkielman tutkimustehtäviin. Aineiston klusteroinnissa eli ryhmittelyssä aineistosta pyritään löytämään käsitteitä, jotka kuvaavat samankaltaisuuksia tai eroavaisuuksia. Löydettyäni tutkielman kannalta oleellimmat tiedot vastauksista, aloin yhdistellä vastauksissa löytyviä samankaltaisuuksia ja samoja asioita omiin ryhmiin. Tässä työn vaiheessa aineisto tiivistyi, sillä vastauksille löytyi yläkäsitteitä. Tavoitteena onkin, että samaa tarkoittavat käsitteet ryhmitellään omaksi luokaksi ja luokalle etsitään sitä kuvaava nimitys. Abstrahoinnilla eli käsitteellistämällä pyritään taas etenemään alkuperäisistä ilmauksista eri teoreettisiin käsitteisiin ja johtopäätöksiin. Tutkielmassa pyrin yhdistelemään luokkia ja käsitteellistämään niitä kokonaisuuksiksi. Käsitteellistämistä voi jatkaa aina siihen saakka, kun se on aineiston näkökulmasta mahdollista. (Miles & Huberman 1984; Tuomi ym. 2002, 113–114.)

Miles ja Hubermanin (1984) kolmivaiheinen aineistonkäsittely toteutui tässä tutkielmassa niin, että selvittäessäni esimerkiksi työntekijöiden näkemyksiä lapsiköyhyyden vaikutuksista, kirjoitin kaikista kyselylomakkeista kyseessä olevan kysymyksen vastaukset ylös, jonka jälkeen erottelin työntekijöiden vastauksista esiin jokaisen yksittäisen asian ja ajatuksen. Tämän jälkeen yhdistelin samoja tarkoittavia asioista ja laitoin niitä omiin lokeroihin. Esimerkiksi tähän kysymykseen löytyi paljon vastauksissa, joissa ajateltiin lapsiköyhyyden

vaikuttavan lapsiin eriarvoisuutena, ulkopuolisuuden kokemuksina, näköalattomuutena tai syrjäytymisenä tai osattomuutena. Nämä vastaukset keräsin omaksi luokakseen, jonka nimesin yläkategoriolla 'henkinen hyvinvointi'. Näin pääsin vastausten pelkistämisen jälkeen ryhmittelemään vastauksia ja luomaan ryhmille teoreettisia käsitteitä. Sisällönanalyysin tavoitteena on luoda hajanaisestä aineistosta yhtenäinen ja mielekäs kokonaisuus, ja lisätä näin informaatioarvoa. Sisällönanalyysillä kuvataan siis tutkittavaa ilmiötä ja luodaan siitä selkeä sanallinen kuvaus. (Tuomi ym. 2002, 110.)

5.4 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys

Laadullinen tutkimus nähdään prosessina, jossa aineiston esiin nostamat näkökulmat ja tulkinnat kehittyvät koko ajan aineiston käsittelyn ja prosessin edetessä. Prosessikuvausta käytetään myös siksi, että tutkimuksen etenemisen vaiheita ei välttämättä voida jäsentää kovin tarkasti etukäteen. Tutkimusotteen avoimuus johtuu usein siitä, että tutkijan tavoitteena on selvittää tutkittavien näkemys tutkittavasta ilmiöstä. (Kiviniemi 2010, 70.) Tutkimuksen prosessiluonteen ja tutkimusasetelman avoimuuden korostaminen antaa luotettavuuden tarkasteluun omat erityispiirteensä. Tutkijan ollessa itse aineistonkeruun välineenä, kehittyvät usein tutkijan näkemykset ja tulkinnat tutkimuksen aikana. Onkin ajateltu, että tutkija tulkitsee ja konstruoi omaa tutkimustaan ja näin ollen tutkija on raportoinnin vaiheessa tulkintojen tekijä. (Kiviniemi 2010, 83.) Tutkimuksen luotettavuutta tarkastellessa on muistettava, että tutkija on aina itse tehnyt ratkaisut siitä, minkälaisia asioista nostaa aineistosta esiin. Tämän tutkielman aineiston analyysissä olen tehnyt päätöksiä siitä, mitä asioita tutkimus tulee sisältämään ja mitkä rajataan tutkimuksen ulkopuolelle. Toisen tutkijan käsissä aineiston analyysissä saatettaisiin siis nostaa esiin hyvinkin toisenlaisia näkökulmia.

Tutkimusaineiston kyselyssä vastaajat ovat saaneet tuottaa avoimiin kysymyksiin vapaasti omia näkemyksiään ilmiöstä. On muistettava, että jokainen vastaaja konstruoi siis omaa näkemystään ilmiöstä, eikä ole olemassa yhtä objektiivista totuutta siitä, mitä esimerkiksi köyhyys tai hyvinvointi kullekin ihmiselle tarkoittaa. Tämän tutkimuksen analyysissä tuodaan esiin se, mitä juuri nämä sosiaalialan ammattilaiset ovat halunneet tuottaa kyseisestä aiheesta. Kun puhutaan kielellä muodostetusta kuvasta ja näkemyksestä tietyistä ilmiöstä, on aina

muistettava sosiaalisen konstruktionismin vaikutus yksilön ajatteluun ja ilmiön näyttäytymiseen. Luotettavuuskäsitteen yleisin kritiikki nojaakin Lincolnin ja Guban (1985) arvioon, jonka mukaan luotettavuuden tarkastelu perustuu oletukseen yhdestä konkreettisestä todellisuudesta, jota tutkimuksessa tavoitellaan. Oletus edellyttää uskoa objektiiviseen tietoon, vaikka heidän mukaansa sosiaalisesta todellisuudesta on olemassa useita eri konstruktioita. (Tuomi ym. 2002, 134.)

Tutkimukseen osallistuneille vastaajille pyrin kertomaan tarkasti kyseessä olevasta tutkielmasta ja painotin siihen osallistumisen olevan vapaaehtoista. Kyselylomakkeen ensimmäisellä sivulla oli kuvaus tutkielman aiheesta sekä yhteystietoni mahdollisia lisäkysymyksiä varten (liite 1). Kaikki vastaajat vastasivat anonyymisti kyselylomakkeisiin ja käsittelin aineistoa yhtenäisesti niin, että vastaajien anonymiteetti säilyi tutkimuksen loppuun saakka. Kyselylomakkeen vastauksia aloin käsitellä vasta, kun olin saanut kaikki kymmenen vastauslomaketta ja vastaukset olivat tulostettuina. Tietojen käsittelyssä tärkeää onkin luottamuksellisuus sekä anonymiteetti. Täydellinen nimettömyys on kuitenkin harvoin mahdollista, koska tutkija ei voisi silloin esimerkiksi postittaa kyselyitä tai lähettää muistutusta kyselyyn vastaamisesta. (Eskola & Suoranta 1998, 57.) Tutkimuksen luotettavuuteen vaikuttaa myös se, että aineistonhankinnan sekä aineistonanalyysin vaiheet ovat esillä ja selvitettyjä raportissa. Tavoitteenani on ollut pyrkiä esittämään tutkielman eri vaiheet, työn tavoitteet ja tutkimuskysymykset mahdollisimman selkeästi.

Tutkimustyöhön liittyvistä eettisistä pohdinnoista ja kysymyksistä ei ole olemassa valmista listaa, vaan jokaisen tutkijan on itse huomattava pulmakohdat ja ratkaistavana ne eettisesti kestäviä ratkaisumalleja käyttäen. Voidaan ajatella, että eettisesti haastavien tilanteiden tunnistaminen jo itsessään auttaa tutkijaa löytämään luotettavuutta lisääviä ratkaisuehdotuksia työnsä suhteen. (Eskola ym. s1998, 52.) Tutkimuksessa olen pyrkinyt toimimaan hyvien tieteellisten käytäntöjen mukaisesti. Tutkimuksen luotettavuus ja tutkijan eettiset ratkaisut liittyvät toisiinsa ja tutkimuksen uskottavuus perustuukin siihen, että tutkimuksen teossa tutkija noudattaa hyviä tieteellisiä käytäntöjä (Tuomi yms. 2009, 132). Hyviin tieteellisiin käytäntöihin kuuluu muun muassa rehellisyys sekä yleinen tarkkuus ja huolellisuus tutkimustyötä tehdessä, tulosten käsittelyssä, tallentamisessa sekä tulosten esittämisessä ja arvioinnissa. Hyviä tieteellisiä käytäntöjä on myös tutkimuksen yksityiskohtainen ja tarkka suunnittelu, toteutus sekä raportointi asetettujen vaatimusten mukaisesti. (Kuula 2006, 35.)

6 TUTKIMUSTULOKSET

6.1 Aineiston esittely ja taustatiedot

Aineisto koostuu kymmenestä vastauslomakkeesta. Kyselylomakkeessa on ollut taustatietojen lisäksi kahdeksan avointa kysymystä, ja täytetyn lomakkeen keskipituudeksi tuli noin kolme sivua. Kaikki vastaajat ovat naisia, ja vastaajista seitsemän toimii sosiaalityöntekijöinä ja kolme sosiaalihoaja. Mainittakoon, että kyseisissä lastensuojelutarpeen arvioinnin tiimeissä työskentelee ainoastaan naisia ja tiimit koostuvat noin 6-8 sosiaalityöntekijästä sekä 2-3 sosiaalihoaja, joten aineiston jakautuminen ammattiryhmien välille näin, tuntuu luonnolliselta. Lastensuojelutyön kokemusta vastaajista neljällä on 1-4 vuotta, neljällä 5-9 vuotta ja kahdella vastaajalla on yli 10 vuoden työkokemus.

Kyselyn taustatiedoissa pyydettiin lastensuojelun työntekijöitä arvioimaan tämänhetkisten asiakasperheidensä määrää. Vastaajien kuvaamana asiakasperheiden määrä on hyvin samanlainen kaikilla työntekijöillä ja vastausten keskiarvoksi saatiin 27,5 asiakasperhettä per työntekijä. Taustatiedoissa pyydettiin työntekijöitä myös arvioimaan sitä, kuinka monen asiakasperheen kanssa työntekijä on selvittänyt perheen taloudellisesta tilannetta. Keskimäärin perheen taloudellista tilannetta on selvitelty noin 12 perheen eli 43 prosentin kanssa perheistä arvioinnin aikana. Mielenkiintoista on se, että vastauksissa näkyy työntekijöittäin suhteellisen suuria vaihteluita siinä, kuinka monen perheen kanssa taloudellisia asioita on selvitetty. Jotkut työntekijät arvioivat keskustelleensa taloudellisista asioista noin 60 tai 70 prosentin kanssa perheistä, kun taas toiset vastaajat arvioivat keskustelleensa asiasta ainoastaan noin 10 tai 20 prosentin kanssa asiakasperheistä.

Taloudelliseen tilanteen selvittämiseen liittyvät tekijät

Avoimissa kysymyksissä kartoitettiin sitä, mitkä tekijät vaikuttavat siihen, selvitetäänkö perheen kanssa taloudellista tilannetta lastensuojelutarpeen arvioinnin aikana. Vastausten mukaan eniten asiaan vaikuttaa se, ottavatko vanhemmat itse puheeksi taloudellisen tilanteensa tai mahdolliset vaikeudet perheen talouteen liittyen. Asiaan puheeksi ottamiseen vaikuttaa vastausten perusteella myös lähes yhtä paljon se, onko lastensuojeluilmoituksessa mainittu jotakin perheen taloudelliseen tilanteeseen liittyvää: kuten perheen vuokravelka tai häätö. Vastauksissa tuli esiin, että myös tieto vanhemman päihde- tai mielenterveysongelmasta, vaikuttaa siihen, että työntekijä ottavat useammin puheeksi perheen taloudellisen tilanteen ja selvittävät sitä. Myös asiakkaan epävarman työllisyystilanteen tai työttömyyden nähdään vaikuttavan siihen, että taloudellisista asioista kysytään tarkemmin. Kolme vastaajaa ilmoitti pyrkivänsä jokaisen asiakkaan kanssa selvittämään myös perheen taloudellisesta tilannetta selvityksen aikana. Yksi vastaaja mainitsee myös, että jos selvitystyötä tehdään arvioinnissa käytössä olevan arviointikriteeristön mukaisesti, tulisi taloudellinen tilanne selvittää aina, jokaisen asiakasperheen kohdalla. Kuitenkin useimmat vastaajat kertovat ottavansa asian selvittelyyn vain, jos he näkevät siihen erityistä tarvetta.

”Jos ilmoituksessa on jo maininta talousvaikeuksista – tai jos vanhemmat itse tuovat esille vaikeuksia liittyen taloudelliseen tilanteeseen”

”Jos lastensuojeluilmoituksessa ja keskusteluissa esiin tullut huoli on ’lievempi’, esim. Nimetön ilmoittaja huolissaan jostain eikä aiempia ilmoituksia niin ei välttämättä tule otetuksi puheeksi perheen taloudellista tilannetta, jos perhe ei ota sitä itse puheeksi.”

”Yleensä aina työskentelyn aikana otan puheeksi perheen taloudellisen tilanteen. Kysymys voi olla ainoastaan ’mikä taloudellinen tilanne on’ ja vastauksen perusteella keskustelua jatketaan tai ei jatketa”

6.2 Vanhempien rahat eivät riitä ja hyvinvointi laskee

Aineiston perusteella selvitettiin, miten vanhemmat kuvaavat työntekijöille köyhyyttä ja kuinka vanhemmat huomaavat köyhyyden vaikuttavan lapsiin.

Rahan riittämättömyys

Työntekijöiden mukaan köyhien perheiden vanhemmat tuovat esiin yksikertaisesti rahan riittämättömyyttä. Vanhemmat kertovat, että rahat eivät riitä kuin juuri pakollisiin menoihin, eikä koskaan jää rahaa ylimääräisiin ostoksiin tai tekemiseen. Joskus vanhemmat kertovat, ettei raha riitä edes pakollisiin menoihin ja syntyy velkaa ja vuokratästejä. Monissa vastauksissa tuodaan esiin vanhempien kertovan perheen veloista, ulosotosta sekä erityisesti vuokratuloista. Vanhemmat kertovat työntekijöille, että perheessä joudutaan tinkimään kaikista ylimääräisistä ja laskemaan kaikki rahat tarkasti, mutta silti on tilanteita, etteivät rahat riitä koko kuukaudelle. Osa vanhemmista kertoo kokevansa toimeentulon ja muiden etuuksien hakemisen hankalaksi ja aikaa ja voimavaroja vieväksi. Vanhemmat kertovat myös usein toimeentulotukipäätösten olevan kielteisiä, vaikka tukea on haettu. Tämä voi liittyä aikaisemmin esillä olleeseen ilmiöön, jossa matalapalkkaisia töitä tekevät vanhemmat tai yksinhuoltajavanhempia ei ole oikeutettu toimeentulotukeen, vaikka palkkatason ollessa matala, rahat eivät riitä perheen elättämiseen.

Työntekijät kertovat vanhempien valittavan usein asumiseen liittyvistä kustannuksista. Asumiseen liittyvät menot koetaan korkeiksi ja vuokranmaksu vaikeutuu. Perheet asuvat myös liian ahtaissa asunnoissa, koska isompaan asuntoon ei ole varaa. Toisaalta ongelmana nähdään myös se, että asuntoja on vaikea saada, koska asiakkailta ei välttämättä ole luottotietoja eikä säästöjä. Yhtenä syynä köyhyydelle vanhemmat tuovat esiin työttömyyden.

”Vaikeuksia pärjätä arjessa ja saada rahat riittämään kaikkeen välttämättömään. Usein mihinkään ylimääräiseen ei ole rahaa.”

”Monet asiakkaat kertovat oma-aloitteisesti esim. Vuokratuloista tai työttömyydestä”

Hyvinvoinnin aleneminen

Työntekijöiden mukaan, vanhemmat kokevat köyhyyden vaikuttavan henkiseen hyvinvointiin alentavasti. Aineiston mukaan suuri osa vanhemmista kertoo olevansa sekä stressaantuneita että ahdistuneita köyhyyteen liittyvien asioiden vuoksi. Työntekijöiden vastausten mukaan vanhemmat kertovat taloudellisten ongelmien laskevan mielialaa ja aiheuttavan ongelmia vanhemman omassa jaksamisessa. Vanhempien mukaan köyhyys vaikuttaa negatiivisesti koko perheen arkeen, ja joidenkin vastausten mukaan vanhemmat kertovat stressaavan tilanteen aiheuttavan kotona riitoja vanhempien sekä lapsen ja vanhemman välille. Aineiston perusteella työntekijät kokevat, että vanhemmat laittavat köyhyyden syyksi myös usein perheen muut ongelmat ja vanhemmat kokevat köyhyyden olevan kaikkein huolestuttavin asia perheen elämässä, vaikka työntekijöiden mukaan perheen arjessa on monta muutakin ongelmaa tai haastetta. Vastausten mukaan vanhemmat kokevat myös syyllisyyttä köyhydestä johtuen. Syyllisyys syntyy vastausten mukaan siitä, etteivät vanhemmat pysty tarjoamaan mukavia asioita ja kokemuksia lapsilleen. Vastauksissa ilmenee, että vanhemmat myös pohtivat lasten osallisuutta perheessä käytyihin keskusteluihin köyhydestä. Vanhemmat ovat tuoneet esiin, että lapset voivat kuulla keskusteluita perheen köyhyyteen liittyen, ja näin ollen myös lapset ovat joutuneet kantamaan perheen tilanteesta huolta.

”Lähes aina koetaan heikentävän hyvinvointia ja aiheuttavan ylimääräistä stressiä, monta kertaa as sanoo, että taloudellinen tilanne on huolestuttavin asia perheen elämässä, vaikka perheen arjessa on monta muutakin ongelmaa.”

”Taloudellinen tilanne koetaan vaikuttavan negatiivisesti koko perheen arkeen ja sitä syytetään muista ongelmista.”

”Usein taloustilanne painaa vanhempia ja aiheuttaa ahdistusta ja surua.”

Köyhyyden vaikutukset lapsiin

Vanhemmat kertovat työntekijöille, että lapsille köyhyys on sitä, etteivät lapset saa toivomiaan asioita tai harrastuksia. Vanhempien mukaan harrastuksen maksaminen on hankalaa siksi, että useissa harrastuksissa on osallistumismaksut sekä harrastusvälinemaksut. Näin ollen vanhemmat pohtivat sitä, että vaikka osallistumismaksun saisi jonain kuukausina maksettua, ei muihin harrastuskuluihin jäisi rahaa. Työntekijöiden mukaan vanhemmilla ei välttämättä aina ole tietoa täydentävän toimeentulotuen mahdollisuudesta harrastusmaksuihin ja toisaalta kaikki asiakkaat eivät saa toimeentulotukea. Pienten lasten vanhemmat kertovat, etteivät pysty ostamaan lapsilleen leluja ja yleisesti lasten vaatekuluista on vanhemmilla huolta. Nuorten vanhemmat kertovat, etteivät pysty antamaan nuorelle rahaa leffassa käymiseen tai muuhun tekemiseen, jota nuori toivoisi. Vastausten mukaan vanhemmat pohtivat sitä, jääkö lapsi tai nuori ulkopuoliseksi, koska ei omista tietynlaisia vaatteita, leluja tai tavaroita tai ei voi tehdä samoja asioita, joita muut saman ikäiset tekevät. Aineiston perusteella vanhemmat ajattelevat kuitenkin perheen köyhyyden vaikuttavan lapsiin enemmän konkreettisin tavoin, kuten juuri tavaroiden puuttumisena, kuin hyvinvoinnin laskuna.

”Vaikuttaa lapsiin juuri vaatteiden, elektroniikan ja harrastusten puuttumisena”

”Vanhemmat kokevat surua siitä, jos lapsi jää ulkopuoliseksi perheen köyhyydestä johtuen (esimerkiksi koulun luokkaretket, tapahtumat) Tuntuu siltä, että vanhemmat ajattelevat köyhyyden vaikuttavan lapsiin hyvin konkreettisten asioiden muodossa”

”Vanhemmat huomaavat, että köyhyys vaikuttaa heissä enemmän psyykkiseen hyvinvointiin, mutta eivät tuo esiin, että se voisi vaikuttaa myös lapsiin samalla tavalla.”

6.3 Lapsi murehtii perheen köyhyyttä ja kokee eriarvoisuutta

Kyselylomakkeen avulla selvitettiin, minkälaisiin asioihin lastensuojelun työntekijöiden mielestä köyhyys vaikuttaa lapsen elämässä ja minkälaisia asioista lapset itse kertovat työntekijöille köyhyyteen liittyen.

Lapsen henkinen hyvinvointi

Työntekijöiden vastauksista ilmenee, että lastensuojelutarpeen selvityksen aikana köyhyyden havaitaan vaikuttavan erityisesti lapsen henkiseen hyvinvointiin. Työntekijät kertovat vastauksissaan huomaavansa köyhissä perheissä elävien lasten kantavan erityisesti huolta ja murehtivansa perheen ja vanhempiensa taloudellisesta tilanteesta. Vastauksissa tuodaan esiin, että lapset pohtivat sitä, miten vanhemmat tulevat toimeen ja miten selviytyvät. Lapset pohtivat käytännön asioita, kuten mahdollista vuokravelkaa tai häätöasiaa, sekä laskujen maksamista. Työntekijöiden vastauksissa näkyy, että lapset kokevat eriarvoisuutta ja ulkopuolisuutta suhteessa ikätovereihin köyhyydestä johtuen. Ulkopuolisuuden tunteita lapsilla herättää muun muassa vääränlaiset vaatteet tai tavaroiden puute. Tämän lisäksi työntekijät huomaavat lasten kokevan osattomuutta sekä mahdollisesti eristäytyvän muista ikäisistään. Aineiston mukaan lapsen henkiseen hyvinvointiin vaikuttaa myös yhteisen tekemisen ja toiminnan puute perheenjäsenten välillä. Vastauksissa kerrotaan, että köyhyys vaikuttaa lapseen myös näköalattomuutena sekä niin, ettei lapsi näe itseään aktiivisena toimijana köyhyyden vuoksi.

”Lapset saattavat myös kantaa huolta ja tuoda esiin huolta perheen ja vanhempien pärjäämisestä ja esimerkiksi siitä, riittävätkö rahat vuokraan.”

”Eriarvoisuutena suhteessa hyvin toimeentulevien perheiden lapseen.”

”Voimakkaimmin köyhyys näyttäytyy näköalattomuutena ja jatkuvat huoli rahasta siirtyy myös lapseen.”

”Joskus lapset tuovat esiin ulkopuolisuutta kavereiden keskuudessa, koska heillä ei ole samoja tavaroita tai asioita, joita muilla kavereilla on.”

Kyselyssä selvitettiin, minkälaisia asioita lapset itse kertovat lastensuojelun työntekijöille perheen köyhyyteen liittyen. Aineiston perusteella tulee esiin, etteivät lapset puhu mielellään suoraan perheen köyhyydestä. Lastensuojelun työntekijät arvioivat tämän liittyvän häpeään, jonka perheen köyhyys lapsissa aiheuttaa. Muutamassa vastauksessa lastensuojelun työntekijä pohtii, ettei pienillä lapsilla välttämättä ole tarkkaa tietoa perheen taloudellisesta tilanteesta tai jos on, he voivat pitää tilannetta niin normaalina, etteivät osaa tuoda asiaa esiin. Vastausten mukaan pieni lapsi kertoo köyhyydestä vasta, jos se on hyvin näkyvää ja konkreettista eli jos perheellä ei ole esimerkiksi lainkaan ruokaa jääkaapissa. Noin puolet lastensuojelun työntekijöistä kokee, että vaikka lapset eivät juuri puhu perheen köyhyydestä, niin nuoret voivat puolestaan kertoa tilanteesta hyvinkin avoimesti. Vastausten mukaan nuoret saattavat kertoa suoraan perheen köyhyydestä ja valittaa rahan puutteesta lastensuojelun työntekijöille. Nuoret myös kertovat työntekijöille, että esimerkiksi vanhan mallisen puhelimen käyttäminen aiheuttaa häpeää. Aineiston perusteella tulee myös esiin, että nuoret kritisoiivat vanhempiansa kulutustottumuksia ja ovat muun muassa kertoneet työntekijöille, että vanhemman päihteidenkäyttö, tupakanpolto tai mielenterveysongelmat liittyvät huonoihin rahankäyttötottumuksiin. Vastausten mukaan nuoret kertovat myös vanhempien välisistä riidoista rahankäyttöön liittyen.

”Lapset eivät useinkaan puhu rahasta tai sen puutteesta, tämä saattaisi selittyä häpeän tunteella”

”Joskus lapset saattavat myös esimerkiksi kertoa vanhemman päihteidenkäytön tai mielenterveysongelman liittyvän taloudellisiin ongelmiin—”

”--Esimerkiksi vanhemman tupakanpoltoa tai alkoholinkäyttöä teinit saattaa kritisoida suoraan ja kertoa, että jos vanhempi lopettaisi tupakoinnin, hän voisi aloittaa jonkin harrastuksen tai saada jonkun haluamansa asian.”

Kulutushaahdollisuudet

Lastensuojelun työntekijät arvioivat vastauksissaan pystyvänsä havainnoimaan lapsiköyhyyttä materiaalisista seikoista. Erityisesti vastauksissa näkyy materian ja tiettyjen tavaroiden puuttuminen lasten ja nuorten elämässä. Monessa vastauksessa kerrotaan köyhyyden näyttäytyvän siten, että lapsella on käytössä vanha puhelin tai lapsi käyttää vanhoja tai liian pieniä vaatteita. Yleisesti vastauksissa näkyy, että työntekijät havainnoivat köyhyyttä siitä, ettei lapsella tai nuorella ole käytössään samoja asioita tai tavaroita kuin yleensä muilla saman ikäisillä on. Esimerkkinä vastauksista mainitaan, ettei nuorella välttämättä ole hänelle tärkeää bussikorttia, joka mahdollistaisi kavereiden tapaamisen. Kodin sisustuksesta lastensuojelun työntekijät kertoivat huomaavansa myös perheen mahdollisen köyhyyden. Vastausten mukaan, perheen kotiin on ostettu vain välttämätön, eikä siellä ole mitään ylimääräistä, eikä perheen jääkaapissa ole välttämättä ole ruokaa.

”Kodin sisustuksesta, ostetaan vaan välttämättömimmät asiat”

”Vaateuksesta, liian pieniä vaatteita, rikkiäisiä tai nuhjuisia”

Vastausten mukaan ala-asteikäiset lapset kertovat työntekijöille, etteivät he saa uusia leluja eikä ruokakaupasta voida ostaa heidän toivomiaan asioita. Lapset kertovat myös tarkasti yksittäisiä asioita, kuten, ettei ’junalippuun ollut rahaa ja siksi ei päästy isän luokse’. Työntekijöiden mukaan nuoret valittavat vanhasta puhelimesta tai yleisesti tavaroista, joita muilla nuorilla on, mutta joita heidän ei ole mahdollisuutta hankkia. Vastauksista ilmenee myös, että jotkut nuoret kertovat kouluun liittyvistä kustannuksista, joihin heidän vanhemmillaan ei ole rahaa. Nuoret kertovat, etteivät saa ostettua lukioon tarvittavia kirjoja tai heidän käytössään ei ole tietokonetta, vaikka koulussa sellainen pitäisi olla.

”Nuoret usein valittavat rahan vähydestä ja siitä, että kaikilla muilla on ja muut nuoret saavat mitä haluavat”

”—Lapset saattavat kertoa siitä, miten perheellä ei ole varaa esim. Uusiin leluihin tai matkoihin.”

”Nuori kertoi myös itse kustantaneensa lukio kirjojaan omista säästöistään, kun vanhemmilla ei ollut varaa maksaa nuoren kirjoja.”

Osallisuus

Puolet vastaajista kertoo lasten harrastusten puuttumisen liittyvän perheen köyhyyteen. Vastausten mukaan harrastuksen hinta määrittelee lapsen mahdollisuuden harrastamiseen, ja perheen köyhyydestä johtuen lapsella on vähemmän mahdollisuuksia harrastaa tai ei mahdollisuuksia lainkaan. Osallisuus nousee vastauksissa myös yleisesti tärkeäksi teemaksi, kun vastaajat pohtivat köyhyden vaikutuksia lapsen elämään. Perheen yhteinen tekeminen ja lasten mahdollisuudet päästä huvipuistoon, sisäleikkipuistoon tai muihin aktiviteetteihin nähdään vastausten mukaan olevan vähäisiä. Työntekijöiden vastauksissa näkyy myös se, että lapset kokevat epävarmuutta siitä pääsevätkö he mukaan esimerkiksi koulun retkille tai lähteekö perhe mahdollisesti lomailemaan.

”Harrastusten puutteena tai ettei lapsi voi harrastaa sitä mitä haluaa, koska se on liian kallista.”

”Lapset ja vanhemmat eivät voi yhdessä tehdä asioita, kuten mennä linnanmäelle, jos lippuihin ei ole varaa.”

”Vaikeuksina maksaa lapsen/nuoren matkoja, retkiä yms. Jolloin lapselle voi olla epävarmaa pääseekö hän osallistumaan tai mukaan.”

Monissa vastauksissa lastensuojelun työntekijät kertovat köyhien perheiden lasten tuovan esiin harrastusten puuttumista. Vastausten mukaan lapset ja nuoret kertovat myös itse, ettei perhe lähde lomalla eikä matkoja tehdä rahan puutteen vuoksi. Vastauksissa ilmenee myös lasten toiveita kaverisynttäreistä ja esimerkiksi sisäleikkipaikkoihin pääsystä, joita vanhempien ei ole ollut mahdollisuutta järjestää.

”Lapset saattavat kertoa että perheelle ei ole rahaa koska isä on työtön tai että haluaisivat isot kaverisynttärit mutta äidille ei ole siihen varaa.”

”-- Joskus nousee, ettei äidillä ole ollut varaa maksaa harrastusta ja se on jouduttu lopettamaan”

”tai että eivät koskaan ole matkustaneet mihinkään/lomailleet missään koska ei ole ollut siihen varaa.”

6.4 Lasten toiveena on oma harrastus ja vanhemmalle huolettomuutta

Lastensuojelun työntekijät kertovat vastauksissaan, minkälaisiin köyhyydestä johtuviin asioihin lapset tai nuoret toivovat apua tai muutosta. Vastaajista selkeä enemmistö tuo esiin, että köyhyydessä elävän lapsen toiveet liittyvät useimmiten harrastuksen saamiseen. Lapset toivovat voivansa aloittaa harrastuksen ja pyytävät avustusta harrastusvälineisiin ja harrastusmaksuihin. Tämän lisäksi lapset toivovat työntekijöiltä vaatteita ja uusia hyödykkeitä, kuten puhelinta tai bussilippua. Lapset myös tuovat esiin toiveensa päästä joskus matkalle tai lomalle, ja usein lapset myös toivovat pääsylippuja erilaisiin sisäleikkipaikkoihin. Nuoret pyytävät työntekijöiltä avustusta lukiokirjoihin tai muuhun opiskeluun liittyvään.

Vastauksista tulee esiin, että lapset toivovat omien hyödykkeiden lisäksi myös apua ja tukea vanhemmilleen. Lapset toivovat vanhemmilleen taloudellista tukea ja ovat pyytäneet työntekijöiltä muun muassa vuokravelkojen maksamista. Nuoret ovat myös pyytäneet työntekijöiltä apua vanhempien rahankäyttötottumuksien muuttamiseen. Nuoret ovat kertoneet olevansa eri mieltä vanhempien kanssa siitä, kuinka rahaa tulisi kuluttaa. Nuoret toivovat myös, että vanhempien ahdinko helpottaisi, eikä vanhempien tarvitsisi murehtia taloudellisia asioita. Työntekijöiden mukaan sekä lapset että nuoret haluaisivat nähdä vanhempansa iloisina ja huolettomina.

”Monet toivovat harrastusta, viikkorahaa, bussikorttia...”

”Lapset toivovat konkreettisia asioita: Harrastusta, harrastusvälineitä, vaatteita ja leluja jne..”

”Ettei vanhemman tarvitsisi murehtia niin paljon rahaa”

”Isä saisi töitä ja ettei äiti itkisi niin paljon”

”Joku on sanonut, voiko vanhemmalle antaa töitä, että rahaa olisi enemmän”

6.5 Köyhyyteen vaikuttaminen koetaan tärkeänä, mutta keinot niukkoina

Lastensuojelun työntekijöiltä kysyttiin, minkälaisena he näkevät lastensuojelutarpeen arvioinnin roolin köyhyyden poistamisessa tai perheen taloudelliseen tilanteeseen vaikuttamisessa. Lastensuojelutyöntekijät näkevät tärkeänä mahdollisuuden vaikuttaa perheen taloudelliseen tilanteeseen arvion aikana, mutta samalla keinot vaikuttamiseen nähdään niukkoina. Vastauksista tulee esiin, että sosiaaliohjaajien osaamista tulisi hyödyntää enemmän arvioinnin aikana, mutta se ei tämän hetkisten työn resurssien puitteissa ole mahdollista.

Interventio

Lastensuojelutyöntekijöiden mukaan arvioinnissa tehtävä selvitystyö on tärkeää köyhän lapsiperheen auttamisen kannalta. Arviointityössä tulee selvittää kokonaisvaltaisesti perheen tilannetta ja käsitellä perheenjäsenten kanssa eri elämän osa-alueiden toteutumista sekä niihin mahdollisesti liittyviä haasteita. Vastausten mukaan tämä interventio on parhaimmillaan apuna köyhille asiakkaille jo sellaisenaan. Eri elämän osa-alueiden käsittely voi selvittää asiakkaille köyhyyden syitä, joihin vaikuttamalla voidaan lisätä myös perheen taloudellisen tilanteen paranemista. Aineiston perusteella arvioinnin tavoitteena on myös lisätä perheen voimavaroja joko intervention tai alkavien palveluiden avulla. Voimavarojen ja hyvinvoinnin lisääminen taas antaa asiakkaalle lisää mahdollisuuksia omien asioiden hoitoon, jolloin myös perheen taloudellinen tilanne voi parantua. Vastauksissa nähdään lastensuojelutarpeen arvioinnin työ tästä syystä myös tärkeäksi köyhyyden ennaltaehkäisyn näkökulmasta.

”Uskon, että sillä on merkitystä, että kaikista näistä asioista puhutaan avoimesti arvioinnin aikana”

”Rooli on mielestäni tärkeä. Meillä on mahdollisuus toimia nopeasti ennaltaehkäisevässä merkityksessä.”

”Perheen tilannetta kartoitetaan arvioinnin aikana kokonaisvaltaisesti, mihin kuuluu myös taloudellisesta tilanteesta keskustelu ja tarvittaessa sen pohtiminen, mitkä tekijät haastavaan taloudelliseen tilanteeseen ovat vaikuttaneet ja miten tilannetta olisi mahdollista parantaa.”

Palveluohjaus

Lastensuojelutyöntekijöiden vastausten mukaan eniten vaikutusmahdollisuuksia köyhän perheen auttamiseen on palveluohjauksella. Vastausten mukaan köyhän perheen kannalta tärkeintä on juuri oikeanlaisten palveluiden löytäminen ja tarjoaminen perheelle, sekä perheen motivoiminen palveluiden vastaanottamiseen. Vastauksissa tulee esiin, että lastensuojelutarpeen arvioinnin aikana voidaan ohjata asiakkaita muun muassa aikuissosiaalityön tai velkaneuvonnan pariin. Myös esimerkiksi kotipalvelun apu nähdään vastauksissa tärkeänä, sillä kotiin saatava apu antaa vanhemmille mahdollisuuksia ja voimavaroja hoitaa omia ja perheen asioita paremmin. Tämän lisäksi vastauksissa nähdään tärkeänä selvittää köyhyyden taustalla olevia tekijöitä, jotka voivat välillisesti olla syynä myös perheen taloudellisen tilanteen vaikeuksiin. Asiakkaita ohjataan lastensuojelutarpeen arvioinnin työstä usein myös muun muassa mielenterveys- ja päihdepalveluiden piiriin. Vastauksissa näkyi huolta siitä, saako kuitenkaan perhe aina tarvittavia palveluita arvioinnin aikana itselleen. Mahdollista on, että asiakas jää odottamaan alkavia palveluita, kun arvioinnin työ päättyy, ja näin ollen työntekijöillä ei ole varmaa tietoa siitä, pääsikö perhe heille suunniteltujen palveluiden pariin. Työntekijöiden mukaan ei myöskään aina ole olemassa palveluita, joiden näkisi hyödyttävän asiakkaita.

”—Ohjataan vanhempia hakeutumaan tarvittaessa velkaneuvontaan tai hakemaan toimeentulotukea.”

”Mahdollisuus tunnistaa köyhiä lapsiperheitä ja ohjata heitä oikeiden palveluiden pariin, jos heillä ei ole vielä tukea taloudelliseen tilanteeseen”

”Mielestäni rooli on tarjota tukea, selvittää köyhyyteen liittyviä syitä ja tarvittaessa pyrkiä auttamaan näissä (esim. Vanhemman mielenterveysongelmat) sekä ohjata tarvittavien palveluiden piiriin. ”

Taloudellisen tuen tarjoaminen

Työntekijöiden mukaan, yksi perheiden auttamiseen liittyvä tärkeä tekijä on aikuissosiaalityöntekijän saaminen lastensuojelun arvioinnin tiimiin lokakuussa 2017. Vastauksissa ilmenee, että aikuissosiaalityön ohjaaja pystyy tarvittaessa tekemään yksittäisen harkinnanvaraisen toimeentulotukipäätöksen perheille. Tämän lisäksi aikuissosiaalityön sosiaaliohjaajan työtehtävät on keskitetty juuri taloudellisten asioiden selvittämiseen ja niiden järjestelyssä auttamiseen, josta työntekijät ovat nähneet perheille olevan suurta apua. Vastausten mukaan erityisesti hyvää asiakkaan kannalta on se, että arvioinnin aikana voidaan aloittaa myös taloudellisten asioiden selvittely kattavammin kuin aikaisemmin oli mahdollista. Kuitenkin vastauksissa pidettiin tärkeänä myös sitä, että arvioinnin aikana asiakkaan kontakti aikuissosiaalityöntekijään luodaan, sillä työntekijät kokivat, että perheet tarvitsevat usein pitkäkestoisempaa tukea taloudellisen tilanteen kohenemiseen kuin arvioinnin aikana pystytään tarjoamaan. Yhtenä keinona vaikuttaa köyhien perheiden tilanteisiin nähdään vastausten mukaan lastensuojelun työntekijöiden mahdollisuus tehdä puoltolausunto taloudellisen tuen myöntämisestä aikuissosiaalityöhön. Puoltolausuntoja työntekijät kertoivat tekevänsä lapsen harrastusmenojen kattamiseksi, perheen vuokravelkojen maksamiseksi tai muiden yksittäisten ja tärkeiden menojen takia.

”Moniammatillinen tiimi, aikuissosiaalityöntekijän myötä olemme pystyneet tunnistamaan enemmän köyhiä lapsiperheitä ja auttamaan heitä arvioin aikana entistä paremmin”

”Monitoimijaisessa palvelutarpeen arvioinnissa työskentelyyn on mahdollista ottaa mukaan aikuissosiaalityön sosiaaliohjaaja.”

”Tehdä esimerkiksi puoltolausunto harrastusmenojen huomioimiseksi toimeentulotuessa.”

”--arvion aikana köyhää perhettä voidaan tukea harkinnanvaraisesti toimeentulotuella ja tätä kautta auttaa perhettä rahallisesti”

6.6 Vaikutusmahdollisuuksia tulisi lisätä rakenteellisen sosiaalityön avulla

Työntekijöitä pyydettiin pohtimaan myös sitä, miten he toivoisivat voivansa auttaa köyhiä lapsiperheitä ja minkälaisia keinoja he tarvitsisivat työhönsä, jotta tämä mahdollistuisi. Työntekijät nostavat vastauksissaan esiin eniten rakenteelliseen sosiaalityöhön liittyviä tekijöitä, kuten työhön käytössä olevia resurssien merkitystä, talouteen ja sosiaaliturvaan sekä asumiseen liittyviä asioita sekä palveluverkoston toimivuutta.

”--Myös työttömyys ja työvoimapolitiikka liittyvät mielestäni köyhyyden esiintymiseen. Näihin on vaikea vaikuttaa arjessa perhekohtaisesti, vaan näen sosiaalisen raportoinnin ja lapsiperheiden asian ajamisen keinona lapsiperheiden auttamiseksi ja lapsiperheiden köyhyyden lieventämiseksi.”

Palveluiden tarjoaminen ja niiden toimivuus

Aineiston perusteella ilmenee, että työntekijät pohtivat myös sitä, vastaavatko perheille tarjotut palvelut odotettua. Vastauksista löytyi kritiikkiä palveluiden toimivuutta kohtaan. Työntekijöiden mukaan joskus jää epäselväksi saako asiakas aina tarvitsemaansa palvelua tai onko tarvittavaa palvelua saatavilla edes koko palveluverkostosta. Ongelmana nähdään vastausten mukaan se, että vaikka asiakas ohjataan saamaan palvelua arvioinnin jälkeen, voi silti olla, että palveluiden tarve uudelleen arvioidaan toisaalla, eikä asiakas saa hänelle hyväksi nähtyä palvelua itselleen. Vastausten mukaan työntekijät toivovat myös pystyvänsä tarjoamaan erityisesti lapsille tukihenkilö- ja tukiperhepalveluita nopeasti, ilman pitkään jonotusta. Työntekijät kokevat, että lapsille avun ja tuen saaminen tulisi onnistua helpommin kuin mitä se on tällä hetkellä mahdollista. Vastauksissa tuleekin esiin, että köyhyyteen vaikuttamisessa erittäin tärkeänä nähdään tiivis ja toimiva moniammatillinen yhteistyö eri toimijoiden välillä.

”Toivoisin, että voin luottaa siihen, että perheet saavat sitä apua, jota olen heille tarkoittanut. Tämä tarvitaan tietenkin lisää resursseja mutta myös palveluverkoston uudelleen suunnittelua.”

Resurssit

Eniten vastauksissa peräänkuulutetaan resurssien riittämättömyyttä. Työntekijät tuovat vastauksissaan esiin, että köyhien lapsiperheiden tilanteisiin voitaisiin vaikuttaa lastensuojelutarpeen arvioinnissa enemmän muun muassa sosiaaliohjauksen avulla, jos siihen olisi enemmän resursseja käytössä. Vastausten mukaan sosiaaliohjaajien tulisi voida tavata perheitä enemmän ja selvittää näin perheen köyhyyden syitä ja vaikutuksia kattavammin. Vastauksissa korostetaan yleisesti myös koko lastensuojelutarpeen arvioinnin riittämättömiä työntekijäresursseja, joiden vuoksi yksittäisen perheen asioihin ei ole mahdollisuus syventyä tarpeeksi, jotta köyhyyteen liittyviin tekijöihin voitaisiin keskittyä enemmän. Kritisointia teettää myös työntekijöiden korkeat asiakasmäärät sekä lain määrittämä hyvin lyhyt 90 päivän mittainen arviointijakso, jonka sisällä perheen kokonaistilanne tulee selvittää, mahdollisesti alkavat palvelut käynnistyä sekä palvelutarpeen arvio valmistua. Vastausten perusteella arvioinnin työssä voitaisiin auttaa ja tukea perheitä selkeästi paremmin, jos aikaa ja työntekijöitä olisi enemmän.

”Sosiaaliohjaukseen ei ole aikaa, vaikka se voisi vaikuttaa köyhyyteen liittyviin asioihin eniten.”

”Palvelutarpeen arviointiin tarvittaisiin työrauhaa tehdä työtä kunnolla ja asiakasmäärien tulisi olla riittävän pieni, että perhettä ehtisi tavata riittävän monta kertaa.”

”Ei auttaminen onnistu eikä sitä lain määrittämässä kolmessa kuukaudessa millään ehdi tekemään, ellei lastensuojelullinen huoli, jolla palvelutarpeen arvio lähtee liikkeelle anna mandaattia puuttua perheen asioihin riittävän voimakkaasti.”

Asuminen ja sosiaaliturva

Aineiston mukaan asumiseen liittyvät korkeat kustannukset koetaan asiakkaiden puolelta yhdeksi suureksi haasteeksi. Lastensuojelutarpeen arvioinnin asiakkaat kertovat myös asumisen haasteita olevan asunnon saannin vaikeudet. Vastausten mukaan työntekijät ovat kokeneet voineensa aikaisemmin vaikuttaa asunnon saannin ongelmiin enemmän ja työntekijät ovat voineet lähettää vuokra-asunnon välittäjille puoltokirjeitä, joilla otetaan huomioon asiakkaan vaikea tilanne asunnon saannin ja asumiskustannusten suhteen. Näin ollen asiakkailla on ollut mahdollisuuksia vaihtaa asuntoa tarvittaessa halvempaan taloudellisen tilanteen muutosten jälkeen. Työntekijät kokevat, että yksi syy köyhyyteen liittyy juuri kalliiseen asumiseen, mutta samalla työntekijät näkevät, että perheen ongelmat voivat myös lisääntyä, jos perhe asuu selkeästi liian pienessä asunnossa. Työntekijät toivovatkin lisää kohtuuhintaista asumista. Vastausten perusteella työntekijät myös peräänkuuluttavat sosiaalietuuksien nostamista riittävälle tasolle. Toiveena on myös auttaa taloudellisesti perheitä, jotka apua tarvitsevat.

Toiveena asunnon saamisen puoltokirjeen takaisin saanti, monien perheiden ongelmat liittyvät myös liian pieniin asuntoihin

Koen että lapsiperheiden köyhyys on laajempi yhteiskunnallinen ongelma, johon olennaisesti liittyvät kalliit asumiskustannukset sekä erilaisten sosiaalietuuksien pienuus--.

Tärkeintä olisi kuitenkin saada sosiaaliturvan taso riittäväksi ja tarpeeksi edullisia vuokra-asuntoja, jotta asiakkaat kykenisivät pärjäämään omillaan

Tukea lasten hyvinvoinnin lisäämiseksi

Näiden rakenteellista sosiaalityötä vaativien keinojen lisäksi työntekijät toivovat voivansa auttaa ja tukea köyhiä lapsia erilaisilla toiminnan ja osallisuuden muodoilla. Työntekijät haluaisivat antaa lapsille harrastuksiin ja eri toimintoihin kulttuuriseteleitä ja lahjakortteja. Tämän lisäksi työntekijät toivovat, että lapsille ja nuorille suunnataan enemmän harrastus- ja liikuntatoimintaa, joka on maksutonta tai edullista. Toiveena on, että jokaiselle lapselle

mahdollistuisi mielekäs vapaa-ajan toiminta ja tekeminen. Työntekijät haluavat myös antaa perheille toivoa, iloa sekä lisätä perheiden hyvinvointia. Vanhempien voimaantuminen arvioinnin aikana nähtiin tärkeänä keinona parantaa perheen taloudellista tilannetta sekä lisätä lasten hyvinvointia.

”Konkreettista apua: lasten mahdollistaa lasten osallistumisen erilaisiin tapahtumiin maksamalla matkoja/pääsylippuja/yms”

”Toiveena, että työskentelyn avulla lasta voisi jatkossa suojata huolilta”

”Vaikuttaa parempaan tulevaan, vanhemmat voimaantuvat omien asioiden hoitoon ja löytävät keinoja vaikuttaa itse omaan taloudelliseen tilanteeseen ja parantaa sitä”

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkielman tavoitteena on ollut selvittää lastensuojelun työntekijöiden näkemyksiä lapsiköyhyydestä ja sen näyttäytymisestä lastensuojelutarpeen arvioinnin työssä. Tarkoituksena on ollut kerätä tietoa siitä, minkälaisia asioita vanhemmat ja lapset tuovat esiin köyhyyteen liittyen, ja minkälaisissa köyhyyteen liittyvissä asioissa erityisesti lapset ja nuoret toivovat apua ja tukea työntekijöiltä. Tämän lisäksi tavoitteena on ollut selvittää, miten lastensuojelutarpeen arvioinnin työntekijät kokevat voivansa auttaa köyhiä lapsiperheitä, ja minkälaisia keinoja työntekijät tarvitsisivat voidakseen vaikuttaa köyhien lapsiperheiden tilanteeseen enemmän. Tutkielman aineisto kerättiin kyselylomakkeen avulla kahden eri toimipisteen lastensuojelutarpeen arvioinnin sosiaalityöntekijöiltä ja sosiaaliohjaajilta. Kyselylomakkeessa oli yhteensä kahdeksan avointa kysymystä sekä vastaajien taustatietoihin liittyviä kysymyksiä, tutkielman aineisto koostuu kymmenestä vastauslomakkeesta. Analyysimenetelmänä on käytetty sisällönanalyysia.

Tutkimuksen aineistosta selviää, että lastensuojelun työntekijöille lapsiköyhyys näyttäytyy lapsen ja nuoren henkisen hyvinvoinnin alenemisena, kulutusmahdollisuuksien puutteena sekä osattomuutena. Lasten ja nuorten henkisen hyvinvointiin vaikuttavat köyhyyden tuottamat kokemukset ulkopuolisuudesta suhteessa ikätovereihin, näköalattomuus sekä jatkuva huoli perheen taloudellisesta tilanteesta ja vanhempien pärjäämisestä. Kulutusmahdollisuuksiin liittyi tavaroiden ja asioiden puuttuminen lasten ja nuorten elämästä. Osattomuus näkyi erityisesti harrastusten puutteena ja vaikeutena osallistua tapahtumiin ja muihin sosiaalisesti tärkeisiin toimintoihin, kuten esimerkiksi elokuvissa käyntiin. Myös lomalle tai matkoille pääseminen nähtiin köyhien perheiden lapsille vaikeana. Tämän kyselyaineiston mukaan lapset eivät usein puhu suoraan perheen köyhyydestä. Työntekijät arvioivat tämän liittyvät häpeään tai siihen, etteivät pienet lapset tiedä tai ymmärrä perheen taloudellista tilannetta. Aineiston mukaan nuoret kuitenkin tuovat avoimesti esiin perheen köyhyyttä ja muun muassa valittavat rahan ja tavaroiden puutetta työntekijöille. Nuoret kertoivat perheenjäsenten välisistä riidoista suhteessa köyhyyteen. Nuoret myös kritisoivat vanhempiensa rahankäyttötottumuksia ja toivoivat työntekijöiltä apua ja tukea vanhemmilleen. Aineiston mukaan köyhien lapsiperheiden elämästä puuttuivat usein harrastukset ja myös lapset ja nuoret puhuivat työntekijöille toiveista harrastusten aloittamisen suhteen.

Tutkimuksissa, joissa on selvitetty lasten ja nuorten omia kokemuksia köyhyyteen liittyen, on huomattu, että suurimmat vaikutukset köyhyydellä on lasten sosiaalisiin suhteisiin (Harju 2008, 99; Van Der Hoek 2005, 27). Lasten huoli on erityisesti liittynyt paineeseen, joka muodostuu ikäryhmään pääsemistä ja lapset ovat kokeneet pelkoa ulkopuolelle jäämisestä ja erilaisena olemisesta (Daly ym. 2002, 101; Hakovirta ym. 2012, 82.) Lapset, joilla ei ollut mahdollisuutta osallistua normaaliin sosiaaliseen kanssakäymiseen olivat myös erityisessä riskissä tulla syrjityksi ja kiusatuksi (Daly 2002, 123; Ridge 2002, 63.) Vaikka köyhyys nähdäänkin tutkimuksissa juuri sosiaalisiin suhteisiin vaikuttavana, voidaan ajatella, että pelko syrjityksi ja kiusatuksi tulemisesta sekä ulkopuolisuudesta, vaikuttaa suuresti myös monella tasolla lapsen ja nuoren henkiseen hyvinvointiin. Myös osattomuus ja kulutustottumukset ovat nousseet merkittävään osaan tutkimuksessa, joissa on selvitetty lasten kokemuksia köyhyydestä. Näin ollen voidaan ajatella, että tässä tutkimuksessa lastensuojelun työntekijät ovat pystyneet havainnoimaan lapsiköyhyyttä samoista näkökulmista, kuin lapset ovat itse havainnoineet aikaisemmissa tutkimuksissa.

Tutkimustehtävänä oli selvittää, minkälaisia asioita vanhemmat kertovat työntekijöille suhteessa köyhyyteen ja miten vanhemmat kokevat köyhyyden vaikuttavan heihin itseensä sekä omiin lapsiin. Kyselyaineiston perusteella vanhemmat kokevat köyhyyden vaikuttavan heihin erityisesti stressinä, ahdistuksena sekä mielialan laskuna ja jaksamattomuutena. Vanhemmat kertovat myös mielialan laskun mahdollisesti aiheuttavan masennusta tai muita mielenterveys – tai päihdeongelmia. Työntekijöiden mukaan vanhemmat kertovat köyhyyden aiheuttavan riitoja kotona, jotka vaikuttavat myös lapsiin ja joihin myös lapset joutuvat osallisiksi. Aikaisemmissa lapsiköyhyyteen liittyvissä tutkimuksissa on selvinnyt, että nuoret ovat usein tietoisia perheen taloudellisesta tilanteesta ja ongelmista. Tutkimusten mukaan nuoret huomaavat köyhyyden aiheuttavan vanhemmille suuria paineita, mikä näkyy juuri stressinä kotona. Nuorten mukaan stressi kiristää vanhempien keskinäisiä välejä sekä vanhempien välejä lapsiin. Rahahuolet aiheuttivatkin kireän ilmapiirin lisäksi myös ristiriitoja kotona. (Crowley ym. 2007, 12; MLL 2010, 4).

Tutkimustulosten perusteella vanhemmat tuovat esiin lastensuojelun työntekijöille, että köyhyyden vuoksi rahat eivät riitä kuin välttämättömiin menoihin, eikä aina edes niihin. Asumiskustannukset koetaan korkeiksi ja vanhemmille saattaa kertyä vuokravelkoja, jotka heikentävät edelleen jo vaikeata taloudellista tilannetta. Aineiston mukaan vanhemmat

syöttävät usein köyhyyttä myös perheen muista ongelmista. Vanhempien mukaan köyhyys johtuu usein työttömyydestä tai siitä, että perheen tulot ovat pienet, mutta perhe ei silti ole oikeutettu toimeentulotukeen. Yleisesti myös toimeentulotuen hakeminen kelasta on koettu vaikeaksi, ja aikaa ja voimavaroja vieväksi. Aikaisemmin on ollutkin esillä, että etuuskien ja tukien aleneminen on osunut erityisesti lapsiperheisiin, sillä tulonsiirtojen, kuten lapsilisien, vanhempainpäivärahojen ja muiden etuuskien osuus juuri köyhien lapsiperheiden tuloista on noin kolminkertainen suhteessa muihin lapsiperheisiin (Salmi ym. 2014, 89). Tutkimusten mukaan kuitenkin lähes puolissa köyhistä lapsiperheistä huoltaja on työssäkäyvä ja tätä ilmiötä on kuvattu nimellä: työtä tekevä köyhä. Erityisesti perhevapailta työelämään palaavien vanhempien ongelmana on lyhyet työsuhteet sekä osa-aikatyöt. Yleisesti lastensuojelun asiakkailta myös matala koulutustaso sekä näin ollen matalapalkkaiset alat lisäävät köyhyysriskiä. Köyhyys työssäkäynnistä huolimatta onkin nähty erityisesti lapsiperheitä kuvaavana ilmiönä. (Shipler 2004, ref., Salmi ym. 2009, 84; Salmi ym. 2014, 83.)

Aineiston avulla selvitettiin sitä, minkälaisiin asioihin lapset ja nuoret ovat toivoneet lastensuojelun työntekijöiltä apua tai tukea köyhyteen liittyen. Aineiston perusteella lapset toivoivat eniten harrastusmahdollisuuksia. Lapset esittävät työntekijöille myös yleisesti toiveita osallisuuteen ja toimintaan liittyen. Lapset toivoivat muun muassa mahdollisuuksia päästä erilaisiin sisäleikkipaikkoihin ja retkille, tämän lisäksi lomamatkojen toiveista kerrottiin työntekijöille. Lapset toivoivat myös uusia tavaroita itselleen, kuten puhelinta tai vaatteita. Omien hyödykkeiden lisäksi lapset myös toivoivat apua ja tukea vanhemmilleen. Vanhemmille toivottiin sekä taloudellista tukea että apua rahankäyttötottumuksien muuttamiseen. Aineiston perusteella lapset toivoivat yhtä paljon apua itselleen kuin vanhemmilleenkin, ja ensisijainen toiveena monilla lapsilla onkin nähdä omat vanhemmat huolettomina ja iloisina. Tutkimusten mukaan vanhempain hyvinvointi ja olosuhteet vaikuttavatkin olennaisesti lasten hyvinvointiin (Saarikallio-Torp ym. 2010, 238). Tämän aineiston vastausten perusteella voidaan myös ajatella, että lapset ovat tietoisia koko perheen hyvinvoinnin ja oman elämänlaadun paranemisesta, vanhempain hyvinvoinnin kohenemisen myötä.

Aineiston mukaan vanhemmat havaitsevan köyhyiden vaikuttavan lapsiin hyvin konkreettisin tavoin. Vanhemmat kertovat perheen taloudellisen tilanteen vaikuttavan siihen, että lapsilta puuttuu tavaroita, joita toisilla lapsilla on, eikä lapsilla ole harrastuksia. Vastausten perusteella vanhemmat pohtivat kuitenkin myös lapsen mahdollisia ulkopuolisuuden kokemuksia, esimerkiksi vääränlaisten vaatteiden tai vanhan puhelimen vuoksi. Vanhemmat kertovat

työntekijöille köyhyyden aiheuttavan riitoja kotona, joiden he näkevät vaikuttavan myös lapsiin. Lastensuojelun työntekijöiden mukaan vanhempien ensisijainen ajatus köyhyyden vaikutuksista on henkisen hyvinvoinnin lasku, mutta lapsiin köyhyyden vaikutukset nähdään taas enemmän materian puutteena. Voidaankin mahdollisesti ajatella, että väsyneen ja stressaantuneen vanhemman on kenties helpompi havainnoida köyhyyden vaikutuksia vaatteiden tai tekemisen puutteena, kun huomioida esimerkiksi lapsen itsetunnon laskua, väsymystä ja eriarvoisuuden kokemusta. Tämän lisäksi syynä vanhempien kertomaan voi myös olla se, että lapset ja nuoret saattavat tuoda vanhemmilleen enemmän esiin uuden puhelimen tai uusien vaatteiden tarvetta, kun vaikka ulkopuolisuuden tunnetta suhteessa kavereihin.

Sekä lasten kertomat asiat työntekijöille, että vanhempien havaitsemat asiat köyhyyteen liittyen olivat hyvin samankaltaisia. Molemmissa korostui tavaroiden ja asioiden sekä harrastusten puuttuminen lasten elämästä. Lapset tuntuvatkin kertovan työntekijöille osittain samoja asioita, joita he tuovat esiin myös vanhemmilleen suhteessa köyhyyteen liittyvään puutteeseen. Kuitenkin vastausten perusteella selvisi, etteivät vanhemmat ole tietoisia lasten toiveista saada tukea ja apua vanhemmille heidän rahankäytön suhteen tai on myös mahdollista, etteivät vanhemmat halua kertoa tätä lastensuojelun työntekijöille. Lasten kertoman mukaan perheen köyhyys voi joskus liittyä vanhemman sairauteen, esimerkiksi päihde- tai mielenterveysongelmaan, ja sitä kautta taloudellisen tilanteen hallitsemattomuuteen. Tämän asian esiin tuleminen lastensuojelutarpeen arvioinnin työssä olisi ensiarvoisen tärkeää, ja tästä syystä korostuukin lasten ja nuorten tapaamisen ja kuulemisen tärkeys arvioinnin yhteydessä.

Sekä lastensuojelun työntekijöiden huomioidut köyhyyden vaikutuksista, vanhempien kertomat asiat sekä lasten toiveet liittyvät osaltaan harrastusten saamiseen. Työntekijät havaitsevat lapsiin liitettävää köyhyyttä osittain siitä, ettei lapsilla ole harrastuksia. Nämä huomioidut varmasti myös johtuvat siitä, että lapset ja nuoret toivovat työntekijöiltä tukea harrastuksen aloittamiseen, lukukausimaksuihin sekä harrastusvälineisiin. Aineiston mukaan myös vanhemmat tuovat esiin työntekijöille sitä, kuinka heillä ei ole mahdollisuutta tarjota lapsille harrastuksia. Myös aikaisemmissa lapsiköyhyyttä tarkastelevissa tutkimuksissa lapset ovat kertoneet kokevansa harrastustoiminnan tärkeänä ja myös arvostelevansa toisia lapsia harrastusten puutteesta. Tutkimusten mukaan suomalaislapset ajattelevatkin harrastuksen kuuluvan lapsuuden arkeen ja normiin ja lapsi, jolla ei ole mitään harrastusta, leimattiin usein poikkeavaksi. Harrastuksista arvostettiin erityisesti liikunnallisia harrastuksia, koska ne yhdistettiin samalla terveellisiin elämäntapoihin. Tutkimuksissa lasten mukaan harrastukset

liittyvät siihen, että lapsi tai nuori on aktiivinen ja vaikuttaa itse omaan hyvinvointiinsa. Tutkimusten mukaan kuitenkin joka kymmenes köyhässä perheessä elävä lapsi on joutunut lopettamaan harrastuksensa perheen taloudellisen tilanteen vuoksi ja joka viides lapsi ei ollut saanut aloittaa harrastusta siihen liittyvien kulujen vuoksi. (mm. Pelastakaa lapset 2015, 7; Hakovirta ym. 2012, 55; MLL 2010, 3.) Tämän aineiston vastausten perusteella työntekijät toivovat lapsille lisää edullisia ja ilmaisia vapaa-ajan harrastustoimintoja. Tavoitteena olisi, että harrastus voisi jatkua lapsen elämässä, vaikka perheen taloudellisessa tilanteessa tapahtuisikin muutoksia huonompaan. Toiveena työntekijöillä oli tarjota jokaiselle lapselle mielekäs oma tekeminen tai harrastustoiminta.

Aineiston perusteella selvisi, että kyselyyn vastanneet työntekijät selvittävät lastensuojelutarpeen arvioinnin aikana perheen taloudellista tilannetta keskimäärin 43-prosentin kanssa asiakkaista. Tämän tutkimusaineiston mukaan siis yli puolet asiakkaista jäivät ilman taloudellisen tilanteen kartoitusta. Mielenkiintoista oli, että suurin syy, jonka nähtiin vaikuttavan taloudellisten asioiden selvittelyyn, oli vanhempien oma aktiivisuus asian suhteen eli se, ottavatko vanhemmat itse puheeksi oman taloudellisen tilanteensa. Toisena asiaan vaikuttavana tekijänä nähtiin olevan se, onko lastensuojeluilmoituksessa mainittu jotain asiaan liittyvää, kuten vuokravelkaa tai häätouhkaa. Osa vastaajista koki taloudellisen tilanteen selvittelyn ilmeisen tärkeänä, vastattuaan pyrkivänsä aina keskustelemaan perheen taloudellisesta tilanteesta, kun taas osa vastaajista sanoi, ettei ota asiaa puheeksi, elleivät vanhemmat sitä itse nosta esiin. Näyttääkin siltä, että lastensuojelutarpeen arvioinnin työntekijöiden työkäytännöt eroavat toisistaan tässä asiassa ja työskentelytapaeroja voi myös löytyä toimipistetasolla. On myös mahdollista, etteivät kaikki työntekijät onnistu arvioinnin aikana selvittämään perheen taloudellista tilannetta, vaikka näkevätkin sen tärkeänä. Yksi työntekijä mainitsi vastauksessaan, että jos lastensuojelutarpeen arvioinnissa käytössä olevaan kriteeristöä noudatetaan, tulee taloudellinen tilanne aina selvittelyyn. Merkittävää onkin huomioda, että lastensuojelutarpeen arviointia toteutetaan ”tuen tarpeen arviointi”-mallin perusteella, jossa yhtenä kohtana on selvittää vanhemman elämäntilanteen yhteydessä myös perheen taloudellista tilannetta (Tuen tarpeen arviointi 2018). Se, miksi taloudellista tilannetta ei kuitenkaan selvitetä kaikilta asiakkailta, voidaan ajatella liittyvän työn hektisyyteen ja suunnitelmallisen työn vaihtumiseen kriisitilanteiden hoitoon, työmääriin sekä suuriin asiakaslukuihin ja mahdollisesti liian vähäiseen työntekijämäärään. Työntekijät itse kritisoivatkin työn vähäisiä resursseja suhteessa siihen, miten yksityiskohtaisesti perheen asioita voidaan arvioinnin aikana selvittää. Taloudellisen tilanteen selvittely saattaakin olla

asioita, jotka työn kiireessä jää vähemmälle huomiolle. Merkittävää selvittelyn kannalta on varmasti myös se, kuinka tärkeäksi ja oleelliseksi kukin työntekijä itse kokee taloudellisen tilanteen selvittelyn.

Tutkielman tavoitteena oli lisätä tietoa siitä, kuinka lastensuojelun työntekijät kokevat voivansa vaikuttaa lapsiperheiden köyhyyteen, ja kuinka he haluisivat pystyä auttamaan köyhiä lapsia sekä heidän perheitään. Lastensuojelun työntekijät näkivät, että lastensuojelutarpeen arvioinnin aikana tehtävä interventio on tärkeä paikka vaikuttaa myös perheen taloudelliseen tilanteeseen. Selvityksessä tehtävä työ ja siinä käytävät keskustelut olivat vastauksissa osaltaan vähentämässä perheen köyhyyttä sekä ennaltaehkäisemään sitä. Eniten kuitenkin köyhyyteen nähtiin vaikuttavan lastensuojelutarpeen selvityksessä tehtävä palveluohjaus. Oikeanlaisten palveluiden avulla työntekijät näkivät pystyvänsä vaikuttamaan köyhyyden taustalla mahdollisesti oleviin tekijöihin, kuten elämänhallinnan ongelmiin tai mielenterveys – tai päihdeongelmiin. Taloudellisen tuen antaminen harkinnanvaraisena toimeentulotukena oli yksi köyhyyden poistamiseen liittyvä tekijä, joskin vastauksissa nähtiin, että köyhien lapsiperheiden tilanteiden vaikuttamiseen tarvitaan pitkäkestoisempaa apua kuin selvityksen aikana on mahdollista tehdä. Vastausten mukaan moniammatillinen selvitystyö on nähty hyvänä, juuri köyhien lapsiperheiden auttamisen näkökulmasta. Kaiken kaikkiaan silti vastauksista kävi ilmi, että vaikka työntekijät kokivat lastensuojelutarpeen selvityksen olevan tärkeä paikka selvittää köyhyyteen liittyviä tekijöitä sekä toimia köyhyyttä ennaltaehkäisevästä näkökulmasta, vaikutuskeinot siihen nähtiin kuitenkin vähäisinä.

Aineiston perusteella työntekijät kokevat, että lastensuojelutarpeen arvioinnin työhön tarvittaisiin oikeinlaiset resurssit, jotta työn tekeminen mahdollistuisi kunnolla ja perheen köyhyyteen liittyviin syihin ja seurauksiin voitaisiin keskittyä asian vaatimalla tavalla. Työntekijöiden mukaan tämänhetkisillä resursseilla, muun muassa sosiaalihojauksesta ei ole mahdollista järjestää perheille, jotka sitä tarvitsisivat. Työntekijöiden mielestä juuri köyhät lapsiperheet hyötyisivät sosiaalihojauksen tuesta. Aineiston vastauksissa kritisointiin myös työntekijöiden korkeita asiakasmääriä sekä lain määrittämää 90 päivän mittaista arviointijaksoa, jonka sisällä perheen kokonaistilanne tulee selvittää, mahdolliset alkavat palvelut käynnistyä sekä palvelutarpeen arvion valmistua. Myös palveluiden saatavuus ja toimivuus nähtiin ongelmana. Työntekijöiden vastauksissa näkyy epävarmuus siitä, löytyykö perheelle oikeanlaisia palveluita, tai saako perhe palveluita, työntekijän suosituksesta huolimatta. Asumiseen liittyvät ongelmat nähdään aineiston mukaan myös köyhien

lapsiperheiden elämään suuresti vaikuttavana tekijänä. Köyhyyden syihin nähdään vaikuttavan kalliit vuokra-asunnot ja perheiden ongelmia nähdään lisäävän myös pienet vuokra-asunnot. Aikaisempien tutkimusten mukaan lastensuojelun asiakkaat asuvatkin usein muuta väestöä ahtaammin sekä useammin vuokra-asunnoissa, eikä heillä ole säästöjä. (mm. Magadi 2010, 310, Heino 2007, 65.)

Vastausten perusteella rakenteellisen sosiaalityön merkitys köyhien lapsiperheiden tilanteessa nähdään merkittävänä. Tällä hetkellä yleinen sosiaalityöntekijöiden kentältä nouseva huoli on rakenteellisen sosiaalityön vähyys tai jopa olemattomuus perustyön rinnalla. Sosiaalityöntekijöiden toimenkuvasta löytyy rakenteellisen sosiaalityön tehtävä, mutta siihen kiinnitetään liian vähän huomioita eikä välttämättä työkalutuu riittävästi kannusta rakenteellisen sosiaalityön tekemiseen. Ei ole olemassa yhtä tapaa tuottaa tietoa ja toimenpide-ehdotuksia sosiaalityöntekijöiden kentältä nousevista ilmiöistä, vaan rakenteellinen sosiaalityö tulisi sisään rakentaa sosiaalityöntekijöiden työkalutuuhiin. Tässä erityisen tärkeää onkin lähiesimiesten ja työnjohdon rooli, jonka avulla tulisi korostaa rakenteellisen sosiaalityön merkitystä ja etsiä väyliä, joilla viedään sosiaalityöntekijöiden tuottamaa tietoa eteenpäin myös päättäjille. Näin myös sosiaalityön professionaalinen merkitys kasvaa ja voidaan nähdä, että työllä jota tehdään, on merkitystä.

Tiedossa on, että lapsena koettu köyhyys vaikuttaa yksilön lapsuuteen ja aikuisuuteen haitallisesti monin eri tavoin. Köyhyys vaikuttaa vahingollisesti terveys- ja hyvinvointitekijöihin, sosiaalisiin suhteisiin, kulutukseen, osallisuuteen sekä huono-osaisuuden periytyvyyteen. Lapsiköyhyys onkin otettu tarkasteluun hyvinvointipoliittisessa keskustelussa, ja muun muassa lapsiasiavaltuutettu Tuomas Kurttila (2018) ottaa kantaa siihen, ettei yhteiskunnan taholta voida vähätellä sitä, että noin joka kymmenes lapsi elää taloudellisessa tilanteessa, jossa tämä on vaarassa syrjäytyä tavanomaisesta elämäntavasta (Bardy, Sauli & Järventie 2018). Kaikesta huolimatta kokemus on, ettei lapsiköyhyyden vähentämiseen ja torjumiseen ole käytetty riittävästi resursseja tai poliittista päätöksentekoa ja toimenpiteitä. Päinvastoin tämänhetkinen lapsiperhepolitiikka on heikentänyt lasten ja lapsiperheiden asemaa ja tulonsaantia entisestään. Köyhien lapsiperheiden auttamisessa ja eriarvoisuuden vähentämisessä lastensuojelutarpeen arvioinnin työssä ollaan aitiopaikalla. Tämän tutkimusaineiston perusteella lastensuojelun työntekijät tunnistavat lapsissa köyhyyden vaikutuksia ja huomioivat lapsen ja vanhemman kokemuksia köyhyydestä. Työntekijät kokevat myös köyhyyden vaikuttamisen olevan tärkeää, lastensuojelu- ja palvelutarpeen arvioinnin

nähdään olevan otollinen paikka vaikuttaa köyhyyden syntyyn liittyviin tekijöihin, silti keinot vaikuttamiseen nähdään olevan vähäisiä. Vastauksissa näkyy rakenteellisen sosiaalityön esiin nostaminen, ja sitä kautta epäkohtiin vaikuttaminen. Työntekijöiden mukaan erityisesti asumiskustannuksiin vaikuttamisen ja sosiaalietuuksien tason nostaminen nähdään tärkeänä köyhien lapsiperheiden auttamisessa. Tärkeää olisi myös huomioida osa-aikatyötä sekä matalapalkka-alojen työntekijöiden mahdollisuudet riittävään toimeentuloon, myös aikoina jolloin töitä ei ole paljon tarjolla. Tiedossa on, että lastensuojelun asiakasperheiden vanhemmat ovat usein koulutustasoltaan matalapakkaisilla aloilla töissä. Suomen köyhyyden ja syrjäytymisen vastaisen verkoston EAPN-Fin mukaan köyhyyden ennaltaehkäisyyn vaikuttaa erityisesti työllisyyden parantaminen, pitkäaikaistyöttömyyden vähentäminen ja kohtuuhintaisten vuokra-asuntojen saaminen markkinoille. Lisänä mainitaan toimivat sosiaali- ja terveystalvet sekä tasa-arvoisen koulutusjärjestelmän luominen sekä perusturvan nostaminen (2017, 3).

Aineiston perusteella piirretty kuva siitä, että lastensuojelutarpeen arvioinnin työntekijät näkevät perheen taloudellisen tilanteen selvittämisen sekä köyhän lapsiperheen auttamisen tärkeänä. Kuitenkaan perheen taloudellista tilannetta ei selvitetä yhtä usein, kuin vastausten perusteella voitaisiin kuvitella tehtävän, vain ainoastaan 43 prosentin kanssa perheistä asiasta on keskusteltu. Tämän lisäksi työntekijät näkevät köyhyyteen vähentämiseen liittyvät vaikutusmahdollisuudet lähinnä eteenpäin ohjauksena, eikä suoranaisena lastensuojelutarpeen arvioinnin työn toimintana. Kuitenkin vastausten mukaan voidaan huomata, että työntekijät haluisivat tarjota jokaiselle lapsille mahdollisuuden harrastaa ja olla osallisena muiden ikäisten tavoin yhteiskunnassa. Tämän lisäksi työntekijät toivoisivat pystyvänsä selvittämään vanhempien kanssa tarkemmin perheen taloudellista tilannetta ja taustatekijöitä perheen köyhyyteen liittyen. Työntekijät näkivät lastensuojelutarpeen arvioinnin roolin olevan perheiden ja vanhempien hyvinvoinnin lisääminen, jotta vanhemmat itse aktivoituisivat omien asioiden hoidossa. Tavoitteena työssä työntekijät näkivät myös vanhempien voimaantumisen ja ilon ja toivon lisäämisen koko perheelle.

Lastensuojelun työssä esillä olevaa köyhyyttä, ja köyhyyden vaikutuksia lapsiin sekä auttamismahdollisuuksia on tutkittu vain vähän, vaikka tiedossa on, että lastensuojelun piirissä olevat lapset tulevat usein köyhistä perheistä. Jatkotutkimusaiheena olisi mielenkiintoista paneutua tarkemmin juuri lasten kertomiin asioihin sekä piirtää laajemmin kuvaa lasten kokemasta köyhyydestä. Tässä tutkimuksessa tärkeää oli huomata, että vaikka vastausten

mukaan lapset eivät juuri puhu köyhyydestä työntekijöille, niin kuitenkin työntekijät vastasivat myös monisanaisesti siihen, mitä lapset kertovat ja pyytävät työntekijöiltä sekä siihen, kuinka työntekijät havaitsevat köyhyyttä lasten elämässä. Tästä voidaan päätellä, että vaikka lapset eivät kerro suoraan köyhyydestä, niin köyhyydessä elämisen kokemukset ja sen vaikutukset näkyvät silti lapsen elämässä ja puheissa. Mielenkiintoista olisi myös tutkia lastensuojelun työntekijöiden mahdollisuuksia auttaa ja vaikuttaa köyhien lapsiperheiden tilanteeseen kattavammin. Tärkeää olisi tutkia köyhien lapsiperheiden tukemiseen liittyviä estäviä ja sitä edistäviä tekijöitä enemmän sekä arvioida sitä, minkälaisia toimenpiteitä tulisi tehdä, jotta vaikutusmahdollisuudet lastensuojelun työssä lisääntyisivät.

LÄHTEET

Aaltio, Elina (2015) Lastensuojelutarpeen arviointi perheen toimintakykyä mittaamalla. Lastensuojelun vaikuttavuusmittari – projektin väliraportti 2015. Helsinki: Kuntaliitto.

Alasuutari, Pertti (2011) Laadullinen tutkimus 2.0. Tampere: Vastapaino.

Bardy, Marjatta (2013). Lastensuojelun filosofia ja käytäntö. Teoksessa Marjatta Bardy (toim.) Lastensuojelun ytimessä. Terveysten- ja hyvinvoinninlaitos, Helsinki. 48–78

Bardy, Marjatta, Sauli, Hannele & Järventie, Irmeli (2018) Lapsiasia- Lapsiasiavaltuutetun kertomus eduskunnalle 2018. Lapsiasiatoimiston julkaisuja 2018:1

Bradshaw, Jonathan (2001) Child poverty and child outcomes. Teoksessa Children and society volume. York University, 131–140.

Bradshaw, Jonathan (2013) Child poverty and well-being. Social and public Policy research group, Plymouth University.

Brooks-Gunn, Jeanne & Duncan Gerg J (1997) The effects on poverty on children. The future of children. children and poverty, Princeton University.

Chen, Wen-Hao & Corak, Miles (2008) Child poverty and chances in child poverty. Demography (pre-2011), 537–553.

Crowley, Anna & Vulliamy, Cea (2007) 'Listen up!' Children and young people talking about poverty. Save the children, Wales.

Daly, Mary & Leonard Madeleine (2002) Against all odds: Family live on a low income in Ireland. Institute of administration, Dublin.

EAPN-Fin (2014) Suomen köyhyyden ja syrjäytymisen vastainen verkosto. Köyhyys syitä ja seurauksia. Jiri Sirinen & Ulla Saastamoinen (toim.) Helsinki.

EAPN-Fin (2017) Suomen köyhyyden ja syrjäytymisen vastainen verkosto. Köyhyysvahti, Suomen köyhyysverkosto 2017. Jiri Sirinen & Anna Järvinen (toim.).

Eskola, Jari (2010) Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat – Laadullisen aineiston analyysi vaihe vaiheelta. Teoksessa Juhani Aaltoja ja Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimismetodeihin. Juva, PS-kustannus, 179–203.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha (1998) Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere, Vastapaino.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha (2008) Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere, Vastapaino.

Forssén, Katja (2011) Katsaus taloudellisen niukkuuden ja suomalaisten lapsiperheiden hyvinvoinnin trendeihin vuosina 1995-2010. Teoksessa Katja, Forssén, Irene, Roivainen & Satu, Ylinen & Jari, Heinonen (toim.) Kohtaako sosiaalityö kyöhyden?, 115–124.

Gordon, David, Nandy, Shailen, Pantazis, Christina, Pemberton, Simon & Townsend, Peter (2003) Child poverty in the developing world. Iso-Britannia, Unicef.

Hakovirta, Miia & Rantalaiho, Minna (2012) Taloudellinen eriarvoisuus lasten arjessa. Miia Hakovirta, Minna Rantalaiho ja Kelan tutkimusosasto (toim.) Helsinki, Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia.

Harju, Anne (2008) Barns vardag med knapp ekonomi – En studie om barns erfarenheter och strategier. Göteborg, Växjö yliopisto.

Heino, Tarja (2007) Ketkä ovat uudet lastensuojelun asiakkaat? Tutkimus lapsista ja perheistä tilastolukujen takana. Stakesin työpapereita 30/2007. Helsinki, Sosiaali- ja terveysturvan tutkimus- ja kehittämiskeskus.

Heino, Tarja (2013) Lastensuojelun tilastot, asiakkaat ja palvelut. Teoksessa Marjatta Bardy (toim.) Lastensuojelun ytimessä. Helsinki, Terveysturvan ja hyvinvoinninlaitos, 85–107.

Heinonen, Hanna & Sinko, Päivi (2013) Sosiaalityöntekijät lastensuojelun prosessia johtamassa. Teoksessa Marjatta Bardy (toim.) Lastensuojelun ytimessä. Helsinki, Terveysturvan ja hyvinvoinninlaitos, 121–132.

Heinonen, Jani (2014) Rakenteellinen sosiaalityö muutoksessa ja muuttajana. Teoksessa Anneli Pohjola, Merja Laitinen & Marjaana Seppänen (toim.) Rakenteellinen sosiaalityö. Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2014.

Hoelscher, Petra, Richardson, Dominic & Bradshaw, Jonathan (2012) A snapshot of child well-being in transition countries: exploring new methods of monitoring child well-being. Teoksessa Alberto, Minujin ja Shailen, Nandy (toim.) Global child poverty and well-being. Iso-Britannia, 179–198.

Hood, Suzanne (2005) Reporting on children's well-being: the state of London's children's reports. Social indicators research 80.1 (Jan 2007) 249–264.

Jones, Nicola & Sumner, Andy (2011) Child poverty, evidence and policy – Mainstreaming children in international development. Great Britain University (toim.), Great Britain.

Jäntti, Markus (2010) Lapsiköyhyydestä Suomessa. Teoksessa Ulla Hämäläinen ja Olli Kangas (toim.) Perhepiirissä. Helsinki, Kelan tutkimusosasto, 62–75.

Kangas, Olli & Ritakallio, Veli-Matti (2008) Köyhyyden mittaustavat, sosiaaliturvan riittävyys ja köyhyyden yleisyys Suomessa. Sosiaali- ja terveysturvanselosteita, Kelan tutkimusosasto, 61/2008.

Karvonen, Sakari, Mäntylä, Erika & Salmi, Minna (2016). Lapsiköyhyyden määrittelyä. Teoksessa Sakari Karvonen ja Minna Salmi (toim.) Lapsiköhyys suomessa 2010-luvulla. Helsinki, Terveysten- ja hyvinvoinninlaitos, työpaperi 30/2016.

Kiviniemi Kari (2010) Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa Juhani Aaltola ja Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Juva, PS-kustannus, 70–85.

Kuula Arja (2006) Tutkimusetiikka; Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere, Vastapaino.

Lammi-Taskula, Johanna & Salmi, Minna (2010) Lapsiperheiden toimeentulo lamasta lamaan. Teoksessa Marja Vaaramaa, Pasi Moisio & Sakari Karvonen (toim.) Suomalaisten hyvinvointi 2010. Helsinki, Terveysten ja hyvinvoinnin laitos, 198–215.

Lasten oikeuksien sopimus (1989) <https://www.lapsenoikeudet.fi/lapsen-oikeuksien-sopimus/>. Viitattu 11.3.2018

Lastensuojelulaki 417/2007. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>. Viitattu 3.4.2018

Lastensuojelun käsikirja (2018) Lasten osallisuus. Helsinki, Terveysten- ja hyvinvoinninlaitos. <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lasten-osallisuus>. Viitattu 9.4.2018

Lindqvist, Markku 2003. Monenlaisia köyhyysasteita. Eurooppalainen elinolututkimus. 1/2003 hyvinvointikatsaus.

Luopa, Pauliina, Kivimäki, Hanne, Matikka, Anni, Vilkki, Suvi, Jokela, Jukka & Laukkarinen Essi & Paananen Reija (2014) Nuorten hyvinvointi Suomessa 2000-2013. Kouluterveyskyselyn tulokset. Terveysten- ja hyvinvoinninlaitos (toim.), Helsinki.

Magadi, Monica (2010) Risk factors for severe child poverty in the Uk. Journal of social policy 39 (apr. 2010), 297–316.

Mannerheimin lastensuojeluliitto (2010) Nuorten kokemuksia perheen taloudellisesta tilanteesta. Mannerheimin lastensuojeluliitto (toim.)

Martin Marjorie (1985). Poverty and child welfare. Teoksessa Kenneth L. Levitt & Brian Wharf (toim.) The challenge of child welfare. Canada, University of British Columbia Press, 53–65.

Miles Matthew B, Huberman A Michael & Saldana Johnny (1994) Qualitative Data Analysis, a methods sourcebook edition 3. Sage, Arizona State University.

Miles, Matthew & Huberman, Michael (1984) Drawing valid meaning from qualitative data: Toward a shared craft. Center of Police Research, University of Geneva.

Moisio, Pasi (2005) Lapsiperheiden taloudellisen tilanteen kehitys Suomessa 1990-2002. Pasi Moisio (toim.) Helsinki, Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus.

Moisio, Pasi 2006. Suhteellinen köyhyys Suomessa. Yhteiskuntapolitiikka 71 (2006):6.

Opetus- ja kulttuuriministeriö (2011) Lasten hyvinvoinnin kansalliset indikaattorit. Tavoitteena tietoon perustuva lapsipolitiikan johtaminen. Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2011:3.

Pelastaa lapset (2015) 'Entten tentten pelistä pois!' - Lapsen ääni raportti, lasten kokemuksia köyhyydestä ja osallisuudesta. Pelastakaa lapset.

Perustuslaki 731/1991. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>. Viitattu 9.3.2018.

Pierson H. John (2016) Tackling poverty and social exclusion. Promoting social justice in social work. New York.

Pohjola, Anneli (2014) Rakenteellisen sosiaalityön paikannuksia. Teoksessa Anneli Pohjola, Merja Laitinen & Marjaana Seppänen (toim.) Rakenteellinen sosiaalityö. Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2014.

Raunio, Kyösti (2010) Lapsiperheiden köyhtyminen ja lasten syrjäytyminen. Teoksessa Kyösti Raunio (toim.) Syrjäytyminen - sosiaalityötä kiinnostavia näkökulmia. Helsinki, Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto, 111–124.

Rees, Gwyther, Bradshaw, Jonathan, Goswami, Haridhan & Keung, Antinia (2010) Understanding children's well-being: A national survey of young people's well-being. The children society. York University.

Ridge, Tess (2002) Childhood poverty and social exclusion from a child's perspective. Great Britain.

Ridge, Tess (2009) Living with poverty, a review of the literature on children's and families' experiences of poverty. Department for Work and Pensions.

Roivainen, Irene (2011). Köyhyys kuntalaisen kokemuksena. Teoksessa Irene Roivainen, Jari Heinonen ja Satu Ylinen (toim.) Köyhä byrokratian rattaissa. Kunnallisan alan kehittämissäätöön tutkimusjulkaisut, nro. 64.

Saari Juho (2017) Sosiaaliturvariippuvuus, sosiaalipummin oleskeluyhteiskunnassa. Juho Saari (toim). Tampere, Tampere University Press.

Saarikallio-Torp, Miia, Heino, Tarja, Hiilamo, Heikki, Hytti, Helka & Rajavaara, Marketta (2010) Lapset huostassa, vanhemmat ahdingossa. Teoksessa Ulla Hämäläinen ja Olli Kangas (toim.) Perhepiirissä. Helsinki, Kelan tutkimusosasto, 236–265.

Salmi, Minna, Lammi-Taskula, Johanna & Sauli, Hannele (2014) Lapsiperheiden toimeentulo. Teoksessa Johanna Lammi-Taskula & Sakari Karvonen (toim.) Lapsiperheiden hyvinvointi 2014. Helsinki, Terveysten ja hyvinvoinnin laitos, 82–104.

Salmi, Minna, Närvi, Johanna & Lammi-Taskula, Johanna (2016) Köyhyys, toimeentulokokemukset ja hyvinvointi lapsiperheissä. Teoksessa Sakari Karvonen ja Minna Salmi (toim.) Lapsiköyhyys Suomessa 2010-luvulla. Helsinki, Terveysten- ja hyvinvoinninlaitos. Työpäperi 30/2016

Salmi, Minna, Sauli, Johanna & Lammi-Taskula, Johanna (2009) Lapsiperheiden toimeentulo. Teoksessa Johanna Lammi-Taskula, Sakari Karvonen & Salme Åhlström (toim.) Lapsiperheiden hyvinvointi 2009. Helsinki, Terveysten- ja hyvinvoinninlaitos, 78–93.

Shier, Harry (2001) Pathways to Participation: Openings, Opportunities and Obligations. Children & society volume 15 (2001), s.107–117

Social Research Institute (Ipsos MORI) & Dr. Angnes Nairn (2011) Children's well-being in UK, Sweden and Spain: The Role of inequality and Materialism.

Sosiaalihuoltolaki 1301/2014. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141301>. Viitattu 1.3.2018

Statham, June & Chase, Elaine (2010) Childhood wellbeing: a brief overview. Childhood wellbeing research center (toim.)

Sutton, Liz, Smith, Noel, Dearden, Chris & Middleton, Sue (2007) The child's-eye view of social difference. Loughborough University, center for research in social policy, dept of social sciences.

Tilastokeskus (2013) Ikä ja pienituloisuus. Tulonjakotaulukot 2013.

Tuen tarpeen arviointi (2018) lainattu osoitteesta <http://docplayer.fi/23664505-Lapsen-javanhempien-tuen-tarpeen-arviointi.html>. Viitattu 13.3.2018

Tuomi Jouni & Sarajärvi Anneli (2009) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2002) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki, Tammi.

Unicef (2007) Child well-being in rich countries – A comparative overview. Italia, Unicef.

Unicef (2013) Child well-being in rich countries – A comparative overview. Italia, Unicef.

Valli, Raine (2010) Kyselylomaketutkimus. Teoksessa Juhani Aaltola ja Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Juva, PS-kustannus.

Van Der Hoek, Tamara (2005) Through children's eyes an initial study of children's experience and coping strategies growing up poor in an affluent Netherlands. Unicef.

Wiman, Ronald, Mikkola, Matti, Moisio, Pasi, Koivusalo, Meri & Mannila, Simo & Sinkkonen, Minna (2012) Lapsiköyhyys ja huono-osaisuus Suomen ulkopoliittikan haasteena. Avainviestit ja toimintasuositukset ulkoministeriölle: Lapset kestävä kehityksen keskipisteeseen. Ronald Wiman (toim.), Terveysten- ja hyvinvoinninlaitos (THL).

LIITTEET

Liite 1: Kyselylomake

Hei,

Teen Tampereen yliopistolla sosiaalityön pro gradu tutkielmaa, jonka tavoitteena on selvittää lastensuojelun työntekijöiden näkemyksiä lapsiköyhyydestä ja köyhyyden vaikutuksista lapsen arkeen ja hyvinvointiin. Tavoitteena työssä on selvittää, millaisena lasten kokemus köyhyys näyttää työntekijöille lastensuojelutarpeen arvioinnin aikana sekä minkälaisia asioita lapset nostavat esiin keskusteluissa työntekijöiden kanssa. Rakenteellisen sosiaalityön ollessa osa lastensuojelun sosiaalityötä, kysymyksissä keskitytään myös työntekijöiden kokemuksiin köyhien perheiden auttamisesta lastensuojelutarpeen arvion yhteydessä.

Tutkimusten mukaan toimeentulo-ongelmat heijastuvat lapsiperheiden hyvinvointiin monin tavoin; Vanhemmilla on mm. useammin parisuhdeongelmia ja huolta vanhemmuudestaan, sekä yleisemmin huolia lastensa terveydestä, elämäntavoista, tunne-elämästä ja sosiaalisista suhteista sekä lapsen oppimisesta. Lastensuojelun asiakkuuden ja köyhyyden välillä on havaittu myös olevan selvä yhteys. Lapsiköyhyydellä tarkoitetaan siis kaikkia alle 18-vuotiaita lapsia, jotka elävät köyhiksi määritellyissä kotitalouksissa. Lapsiköyhyyden tiedetään olevan suuri riski lapsen kasvulle ja kehitykselle, koska se vaikuttaa mm. terveys- ja hyvinvointikäyttäytymiseen sekä aiheuttaa lapselle häpeää, osattomuutta ja ulkopuolisuuden tunteita.

Graduun liittyvä aineisto kerätään kahden eri toimipisteen lastensuojelutarpeen sosiaalityöntekijöiltä ja sosiaalihojaajilta. Aineisto kerätään ja käsitellään nimettömästi, eikä graduun tule näkyviin tieto, mistä toimipisteistä aineisto on kerätty. Kyselylomake koostuu taustatietojen lisäksi kahdeksasta avoimesta kysymyksestä, joten toivon, että sinulla on mahdollisuus varata lomakkeen täyttämiseen aikaa noin 15-20 minuuttia. Jos haluat gradu tutkielmasta vielä lisätietoja, voit ottaa yhteyttä raitistolinda@gmail.com.

Kiitos vastauksesta!

Linda Raitisto
Tampereen yliopisto
Yhteiskuntatieteellinen
Sosiaalityö

Kyselylomake

Toimitko sosiaalityöntekijänä ____ Sosiaalihojaajana ____

Työkokemus lastensuojelutyössä _____ (vuosina, kuukausina)

Arvioi asiakasperheiden määrä tällä hetkellä _____

Arvioi, kuinka monen tämänhetkisen perheen kanssa olet keskustellut heidän taloudellisesta tilanteestaan _____

Köyhyyden näyttäytyminen vanhempien kanssa tehtävässä työssä

1. Mitkä seikat vaikuttavat siihen, keskustelletteko perheen taloudellista tilanteesta tarkemmin?
2. Minkälaisia köyhyyteen liittyviä asioita asiakkaat kertovat keskusteluissa? (esim. Arkeen, työhön, asumiseen, kuluttamiseen tai hyvinvointiin liittyen)
3. Miten vanhemmat kertovat köyhyyden vaikuttavan heihin itseensä? Entä, kertovatko vanhemmat köyhyyden vaikutuksista lapsiin?

Köyhyyden näyttäytyminen lasten kanssa tehtävässä työssä

4. Kertovatko lapset ja nuoret perheen taloudellisesta tilanteesta? Jos, niin minkälaisia asioita he tuovat esiin juuri köyhyyteen liittyen?
5. Miten työssäsi olet huomannut köyhyyden näyttäytyvän lapsen elämässä?
6. Minkälaisiin köyhyyteen liittyviin asioihin lapset ovat toivoneet apua tai muutosta?

Vaikuttamismahdollisuudet

7. Mikä on mielestäsi lastensuojelutarpeen arvion rooli köyhyyden poistamisessa tai perheen taloudelliseen tilanteeseen vaikuttamisessa?
8. Miten toivoisit voivasi auttaa ja millaisia keinoja tarvitsisitte lastensuojelutarpeen arvioinnissa sen toteuttamiseen?